

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İHSAN OKTAY ANAR'IN EFRÂSİYÂB'IN
HİKÂYELERİ ADLI ROMANINDA SÖZ DİZİMİ

Gizem BARLIK

Danışman
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN

İZMİR – 2022

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İHSAN OKTAY ANAR'IN EFRÂSİYÂB'IN
HİKÂYELERİ ADLI ROMANINDA SÖZ DİZİMİ

Gizem BARLIK

Danışman
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN

İZMİR – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İhsan Oktay Anar’ın Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri Adlı Romanında Söz Dizimi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2022

Gizem BARLIK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İhsan Oktay Anar'ın Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri Adlı Romanında Söz Dizimi

Gizem BARLIK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Programı

Söz dizimi, kelimelerin belirli kurallar dahilinde bir araya gelerek oluşturdukları kelime gruplarının veya cümlelerin yapısını, görevlerini, anlam özelliklerini inceler ve cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam özellikleri üzerinde durur.

Bu çalışmada İhsan Oktay Anar'ın “Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri” adlı romanı söz dizimi açısından incelenmiştir. Yapılan bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İhsan Oktay Anar'ın hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve “Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri” romanının özeti ele alınmıştır. İkinci bölümde cümlenin ögeleri ve bu ögelerin işlevleri, kelime grupları ve kelime gruplarının tanımları, cümledeki görevleri romandan örnekler verilerek açıklanmıştır. Ardından cümleler, bağlanma şekillerine, yüklem türüne, yüklem yerine ve anlam özelliklerine göre incelenmiş ve örneklerle desteklenmiştir. Son olarak romandan amaçlı seçilen cümlelerin tahlili yapılmış ve bu cümlelerin ögeleri ve kelime grupları ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Çalışmada faydalanan kaynaklar ise kaynakça kısmında verilmiştir.

Bu tezin amacı, Türk edebiyatının dili en iyi kullanan yazarlarından olan İhsan Oktay Anar'ın romanı üzerine inceleme yaparak Türkiye Türkçesinin söz dizimine katkı sunmaktır.

Anahtar sözcükler: Söz Dizimi, Kelime Grupları, Cümle, Cümlenin Ögeleri, Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

ABSTRACT
Master's Thesis
Syntax in İhsan Oktay Anar's Novel Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri
Gizem BARLIK

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
Turkish Language and Literature Program

Syntax examines the structure, functions and semantic features of word groups or sentences formed by the combination of words, also focuses on the way the sentences are connected and the morphological and semantic features between the connected sentences.

In this study, İhsan Oktay Anar's novel named "Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri" syntactically analyzed. This study consists of two chapters. In the first chapter, the author's biography, his literary personality and a summary of the novel "Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri" was presented. In the second chapter, the elements of sentence and their functions, word groups, definitions of words groups and their functions in the sentence are explained by giving examples from the novel. Then, the sentences were analyzed according to the way they are connected, the type of the predicate, the place of the predicate and the semantic features and supported with examples. Finally, the selected sentences from the novel were analyzed and the elements and word groups of the sentences were shown in detail. The sources used in the study are given in the bibliography section.

The aim of this thesis is to contribute to the syntax of Turkey Turkish by examining the novel of İhsan Oktay Anar, one of the authors of Turkish literature who uses language best.

Keywords: Syntax, Word Groups, Sentence, Elements of the Sentence, Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

**İHSAN OKTAY ANAR'IN EFRÂSİYÂB'IN HİKÂYELERİ ADLI
ROMANINDA SÖZ DİZİMİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

İHSAN OKTAY ANAR VE EFRÂSİYÂB'IN HİKÂYELERİ

1.1.İHSAN OKTAY ANAR'IN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	7
1.2.İHSAN OKTAY ANAR'IN ESERLERİ	10
1.3.EFRÂSİYÂB'IN HİKÂYELERİ	12

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ

2.1. CÜMLE	17
2.1.1. Cümlelerin Öğeleri	20
2.1.1.1. Yüklem	21
2.1.1.2. Özne	24
2.1.1.3. Nesne	28
2.1.1.4. Yer Tamlayıcısı	31
2.1.1.5. Zarf	33
2.1.2. Cümle Dışı Öğeler	36

2.2. KELİME GRUPLARI	37
2.2.1. İsim Tamlaması	42
2.2.2. Sıfat Tamlaması	46
2.2.3. Sıfat-Fiil Grubu	50
2.2.4. İsim-Fiil Grubu	51
2.2.5. Zarf-Fiil Grubu	52
2.2.6. Tekrar Grubu	55
2.2.7. Edat Grubu	58
2.2.8. Bağlama Grubu	61
2.2.9. Unvan Grubu	65
2.2.10. Birleşik İsim Grubu	66
2.2.11. Ünlem Grubu	67
2.2.12. Sayı Grubu	67
2.2.13. Birleşik Fiil	69
2.2.13.1. Bir Hareketi Karşıl原因 Birleşik Fiiller	69
2.2.13.1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	69
2.2.13.1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	71
2.2.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller	73
2.2.14. Kısaltma Grupları	74
2.2.14.1. İsnat Grubu	76
2.2.14.2. Yükleme Grubu	76
2.2.14.3. Yönelme Grubu	77
2.2.14.4. Bulunma Grubu	77
2.2.14.5. Uzaklaşma Grubu	78
2.2.14.6. Vasıta Grubu	78
2.2.14.7. Eşitlik Grubu	79
2.2.14.8. Farklı Görünüştaki Kısaltma Grupları	79
2.2.14.8.1. Kaynaklarda Verilegelenler	79
2.2.14.8.2. İncelediğimiz Romanda Tespit Edilenler	80
2.3. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ	81
2.3.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler	81
2.3.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler	86

2.3.2.1. Ortak Yüklemlı Cümleler:	86
2.3.2.2. Ortak Öznelı Cümleler:	86
2.3.2.3. Ortak Nesnelı Cümleler:	87
2.3.2.4. Ortak Yer Tamlayıcılı Cümleler:	87
2.3.2.5. Ortak Zarflı Cümleler:	87
2.3.3. Ortak Kıp / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler	88
2.3.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler	88
2.4. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER	89
2.4.1. Fiil Cümleleri	89
2.4.2. İsim Cümleleri	90
2.5. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	92
2.5.1. Kurallı (Düz) Cümleler	92
2.5.2. Devrik Cümleler	92
2.6. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ	93
2.6.1. Olumlu ve Olumsuz Cümleler	93
2.6.2.1. Olumlu Cümleler	93
2.6.1.2. Olumsuz Cümleler	94
2.6.2. Soru Cümleleri	95
2.7. CÜMLE TAHLİLLERİ	96
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	130

KISALTMALAR

be	bağlama edatı
bln	belirtili nesne
bsn	belirtisiz nesne
cdu	cümle dışı unsur
e	edat
f	fiil
i	isim
n	nesne
ö	özne
s	sıfat
s.	sayfa numarası
tn	tamlanan
ty	tamlayan
y	yüklem
yf	yardımcı fiil
yt	yer tamlayıcısı
z	zarf

GİRİŞ

Dil, bir milletin benliğinin, kültürünün, yaşayışının taşıyıcısıdır. Bir milleti oluşturan unsurların başında dil gelir. “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir” (Ergin, 2013: 3). Her milletin kendine has bir dili; her dilin de yine kendine has kuralları vardır.

Dilde yargı bildiren en küçük anlatım birimi cümledir. Cümle, bir olayı duyguyu veya düşüncüyü yargı halinde anlatan bir kelime veya kelime dizisidir.

Söz dizimi, kelimelerin bir araya gelerek oluşturdukları kelime gruplarının ve cümlelerin yapısını, görevlerini, anlam özelliklerini inceler ve cümlelerin bağlanma şekilleri ile cümleler arasındaki şekil ve anlam özellikleri üzerinde durur. Bu nedenle bir dilin kurallarının anlaşılması ve araştırılması bakımından söz dizimi çalışmaları önemli bir yer tutar.

Türkçenin söz dizimi üzerine geçmişten günümüze pek çok önemli çalışma yapılmıştır. Bunlardan birkaçını şöyle sıralamak mümkündür:

Muharrem Ergin (2013), dil bilgisi üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmalardan olan “Türk Dil Bilgisi” adlı kitabının bir bölümünde söz dizimine de yer vermiştir. “Kelime Grupları” başlığı altında kelime gruplarının tasnifini ve açıklamasını yapmış, “Cümleler” başlığı altında ise cümlenin unsurlarından ve cümle türlerinden bahsettikten sonra birleşik cümle bahsine de değinmiştir.

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz (2014)’ın ortaklaşa yazdığı “Türk Dili El Kitabı”nda da söz dizimi konusuna değinilmiş, “Kelime Grupları” ve “Cümle” olmak üzere iki ana başlık altında konular işlenmiştir.

Leyla Karahan (2015), söz dizimi çalışmalarının en önde gelenlerinden olan “Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde ilk önce “Cümle” başlığı altında cümlenin öğelerini ve cümle dışı öğeleri açıklamış, ardından kelime gruplarının tanım ve tasniflerine yer vermiştir. Karahan, kelime gruplarını 14 başlık altında sınıflandırmıştır. (İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Tekrar Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Birleşik Fiil, Kısaltma Grupları). Daha sonra

cümleleri bağlanma şekillerine, yüklem türüne, yüklem yerine ve anlam özelliklerine göre incelemiş, en sonunda da çeşitli edebi eserlerden seçtiği cümleleri ayrıntılı bir şekilde tahlil etmiştir.

Abdurrahman Özkan (Ed.), Mustafa Toker ve Ufuk Deniz Aşçı (2016)'nın kaleme aldığı "Türkiye Türkçesi Söz Dizimi" adlı çalışmada, cümle ve cümlenin öğeleri, kelime grupları ve cümle çeşitleri incelenmiştir. Diğer söz dizimi çalışmalarından farklı olarak, çoğu kaynakta "Birleşik İsim Grubu" olarak adlandırılan kelime grubu için "Özel İsim Grubu" adlandırması yapılmıştır.

Bilal Aktan (2016), "Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi" adlı çalışmasında "Kelime Grupları", "Yargı Grupları", "Cümle Çeşitleri" ve "Cümle Çözümlemeleri" başlıklarını incelemiştir.

Günay Karaağaç (2017)'in "Türkçenin Söz Dizimi" adlı çalışması da söz dizimi üzerine yapılmış önemli çalışmalardandır. Karaağaç, önce sözlük ve söz dizimi öğelerini ele almış, ardından "Söz Öbekleri" başlığı altında kelime gruplarının tanım ve tasnifine yer vermiştir. Son olarak da cümle konusunu (Cümle Öğeleri, Cümle Türleri) işlemiştir.

H. İbrahim Delice (2018)'nin "Türkçe Sözdizimi" isimli çalışması, tasnif bakımından sözdizimi üzerine yapılmış olan çalışmalardan ayrılır. Farklılığı ile dikkat çeken çalışmasında Delice, "Kelime Öbekleri" şeklinde isimlendirdiği kelime gruplarından, cümle ve cümle öğelerinden bahsetmiş, cümle türlerini açıkladıktan sonra ise ayrıntılı cümle çözümlemeleri yapmıştır.

Zuhal Kültüral (2018), "Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi" adlı çalışmasında önce kelime gruplarını 13 başlık altında sınıflandırmış, sonra da "Cümle" ana başlığı altında cümlenin öğeleri, cümle çeşitleri konularını işlemiştir. "Türkiye Türkçesi ve Tarihî Dönemlerinden Seçilmiş Metinlerle Cümle Tahlilleri" başlığı altında cümle tahlilleri de yapmıştır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2019)'nin hazırladığı "Türkiye Türkçesi Söz Dizimi" adlı çalışmada, "Belirtme Grupları" bölümünde kelime grupları on beş alt başlıkta tasnif edilmiş ve açıklanmıştır. "Yargı Grupları/ Cümle" bölümünde cümlenin beş ögesi (Yüklem, Özne, Nesne, Zarf, Yer Tamlayıcısı) ve cümle dışı öge konuları işlenmiştir. "Cümle Çeşitleri" bölümünde cümleler; yüklemlerine, anlamlarına,

yüklem yerine ve yapılarına göre incelenmiştir. Dördüncü ve son bölüm olan “Cümle Çözümlemeleri” bölümünde ise cümle tahlillerine yer verilmiştir.

Söz dizimi ile ilgili yazılmış dikkat çekici makaleler de vardır:

Gürer Gülsevin, “Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine” adlı makalesinde, cümlede hiçbir zaman yüklem görevi taşımayan -sA ekinin, gramerlerin, devamlı yüklem görevi yüklenen “fiil kipleri” bölümünde değil, fiilden türemiş zarflar olan “gerundiumlar” kısmında “Şart Gerundiumu” adı altında verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Gülsevin, 1990: 279).

Muna Yüceol Özözen, “Türkiye Türkçesinde Saat Anlatımlarının Sözdizimsel Yapısı” başlıklı makalesinde, zamanın, başına saat sözcüğü getirilerek anlatıldığı söz dizimsel birliktelikleri ele almış ve saat anlatımlarının öğeleri üzerinde durduktan sonra “*saat 13.30, saat iki, saat beşe beş kala*” gibi saat ifade eden yapılar için “saat öbeği” adlandırmasını yapmıştır (Yüceol Özözen, 2000: 76-80).

Sedat Balyemez, Muna Yüceol Özözen (2000)’in öne sürdüğü “saat öbeği” teriminden hareketle yazdığı “Türkiye Türkçesinde Dakikalı Saat İfadeleri ve Saat Grubu” isimli makalesinde, saat bildiren yapıları incelemiş ve “Saat on dört otuz.”, “Saat on yedi kırk sekiz.” gibi yapıların birer cümle olduğunu, “On dört otuz, on yedi kırk sekiz” gibi yapıların ise birer kelime grubu olduğunu belirtmiştir. Bu kelime grubu için “saat grubu” terimini önermiştir. Ayrıca “On dört otuz, on yedi kırk sekiz” gibi yapılar, ayrı bir kelime grubu değil de “sayı grubu” içinde ele alınacaksa, “sayı grubu”nun tanımının ve özelliklerinin yeniden ele alınması gerektiğini söylemiştir (Balyemez, 2008: 87-92).

Leyla Karahan, “Türkçede ‘-Dan biri’ Yapılı Kelime Grupları” başlıklı makalesinde “-Dan biri” kuruluşundaki kelime gruplarını, bu grubun hangi kategori içinde değerlendirilmesi gerektiği ve grubun anlam özelliği bakımından incelemiş ve bu grubu “sıfat tamlaması” olarak kabul etmiştir (Karahan, 2012: 9-15)

Sedat Balyemez, “Türkiye Türkçesinde Tarih İfade Etmek İçin Kullanılan Yapıların Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi” isimli makalesinde diğer söz dizimi kaynaklarında bahsi geçmeyen “*Yirmi Üç Nisan*”, “*Yirmi Üç Nisan Bin Dokuz Yüz Yirmi*”, “*Nisan Bin Dokuz Yüz Yirmi*” gibi tarih ifade eden yapıların, müstakil birer kelime grubu olarak ele alınması ve “tarih grubu” şeklinde adlandırılması gerektiğini savunmuştur (Balyemez, 2014: 159-167).

Caner Kerimoğlu, “Sözcük Öbeği Olarak Cümle ve Bir Öbek Önerisi” başlıklı makalesinde “Ali ‘Geleceğim’ dedi” yapısındaki cümlelerin dilbilgisi kitaplarında “iç içe birleşik cümle” olarak kabul edilmesinin ve iç cümle (Geleceğim) ve ana cümle (Ali dedi) biçiminde bir ayrıma gidilmesinin doğru olmadığını savunmuş, iç cümle olarak kabul edilen dizilerin yargı bildirmeyen öbek niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Bu öbekler için de “cümle öbeği” önerisini yapmıştır (Kerimoğlu, 2016: 241-245).

Abdurrahman Özkan, “bir kavrama bir kelime” ilkesinden hareketle yazdığı “Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu” adlı makalesinde, “hanımeli” ile “Reşat Nuri Güntekin” yapılarındaki gibi cins isimlerinin bir araya gelmesiyle oluşan örneklerle, özel isimlerin bir araya gelmesiyle oluşan örneklerin aynı terimle karşılanamayacağını savunmuş; birleşik isim, değişik kelime grubu kalıplarıyla oluşturulan ve fiil özelliği göstermeyen birleşik kelimelerin ortak adı olduğuna göre özel isimlerden oluşan kelime grubunu “özel isim grubu” olarak adlandırmanın yerinde olacağını söylemiştir (Özkan, 2018: 9).

Hasan Karaca, “Yeni Bir Kelime Grubu Önerisi: Ölçü Grubu” başlıklı makalesinde, kelime grubu yapısındaki “saat, süre/hız, uzunluk, çap, hacim/alan/büyüklik, ağırlık, tutar, ortalama/puanlama” bakımından ölçü anlatan sayı birlikteliklerinin henüz adlandırılmadığına değinmiş, ölçüm sonucu anlatmaları dolayısıyla kısaltma grupları bünyesinde “ölçü grubu” olarak adlandırılmalarını önermiştir (Karaca, 2019: 2040-2042).

Selma Gülsevin, “Zarf-fiil Eklerinin Cümle Sıralama İşlevi ve Bunun Söz Dizimindeki Yeri Üzerine” isimli makalesinde zarf-fiil eklerinin cümle sıralama işlevlerinden bahsetmiş ve söz konusu eklerin işlevlerinin söz dizimi açısından değerlendirilmesi gerektiğini dikkatlere sunmuştur. Zarf-fiillerin cümleler arasında zarf ilişkisi kurmadan sadece cümleleri sıralama anlamıyla bağlama işlevleri, bu işlevi sağlayan ekler ve bu durumun cümle incelemelerindeki yeri üzerinde durduktan ve bunları örneklerle açıkladıktan sonra, *-(y)Ip*, *-(y)ArAk* veya *-ken* ekleriyle bağlanarak oluşturulan cümlelerin iki ayrı cümle olarak görülmesi ve “bağlanış şekilleri” ya da “yapısına göre cümleler” başlıkları altında değerlendirilip sınıflandırılması gerektiğini ifade etmiştir (Gülsevin, 2020: 135-146).

Anıl Çelik, “Türkiye Türkçesinde Bir Söz Dizimi Terimi Önerisi: Kısa Çizgi Öbeği” başlıklı makalesinde, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kısa çizgi işareti ile birlikte çeşitli işlevlerde kullanıldığı tespit edilen, bütünleşiklik anlatımını ön plana çıkaran bir sözcük öbeği türünü tanıtmış ve bu öbek türünün niteliklerini sıralamıştır. Türkçede; istikamet ve hedef aralığı bildirme, sayı ve miktar aralığı bildirme, rekabet ve skor bildirme, mensubiyet ve adres bildirme, süre aralığı bildirme ve bütünleşik birliktelik bildirme gibi işlevler taşıyan yapılar meydana getirmek için kullanılan bu öbek türü için “kısa çizgi öbeği” terimini önermiştir (Çelik, 2021: 147-165).

Selma Gülsevin, “Farklı Yapılardaki Bağlama Grupları Üzerine” isimli makalesinde, çeşitli metinlerden tespit ettiği, kaynaklarda gösterilmeyen ve bağlaçlar dışındaki morfemlerle oluşturulmuş olduğu düşünülen “bağlama” yapılarını incelemiş ve sınıflandırıp formüle ettiği bu yapıları örneklendirerek bazı özelliklerinden bahsetmiştir (Gülsevin, 2021: 1).

Konu çalışmalarının dışında kaynakça çalışmaları da vardır:

Gökhan Özcaner, “Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir Açıklamalı Kaynakça Denemesi” isimli makalesinde, Türkçenin söz dizimi üzerine yapılmış olan bazı çalışmaları ele almış, bu çalışmaları “Kitaplar” ve “Makaleler ve Bildiriler” şeklinde ikiye ayırdıktan sonra yazarının adına göre alfabetik olarak incelemiştir (Özcaner, 2015: 969).

Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere dil bilgisi üzerine hatırı sayılır çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya da devam edecektir. Dilin “canlı bir varlık” olma özelliği, zaman içinde değişmesi ve gelişmesi bu çalışmaların da doğru orantılı olarak devam etmesini gerektirmektedir. Dil üzerine, daha da özelde söz dizimi üzerine yapılacak olan her çalışma, ele alınan konulara farklı bakış açıları sunulmasına, yeni öneriler ortaya atılmasına, en nihayetinde konunun sağlam bir zemine oturtulmasına hizmet etmesi bakımından önemlidir. Biz de bu çalışmayla söz dizimi bahsinin anlaşılması ve pekiştirilmesi hususuna katkı sunmak istedik. Edebi eserlerin bir milletin dilini en iyi şekilde yansıtmaları ve yaşatmalarını göz önünde bulundurarak, çalışmamızı İhsan Oktay Anar’ın *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri* adlı eseri üzerinden şekillendirdik ve söz dizimine dair özellikleri bu eserden örneklerle açıkladık.

A) ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma konusu olarak ele aldığımız söz dizimi ve İhsan Oktay Anar üzerine kaynak taraması yapılmış, konu hakkında kitap, makale, tez gibi çeşitli kaynaklardan bilgi toplanmıştır. Bu bilgilerden ve daha önce yapılmış olan çalışmalardan hareketle İhsan Oktay Anar'ın *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* adlı romanı söz dizimi açısından incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, İhsan Oktay Anar'ın hayatı, edebî, kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. Ardından “*Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*” romanının özeti verilmiştir.

İkinci bölümde cümle, cümlenin ögeleri ve cümle dışı ögeler incelenmiş, bu konu başlıkları açıklanarak romandan örnekler verilmiştir. Daha sonra Kelime Grupları başlığı ele alınmış ve çeşitli araştırmacıların kelime grubu tanımlarına ve tasniflerine değinilmiştir. Aynı başlık altında belli başlı söz dizimi kitaplarında bulunmayan, fakat araştırmacıların gündeme getirdiği birtakım kelime grupları önerilerinden de bahsedildikten sonra kelime grupları ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınmış ve bu gruplar romandan örneklerle açıklanmıştır.

Daha sonra Cümlenin Bağlanma Şekilleri, Yüklemin Türüne Göre Cümleler, Yüklemin Yerine Göre Cümleler ve Cümlelerin Anlam Özellikleri konu başlıkları hakkında romandan örnekler verilerek konular açıklanmıştır.

Cümle Tahlilleri bölümünde, romandan seçilen çeşitli cümleler, ögeleri ve kelime grupları gösterilerek tahlil edilmiştir.

Çalışma boyunca Leyla Karahan'ın söz dizimi tasnifi üzerinden gidilmiştir. Romandan örnekler verilirken birebir yapılan alıntılarda metnin orijinalliğine dokunmamak adına yazım yanlışlarına müdahale edilmemiştir.

Sonuç bölümünde söz dizimi ve çalışmayla ilgili birtakım hususlara değinilmiştir.

Son olarak Kaynakça kısmında çalışmada faydalanılan kaynaklar listelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İHSAN OKTAY ANAR VE EFRÂSİYÂB'IN HİKÂYELERİ

1.1. İHSAN OKTAY ANAR'IN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Kendine has dili ve üslubu ile Türk edebiyatının özgün yazarlarından biri olan İhsan Oktay Anar, 21 Kasım 1960'ta Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. Kökeni Kazan Türklerine dayanan ve ailesi İstanbullu olan sanatçının büyükbabası, ilahiyat tahsili yapmak için İstanbul'a gelmiştir. Babası Mehmet Sait Bey, Tekel'de müskirat ekspertidir. İhsan Oktay'ın belirttiğine göre dinî hikâyeleri anlatmak konusunda oldukça mahir olan Mehmet Sait Bey, oruç tutan ancak düzenli olarak namaz kılmayan biridir. Annesi Bedia Hanım ise İstanbulludur. Hem dindar hem modern bir kadın olan Bedia Hanım, eşi Mehmet Sait Bey gibi memurdur. “Süheyla” ve “Füruzan” adlarında iki ablası olan Anar, *Suskunlar* romanını ablalarına ithaf etmiş ve isimlerini ölümsüzleştirmiştir (Koçakoğlu, 2010: 47-48).

Babasının mesleği gereği ilk ve ortaokulu İstanbul'da okuyan İhsan Oktay, lise çağlarında İzmir'e gelmiştir. Liseye İzmir'de, Karşıyaka Erkek Lisesinde başlamıştır, fakat kendisinin deyimiyle kitap okumak için sürekli okuldan kaçıp kütüphaneye giderek devamsızlık yapınca okuldan atılır. Bu olaydan sonra lise eğitimini akşam lisesinde tamamlar (Koçakoğlu, 2010: 48-49).

Lise eğitiminin ardından Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Felsefe bölümünü kazanır ve 1984 yılında mezun olur. “Yüksek lisans eğitimini biraz da askerlik görevini ertelemek maksadıyla yapan” (Koçakoğlu, 2010: 49) Anar, “Sokrates Öncesi Felsefede Varlık Sorunu” (1987) isimli teziyle yüksek lisansını tamamladıktan sonra, yine aynı üniversitede “Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı” (1994) teziyle de doktora öğrenimini tamamlar. “Yüksek lisans ve doktora çalışmasını tamamladığı bölümde 1996'tan itibaren öğretim üyesi olarak devam eden Anar 2015 yılında emekliye ayrılmıştır” (Bolat, 2018: 4).

Anar, Felsefe bölümünden öğrencisi olan Özlem Hanım ile 1999 yılında evlenir. “Mutsuzluk verimliliğin nedeni olabilir. Ancak mutluluk daha çok verimli olmanızı sağlıyor” diyen yazar, eşiyle evlendikten sonra daha da üretken olduğunu belirtmiştir (Koçakoğlu, 2010: 51).

Yazıları “Yeni Binyıl” gazetesinde de yayımlanmış olan Anar, aynı zamanda “Edebiyatçılar Derneği” ve “PEN Yazarlar Derneği” üyesidir. 2009 yılında Erdal Öz Edebiyat Ödülü’ne layık görülmüştür (Bolat, 2018: 5). 1974’ten beri İzmir’de yaşamaktadır.

Kitaplara olan aşinalığı küçük yaşlarına kadar uzanan İhsan Oktay Anar, okumayı fazlasıyla seven biridir ve yazma sürecinde de okuduklarından beslenir. Anar’ın romanları, sıkı bir araştırmanın ve okumanın mahsulleridir. “O sanatta ilham kadar çalışmanın da önemine inanır. Bununla birlikte yazar yoğun bir emek ürünü olan eserlerini kılı kırk yaran bir hassasiyetle oluşturur” (Koçakoğlu, 2010: 58). “İhsan Oktay Anar, romanlarında kullandığı terminolojilerle çok farklı alanlarda araştırma yaptığını ve geniş bilgi sahibi olduğunu ortaya koyan bir yazardır. Söz gelimi *Kitab’ül Hiyel*’de mekanik, *Amat*’ta denizcilik ve *Susunkunlar*’da müzik çok fazla belirgindir” (Özdemir, 2013: 48). Nitekim Anar, *Amat*’ı, denizcilik tarihi üzerine tam üç yıl boyunca ne var ne yoksa okuduktan sonra yazabildiğini söyler (Koçakoğlu, 2010: 58). Bu da sanatçının titizliğinin bir göstergesidir.

Eserlerini tarihî, felsefî ve fantastik unsurların bir arada bulunduğu güçlü bir kurguyla oluşturan Anar’ın romanlarında hiçbir şey rastgele ve tesadüfî değildir. Romanlarındaki şahıs ve mekân isimlerinin çoğunun bir arka planının olması dahi kurmacanın amacına hizmet eder. Örneğin *Amat* (2005) kitabında, geminin marangozunun adının Nuh olması Nuh peygambere; sur borusuna üfleyen karakterin adının İsrail olması dört büyük meleklerden olan İsrail’e göndermedir. *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*’nde (2019a) ise Selam, Aden, Meva, Elhalid, Makame, Heyevan, Naim ve Firdevs isimli sekiz mahalle vardır, bunlar da Cennet’in Kur’an-ı Kerim’de geçen isimleridir. Çoğaltmanın mümkün olduğu bu örnekler, onun kurmacadaki ustalığının ve eserlerine de yansıttığı entelektüel birikiminin göstergesidir.

Anar’ın romanlarında geleneksel anlatıların özelliklerine sıkça rastlamak mümkündür. Bu tutum romanlarının girişlerinde de görülür:

Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri’nin (saadetleri dâim olsun) Konstantiniye’de bulunduğu zamanlarda, yani Sultan Ahmed-i Sâni Han Efendimiz’in devri saltanatından sonraki senelerden birinde, Şaban ayının ondördüncü gecesi, Yenikapı’nın dar ve ıssız sokaklarında kol gezen o ihtiyar bekçi, gökyüzünde ansızın kapkara bulutlar peydâ olur olmaz hiç şaşırمامıştı” (Anar, 2021: 11).

Kuledibi’ndeki Tamburlu kıraathanenin, çoğunlukla ariflerden, güngörmüşlerden, sohbet ve kelâm ehillerinden olan ahalisi, asırların

tüketemediği bu yorgun dünyanın binbir halini yadedip onda baki kalan hoş ve nâhoş sedalardan dem vururken, laf dönüp dolaşıp çoğu kez bir zamanların Yâfes Çelebisine gelirdi. Râviyan-ı ahbar ve nâkılan-ı âsâr kâh hayretü minnet, kâh nefretü ibretle şunları rivayet ve hikâyet ederlerdi (Anar, 2020: 11).

Eserlerinde masalsı, fantastik ve büyülü bir dünya kuran İhsan Oktay, Doğu ve Batı medeniyetine ait unsurları bir araya getirmiştir. Aynı durum eserlerinde kullandığı tekniklerde de görülür. Doğu anlatı geleneği ile Batılı modern teknikleri harmanlamış, kendine has bir anlatım biçimi oluşturmuştur (Koçakoğlu, 2010: 59). Anar'ın eserleri, Doğu'nun ve Batı'nın postmodern bir sentezidir.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarının hepsinde de ortak bir dil ve üslup vardır. Romanların geçtiği zaman ve mekân, bu üslubu destekleyen önemli unsurlardandır. Romanlarda zaman, Osmanlı dönemi ve çoğunlukla 17. yüz yıl; mekân ise İstanbul'dur. İstanbul, yazar için geniş bir fon oluşturur (Özbek, 2011: 138). Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarla dolu kendine özgü arkaik dili, onun atmosfer yaratma becerisine katkı sunar. Bunların yanında “gebergâh” (Anar, 2014: 10), “tentıraş” (Anar, 2005: 49) gibi kendi buluşu olan kelimeler de onun dili kullanmadaki yetkinliğini gösterir niteliktedir.

Okuduğu kitaplardan beslenen Anar, eserlerindeki dil ve anlatımda Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'si, Osmanlı dönemi dinî ve edebî metinleri, *Binbir Gece Masalları* ve kutsal kitaplar gibi eserlerin dışında çevresindeki insanlardan ve günlük hayatta kullanılan dilden de faydalandığını belirtmektedir. Doğulu-Batılı, yerli-yabancı birçok şahsı okuyan ve etkilenen Anar'ı asıl besleyen kaynak ise ilâhî metinlerdir. Kendisi bu durumu “En beğendiğim yazar Tanrı ve en çok etkilendiğim eserler kutsal kitaplar. Gerçek edebi yapıtlar olduğunu düşünüyorum kutsal kitapların” diyerek belirtmiştir (Koçakoğlu, 2010: 65-66).

Sonuç olarak İhsan Oktay'ın *Kuran*, *İncil* gibi kutsal kitaplardan, *Seyahatnâme*'den, *Binbir Gece Masalları*'ndan, eski tarih kitaplarından, meddah öykülerinden etkilendiği ortadadır. Fakat kullandığı modern teknikler düşünülürse postmodernist edebiyatın yetkin isimlerinden olan Umberto Eco, Italo Calvino, Borges ve Marquez'den de beslenerek, kendine has, yerli bir postmodernist tavrı oluşturduğu görülmektedir (Koçakoğlu, 2010: 66).

1.2. İHSAN OKTAY ANAR'IN ESERLERİ

Sekiz romanı bulunan İhsan Oktay Anar'ın, aynı zamanda Morköpük, Kitaplık, Hayvan, Öküz, OT gibi çeşitli dergilerde ve kitaplarda yayımlanmış öyküleri ve yazıları vardır.

“*Kâfirler İçin Apaloga*” isimli ilk öyküsü, 1985 yılında, “Morköpük” adlı derginin Nisan – Mayıs sayısında yayımlanmıştır.

1989 yılında yine Morköpük dergisinde “*Rabnuma*”¹ isimli bir kısa hikâyesi yayımlanmıştır.

2003 yılında Hayvan dergisinin ilk sayısında “*Yeniçerilere Tavsiyeler*”² isimli öyküsü yayımlanmıştır.

2004 yılında YKY tarafından çıkarılan Kitaplık dergisinde “*Yavuz Sultan Selim Han Efendimizin Çaldıran Meydan Muharebesi*” isimli öyküsü yayımlanmıştır.

Yiğit Değer Bengi'nin hazırladığı 1002. Gece Masalları (2005) adlı kitapta “*İnşaat İşçisi Rıfkı'nın Dehşet Verici Akıbeti*” isimli öyküsü de yer almaktadır.

İhsan Oktay Anar'ın bir de basılmamış “*Tamu*” adlı bir çalışması vardır. 1991’de yazmış olduğu bu eseri yayımlatmak için dört sene boyunca çeşitli yayınevleri ile görüşen Anar, daha sonra bu metni tekrar incelediğinde beğenmemiş ve yayımlatmaktan vazgeçmiştir (Koçakoğlu, 2010: 57)

Puslu Kıtalar Atlası

“*Ulema, cühela ve ehli dubara; ehli namus, ehli işret ve erbab-ı livata rivayet ve ilan, hikâyet ve beyan etmişlerdir ki kun-ı Kâinattan 7079 yıl, İsa Mesih'ten 1681 ve Hicretten dahi 1092 yıl sonra, adına Konstantiniye derler tarrakası meşhur bir kent vardi*” (Anar, 2019b: 13) girişiyle başlayan roman, yazarın ilk romanıdır. İlk baskısı 1995 tarihli olan roman, Ferda Fidan tarafından “*Atlas des continents brumeux*” ismiyle Fransızcaya çevrilmiştir. 238 sayfadan oluşan roman daha sonra Almanca ve Koreceye de çevrilmiştir.

¹ Morköpük dergisinin Oyun Özel sayısında çıkmıştır. (Erişim) <https://frpnet.net/haberler/edebiyat-haberleri/ihsan-oktay-anarin-yayinlanmis-tek-oykusu> 17.02.2022

² Hayvan dergisinin ilk sayısında çıkmıştır. (Erişim) <https://epigraf.fisek.com.tr/index.php?num=1217> 17.02.2022

Kitab-ül Hiyel

İhsan Oktay Anar'ın ikinci romanı olan *Kitab-ül Hiyel*'in ilk baskısı 1996 yılında yapılmıştır. 154 sayfadan oluşmaktadır. Yazarın kitaptaki mekanik çizimleri Kasa Galeri'de "Çizime Farklı Yaklaşımlar" başlıklı bir karma sergide yer almıştır (Koçakoğlu, 2010: 55).

Amat

İlk baskısı 2005 yılında yapılan Amat, 235 sayfadan oluşmaktadır. Eser, 1670 yılında İstanbul'dan yola çıkıp Navarin'e doğru yol alan *Amat* isimli eski bir Osmanlı kalyonunun seyr ü seferi sırasında karşılaştığı maceralardan hareketle, yaratılıştan beri süregelen insan ve şeytan arasındaki ezeli mücadeleyi konu alır (Koçakoğlu, 2010: 244).

Suskunlar

İlk baskısı 2007'de yapılan Suskunlar, 268 sayfadan oluşmaktadır. Bu eseriyle İhsan Oktay Anar'a, "I. Oğuz Atay Roman Ödülü" (2007) verilmiştir.

Yedinci Gün

İlk baskısı 2012 yılında yapılan roman, *Baba*, *Oğul* ve *Hayalet* olmak üzere üç bölümden ve 240 sayfadan oluşmaktadır. II. Abdülhamid döneminde geçen *Yedinci Gün*, yazarın altıncı romanıdır.

Galîz Kahraman

2014 yılında basılan ve İdris Âmil Efendi'nin başından geçenlerin anlatıldığı fantastik roman, 181 sayfadan oluşmaktadır.

Tiamat

İhsan Oktay'ın sekiz yıl aradan sonra yazdığı son romanıdır. İlk baskısı 2022 yılında yapılan ve 156 sayfadan oluşan *Tiamat*, Everest Yayınları tarafından basılmıştır.

1.3. EFRÂSİYÂB'IN HİKÂYELERİ

İhsan Oktay Anar'ın yayımlanmış üçüncü romanıdır. İlk kez 1998 yılında basılan eser, dokuz ana bölümden ve 242 sayfadan oluşmaktadır. *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*³, Zeynep Avcı tarafından tiyatroya uyarlanmış ve 18 Kasım 2001 tarihinde Işıl Kasapoğlu yönetiminde İstanbul Devlet Tiyatrolarında sahnelenmiştir (Koçakoğlu, 2010: 56).

Çerçeve yöntemiyle kurgulanan ve fantastik özellikleriyle ön plana çıkan *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*'nde, neden sonuç ilişkisine dayanan çizgisel bir kurgunun aksine iç içe geçmiş, parçalı ve döngüsel bir yapı söz konusudur (Koçakoğlu, 2010: 198).

Genelde *Binbir Gece Masalları*'nın parodik bir okuması olarak görebileceğimiz *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*, üst tabakada, ana karakterler olan Ölüm'ün, yanına Cezzar Dede'yi de alarak Uzun İhsan'ın peşinde, birbirlerine hikâyeler anlatarak sekiz mahalle dolaşmalarından oluşur. Romanda bir karakter olarak yer alan Uzun İhsan'ın, İhsan Oktay Anar'a karşılık geldiğinin düşünülmesi, yazarı da anlatı ögesi yaptığından metnin kurmacalığını bir boyut arttırır. Kurmaca yapının alt katmanlarında ise anlatılan sekiz hikâye mevcuttur. Cezzar Dede ve Ölüm gibi karakterler tarafından anlatılan hikâyelerin bir kısmı da yine kurmaca bir yapı içerir. Romanın sonunda ise anlatılan hikâyenin tamamının aslında Cezzar Dede'nin torunlarına anlattığı bir hikâye olduğunun anlaşılması, kurmaca yapıyı güçlendirir (Ankay, 2020: 207).

Roman, Apturrahman adlı bir kabadayının tasviriyle başlar. “İşte bu külhanbeyi, günün birinde, rakı almaya gittiği vakit ölümün soğuk nefesini ensesinde”

³ Çalışmadaki alıntılar şu baskıya aittir: Anar, İ. O. (2019a). *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları. Çalışma sırasında yapılan atıflarda parantez içerisinde sadece sayfa numaraları verilecektir.

(s. 9) hisseder. “Kara cübbeli ve uzun boylu” (s. 9) bir şahıs olan Ölüm’le karşı karşıya olduğunu anlayan kabadayı, korku içinde kalır ve Ölüm’e, neden kendisinin peşinde olduğunu sorar. Ölüm ise ona “Vaden dolduğu için seni almaya geldim” (s. 10) diyerek karşılık verir. Ölmek istemeyen kabadayı, Ölüm’e bir anlaşma teklif eder. Anlaşmaya göre, bir oyun oynayacaklar ve oynadıkları oyunu eğer kabadayı kazanırsa, Ölüm ona yaşaması için yüz sene verecektir. Fakat eğer Ölüm kazanırsa hem kabadayının hem de oyuna ortak ettiği eşinin canını alacaktır.

Ertesi sabah oyunu oynamak için kahvede buluşurlar. Ölüm’ün eşi “Cezzar Dede adında, yetmişlik bir” (s. 12) ihtiyarken, kabadayı da eş olarak yirmi yıllık kan kardeşini seçmiştir. Sonunda oyunu oynarlar ve Ölüm kazanır, kabadayı ve kan kardeşi ise kaybettikleri için canlarından olurlar.

Ölüm’ün canını alacağı diğer kişi, oyunda eşi olan Cezzar Dede’dir. Onunla da bir anlaşma yapar. Bu anlaşma gereği birbirlerine karşılıklı hikâye anlatacaklardır ve Ölüm, Cezzar Dede’nin anlattığı her hikâye için, onun bir saat daha yaşamasına izin verecektir. İlk hikâyeyi ise Ölüm anlatacaktır.

Böylece Selam Mahallesi’ne doğru yola koyulurlar. Burada Uzun İhsan adında biri vardır ve Ölüm’ün canını alacağı sıradaki kişi odur. Mahalleye doğru giderlerken Ölüm, “*Güneşli Günler*” isimli hikâyesini anlatır.

Ölüm’ün, bir yatılı okulda meydana gelen olaylarla ilgili anlattığı bu hikâye bittiğinde, kasabanın Selam Mahallesi’ne gelirler. Ancak Ölüm, çıkan bir kargaşadan dolayı Uzun İhsan’ı elinden geçirir. Ölüm, kara kaplı defterini çıkarıp inceledikten sonra Cezzar Dede’ye, “Şimdi elimizden kaçtı, ama onun Aden Mahallesi’ne gittiğini biliyorum” (s. 38) der ve bu defa oraya doğru yola koyulurlar.

Bu arada hikâye anlatma sırası kendisine gelen Cezzar Dede, “*Bidaz’ın Laneti*” isimli korku hikâyesini anlatmaya başlar. İki definecinin başından geçenlerin anlatıldığı hikâyesini bitirdikten sonra, Aden Mahallesi’ne gelirler. Fakat Uzun İhsan’ı burada da ellerinden geçirirler.

Bu sefer de Meva Mahallesi’ne doğru yola çıktıkları esnada yine Cezzar Dede, “*Bir Hac Ziyareti*” isimli dinî hikâyesini anlatmaya başlar. Hikâyenin konusu, Diyarbakır’ın Divana köyünün imamı olan İlimdâr’ın, yanına Zekeriya Dede’yi ve onun asabi torununu alarak çıktığı Hac yolculuğudur.

Hikâye bittiğinde, kasabanın Meva Mahallesi'ne gelmişlerdir. Uzun İhsan'a, saptıkları bir sokaktaki düğünde denk gelen Ölüm, onu yakalamak için hızla koşsa da birtakım aksilikler yüzünden yine yakalayamaz. Böylece tekrar "kara kaplı defterine bakan Ölüm, bu kez Elhalid Mahallesi'ne gideceklerini" (s. 83) söyler.

Hikâye anlatma sırası kendisinde olan Ölüm, "*Dünya Tarihi*" isimli hikâyesini anlatırken Elhalid Mahallesi'ne doğru giderler. Hikâyenin konusu ise şöyledir: Aptülzeyyat adındaki zengin bir tüccar, bir gün rüyasında "elinde asâ, sırtında harmanisiyle, ak sakallı, mübarek yüzlü bir dede" (s. 87) görür. Bu rüyadan sonra malını mülkünü yoksullara dağıtır ve adı Salih olan o ak sakallı dedeyi bulmak için Acıpayam'a doğru zorlu bir yolculuğa çıkar.

Ölüm "*Dünya Tarihi*" adlı hikâyesini anlatmayı bitirdiğinde, Elhalid Mahallesi'ne gelmişlerdir ancak Uzun İhsan, burada da bir şekilde ellerinden kaçmayı başarır. Ölüm, kara kaplı defterine bakar ve Makame Mahallesi'nde olabileceğini söyler. Oraya doğru yola koyulurlarken, hikâye sırası kendisinde olan Cezzar Dede, "*Ezine Canavari*" isimli hikâyesini anlatmaya başlar. Ezine kasabasında yaşayan Hamiyet hanımın ve artık uygun bir kısmet bulup evlendirmek istediği dört kızının; ve aynı kasabanın farklı mahallesinde oturan Ayvaz Kasap'ın ve evlilik zamanı gelmiş dört oğlunun başlarından geçenlerin anlatıldığı bu hikâye bittiğinde, Elhalid Mahallesi'ne⁴ varmışlardır.

"Uzun İhsan'ın kaldığı yere giderlerken yine bir mahşer kalabalığıyla" (s. 186) karşılaşırlar. Bu kalabalığı fırsat bilen "Uzun İhsan, itiş kakış esnasında sıvışıp" (s. 188) kaçır.

Böylece onu bulmak için bu defa Naim Mahallesi'ne doğru giderlerken, Ölüm de "*Hırsızın Aşkı*" isimli hikâyesini anlatmaya başlar. Bursa yakınlarındaki bir kasabada yaşayan ve "fazla hisli bir genç" (s. 190) olan hırsız Fezai'nin, özel yapım bir kemanı çaldıktan sonra bu kemanla duygusal bir bağ kuruşunun anlatıldığı bu hikâye bittiğinde, Naim Mahallesi'ne varmışlardır.

Uzun İhsan'ın orada olduklarını düşündükleri bir eve girerler. Ancak Uzun İhsan, burada da yakasını Ölüm'ün elinden kurtarıp kaçmayı başarır.

⁴ Sayfa 186'da "Elhalid Mahallesi" olarak geçen bu ifadenin doğrusu "Makame Mahallesi" olmalıdır.

Bu kez de Heyevan Mahallesi'ne doğru yola çıktıklarında Ölüm, ihtiyara “Arzu edersen, bu defaki konumuz cennet olsun” (s. 203) der ve “böylece ihtiyar, ‘*Şarap ve Ekmek*’ adlı hikâyeyi anlatmaya” (s. 203) başlar.

Hikâyenin konusu şöyledir: “Kayseri’de bir ihtiyar kadının, yaşı yirmi yediye geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan Zeynelabidin adında bir oğlu” (s. 204) vardır. Çocukları hiç sevmeyen, bu yüzden evlenmeyen Zeynelabidin’in yolu bir gün Kayseri’nin bir kasabasındaki camiye düşer. Cuma namazından sonra imamın çocuklar üzerine verdiği hutbeyi dinler. “Tıpkı ayyaşlar gibi kırmızı yüzlü biri olan imam, neredeyse gözlerinden yaşlar akıtarak çocukları öve öve bitiremiyor, yerlerde ve göklerde onları koyacak yer” (s. 205) bulamıyordur. Bu hutbe üzerine kafası karışan Zeynelabidin, geceleyin gittiği bir meyhanede hutbeyi veren imamı içki içerken görür. Bu duruma şaşırınca, meyhaneci ona Sefa adındaki bu imamın hikâyesini, küçük kızından nasıl ayrı kaldığını anlatır. Bu hikâyeden çok etkilenip hüngür hüngür ağlayan Zeynelabidin, evlenip çocuk sahibi olmaya karar verir.

Cezzar Dede hikâyesini bitirdiğinde, Heyevan Mahallesi’ne gelirler. “Ölüm, kara kaplı defterini çıkarıp bir göz gezdirdikten sonra” (s. 218) gördüğü bir barakaya doğru gidip kapıyı çalar. Kapıyı açan adam Ölüm’e, “evinde kimseyi saklamadığını, çünkü suçlulara yataklık etmeyi bırakalı yıllar olduğunu” (s. 219) söyleyince, Uzun İhsan’ın barakada olmadığını düşünen ve “aradığını bulamayan Ölüm buradan da çekip gitmek zorunda” (s. 219) kalır. Biraz ilerledikleri sırada arkasına dönüp bir baktığında, Uzun İhsan’ın barakadan çıktığını görüp yakalamak için koşar “ama iş işten geçmişti(r)” (s. 219). Uzun İhsan yine Ölüm’ün elinden kurtulur. Fakat “onun, artık kaçacak sadece tek bir yeri” (s. 219) kalmıştır, burası da Firdevs Mahallesi’dir.

Güneş iyice alçaldığında, Ölüm “*Gökten Gelen Çocuk*” isimli hikâyesini anlatmaya başlar ve Firdevs Mahallesi’ne doğru yol alırlar. “Anadolu’nun orta yerinde bir kasabada” (s. 220) yaşayan ve “yaşları elliye çoktan geçmesine rağmen henüz çocuk sahibi olamamış bir karı-koca(nın)” (s. 220), nihayet bir gün gökten gelen bir çocuğu evlat edinmeleriyle başlarından geçen olayların anlatıldığı bu hikâyesini bitiren Ölüm, hikâye anlatma oyununa devam etmek istese de Cezzar Dede, “Artık hikâye anlatmak istemiyorum. Oyun bitti. Benden alman gerekeni alabilirsin” (s. 232) der. Fakat o esnada Firdevs Mahallesi’ne, “Uzun İhsan’ın kaldığı evin önüne” (s. 233) gelmişlerdir. Konuşmaları bu nedenle yarıda kalır.

Uzun İhsan'ın kaldığı evin önünde vahşi bir köpek olduğu için Ölüm, eve kapıdan değil de pencereden girer. Uzun İhsan içeride, bir sedirde kıvrılıp uyumaktadır. Tam canını alacakken “Ölüm, odada biriyle yüz yüze” (s. 234) gelir. “Bu kişi Ölüm’ün kız kardeşi Uyku(dur)” (s. 234). Burada ablasıyla tartışan Ölüm, daha sonra ses çıkararak Uzun İhsan’ı uykusundan uyandırmaya çalışır. Başarılı olur ancak o esnada kapının önündeki köpeğin de dikkatini çekmiştir. Canavar köpek pencerenin önüne gelir ve Ölüm’ün ayakları dibinde havlayarak sıçramaya başlar. Ölüm, kendisini bu durumdan kurtarması için Uzun İhsan’dan yardım ister. Uzun İhsan ise, yaşaması için biraz daha süre tanınması karşılığında Ölüm’ü kurtarır.

“O kadar koşturmasına rağmen bir sonuç alamadığı” (s. 236) ve “Uzun İhsan’ı ebediyete intikal ettirme teşebbüsü” (s. 236) fiyaskoyla sonuçlandığı için, Ölüm’ün canı hayli sikkindir.

Sıra Cezzar Dede’nin canını almaya geldiğinde, “ebediyete gitmek üzere, kasabanın çıkışına doğru yola” (s. 237) koyulurlar. Tam bir köşeyi döndüklerinde, Cezzar Dede’nin torunları karşılarına çıkar. Cezzar Dede torunlarını atlatmaya çalışsa da pek beceremez. Sonunda içlerinden biri Ölüm’ü tanıyınca, çocuklar dedelerini vermemek için Ölüm’e karşı birlik olurlar.

Bu meseleyi çözmesi gereken Ölüm, çocuklara dönüp bir teklif ortaya atar ve “o halde sizinle bir oyun oynayalım. Bakın, güneş neredeyse batacak. Size, güneş ufukta kaybolana kadar süre veriyorum. Bu süre içerisinde beni güldürmeyi ya da gülümsemeyi başarabilerseniz, dedenizi bırakırım. Ama başaramazsanız, onu götürürüm” (s. 240) der.

Çocuklar bu teklifi kabul ederler ve Ölüm’ü gülümsetmek için ellerinden geleni yapmaya koyulurlar. Yaptıkları hiçbir şey Ölüm’ü gülümsetmeye yetmez çünkü Ölüm’ün yüzü duygulara karşı mühürlüdür. Fakat sonra “kendisine hayli içermiş görünen küçük kıza” (s. 240) bakan Ölüm, “çocuğun yüzünü, o yüzdeki harfleri, masalları ve cenneti” (s. 241) fark edince yüzü yumuşar ve gülümser. Böylece Ölüm’ün yüzündeki mühür de kırılmıştır.

Gece olur ve çocukların yatma zamanı gelir. Hepsinin uykusu olsa da dedelerinin anlattığı bu hikâyeye kulak kesilmeyi ihmal etmiyorlardır. Cezzar Dede son sözünü de söyledikten sonra en ufak torununu kucağına alıp yatağına yatırır. Aslında tüm bu hikâyeler, Cezzar Dede’nin torunlarına anlattığı bir masalın parçasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ

2.1. CÜMLE

Bir olayı, duyguyu veya düşüncüyü yargı hâlinde anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.

Muharrem Ergin cümleyi “bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak hüküm hâlinde ifade eden kelime gurubu” (Ergin, 2013: 398) şeklinde tanımlamıştır. Kelime gruplarının *belirtme grupları* olduğunu söyleyen Ergin’e göre, bir cümlenin temel görevi *hüküm* ifade etmesidir (Ergin, 2013: 398).

Cümlenin, dilin en küçük anlatım birimi olduğunu söyleyen Leyla Karahan, cümleyi “bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisi” (Karahan, 2015: 9) şeklinde tanımlar.

Bilal Aktan da cümlenin tanımını yaparken “yargı” kavramı üzerinde durmuştur:

“Bir düşüncüyü, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir. Düşünce, oldukça karmaşık bir süreç sonucunda, genellikle yargılı bir biçimde oluşur. Yargı ise ancak cümlede gerçekleşir, cümlesiz bildirilemez. Onun için düşünce, yargı ve cümle iç içe girmiş kavramlardır” (Aktan, 2016: 81).

Zuhal Kültüral cümleyi “bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiille veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi” (Kültüral, 2018: 26) şeklinde tanımlamış ve Ergin’in (2013), cümlelerin bir hüküm grubu olduğu, cümleden küçük kelime gruplarının ise belirtme grupları olduğu yönündeki tanımına katılmıştır.

H. İbrahim Delice “cümlenin 'yargı' esaslı tanımı, cümle için doğru bir bakış açısını yansıtmamaktadır; çünkü, bir sözcük veya sözcük öbeği de cümle içinde yerine göre bir yargı ifade edebilir” (Delice, 2012b: 873) diyerek, cümlenin tanımını yargı odaklı yapan dilbilimcilerinden ayrılmıştır. Delice’nin cümle tanımı “bir yüklemle - biri mutlaka özne veya nesne olmak koşuluyla- ona bağlı en az bir tamamlayıcıdan

oluşan ve bir kılış, oluş veya durum bildiren sözdizimi” (Delice, 2012a: 39) şeklindedir.

Dilin temelini oluşturan cümleler için illa kelime gruplarına ihtiyaç yoktur. Çekimli bir fiil veya isim de tek başına da bir cümle oluşturabilir. “En küçük cümle, bu özelliğe sahip tek kelimelik cümledir” (Karahana, 2015: 10).

- Uçuyor (s. 131)!
- Beğendim (s. 188)!
- Bilmiyorum (s. 217).

Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılayan bütün kelimelere ve kelime gruplarına, ekli veya eksiz olarak yargı yüklenebilir, böylece bu yapılar cümleye dönüşebilir. Aynı zamanda sorulan bir soruya karşılık olan verilen “evet, hayır” gibi cevaplar da cümle değerindeki yargılı sözlerdir.

- Ya kurtlar beni yerse! O zaman kurt, insan mı olur?
- Hayır (O zaman kurt, insan olmaz) (s. 77).

Yüklem, cümlede yargıyı bildiren ana ögedir. Diğer ögeleri yüklemün ihtiyaçları belirler.

- Kesildi (y)
- Ansızın (z) / kesildi (y)
- Gecenin bir vakti (z) / ansızın (z) / kesildi (y)
- Fırtına ve yağmur (ö) / gecenin bir vakti (z) / ansızın (z) / kesildi (y)
- Bir hafta sonra (z) / fırtına ve yağmur (ö) / gecenin bir vakti (z) / ansızın (z) / kesildi (y) (s. 33).

Karşılıklı konuşmalarda cümleler, bazen sadece yüklemden oluşabilir. Böyle durumlarda anlamı bağlam belirler.

- Dede! Kâbe’yi tavaf ettin mi!
- Ettim ya (Ben Kâbe’yi tavaf ettim) (s. 80)!

Cümleyi oluşturan diğer ögeler *özne*, *nesne*, *yer tamlayıcısı* ve *zarftır*. İhtiyaca göre yüklem bu ögelerle tamamlanır. Yüklemin geçişli fiil olan cümlelerde bütün ögeler birden bulunabilir.

- Kendisini affettirmeyi amaçlayan Fedair (ö) / bu işi derhal üstlenerek (z) / onu (n) / merhum babaları Feyyuz’un odasına (yt) / götürdü (y) (s. 119).

- Kapağı kaldırma zamanının böylece gelip çatıldığını gören Aptülzeyyat (ö), / vaktiyle liflerden ördüğü halatları (n), / bir ucunu kapağın halkalarından geçirerek (z) / sığıra (yt) / bağladı (y) (s. 130).

Bir cümlemin yüklemden sonra ikinci önemli ögesi öznedir. Tek kelimelik veya daha fazla kelimeyle kurulmuş olan cümlelerde öznenin varlığı, yüklem taşıdığı şahıs ekinden de anlaşılabilir (Karahana, 2015: 11). Örneğin “Aradıkları kişiyi burada da ellerinden kaçırmışlardı” (s. 56) cümlesinde, yüklem olan “kaçırmışlardı” kelimesindeki *-lar* şahıs eki, öznenin “onlar” olduğunu belli eder. “Bakın!” cümlesinde de çokluk 2. Şahıs emir kipindeki yüklem “siz” öznesini işaret eder. Cümlelerin öznesiz kurulduğu durumlar da vardır:

- Kaplıcalara gidildi (s. 100).

Bu cümlede “git-” fiili geçişsiz ve edilgen çatılı olduğu için bu cümlede özne yoktur.

Zorunlu ögeler, yüklem anlamının ortaya çıkabilmesi için gerekli olan ögelerdir. Cümle içinde tek bir kelime veya kelime grubu olarak yer almasalar da varlıkları bağlamdan anlaşılır (Özkan vd., 2016: 14-15). Geçişli fiil cümlelerinde nesne, cümlemin zorunlu ögesi ya da ögelerinden biridir. Geçişsiz fiillerde veya isim cümlelerinde – bazı istisnalar hariç- ise nesne bulunmaz.

- Uzun İhsan (ö) / deminden beri (z) / buradaydı (y) (s. 56).
- Sefer hazırlıkları nihayet bittiğinde (z), / Zilhicce ayının başlamasına az bir zaman kala (z), / bir sabah vakti (z) / ihrama giren üç kişi (ö) / evden (yt) / çıktılar (y) (s.64).

Yüklem ihtiyacına göre yer tamlayıcısı ve zarf, bir cümlede zorunlu veya yardımcı öge olarak yer alır.

- Cezzar Dede hikâyesini bitirdiğinde (z), kasabanın Meva Mahallesi’ne (yt) / gelmişlerdi (y) (s. 81).
- Sonunda (z), / terkedilmiş ve kısmen yıkılıp çatısı çökmüş bir çiftlik evinde (yt) / karar kıldı (y) (s. 106).
- Kapağı açığının beşinci günü (z), / erkeği ve dişisiyle türlü türlü hayvana (yt) / baktı (y) (s. 131).

Kurallı bir cümlede yüklem yeri en sondadır. Özne ise genellikle en başta bulunur. Belirtisiz nesne ve bazı zarflar yüklem yanında yer alır, diğer cümle

öğelerinin ise yerleri değişkendir. Cümlede vurgu çoğunlukla yüklem üzerinde bulunur, gerektiği durumlarda vurgulanmak istenen öge yüklem önüne getirilir.

- Sonuçta her oyunu *ben* kazanırım (s. 17).
- Onlar bir süre bekledikten sonra gerçekten de kaya *aniden* çatırdadı (s. 49).
- Ölümün dediğine göre Uzun İhsan *burada* olmalıydı (s. 55).
- Görünüşe bakılırsa, en sonunda *Salih*’i bulabilecekti (s. 128).

2.1.1. Cümlelerin Öğeleri

Türkçe bir cümlede bir yüklem ile yüklemi farklı bakımlardan tamamlayan “özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf” adı verilen öğeler bulunur. Bu öğelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklem anlamına, soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişir. Öğeler cümle içerisinde *zorunlu* veya *yardımcı öge* olarak görev yaparlar (Karahana, 2015: 13).

Muharrem Ergin’e göre “fiil ve fâil cümlede esas unsurları, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı da cümlede yardımcı unsurlardır” (Ergin, 2013: 398).

Günay Karaağaç, “cümlede tek niteleneni, tek tamlayanı vardır; o da yüklemidir. Özne ise, cümlede diğer temel ögedir” diyerek yüklem ve özneyi cümlede temel öğeleri olarak değerlendirmiştir (Karaağaç, 2017: 223).

H. İbrahim Delice, Türkçe söz dizimi çalışmalarında genellikle yüklem ve öznenin temel öge, nesnenin yardımcı öge olarak işlenmesini; bazı araştırmacıların da temel öge olarak sadece yüklemi kabul etmesini doğru bir yaklaşım tarzı olarak kabul etmemiştir. Çünkü kurucu öge olan yüklem, özne veya nesne olmadan cümle kuramaz. Bu yüzden yüklem kurucu öge olarak sürekli; özne ve nesne de birbiri ile değişmeli bir şekilde yüklemi tamamlayıcı öge olarak temel ögedir. Yani, yüklemde temel öge oluşu değişmez; özne ve nesnenin temel öge oluşu ise yüklem türüne göre değişkendir. (Delice, 2007: 142).

Leyla Karahana, yüklemi cümlede ana ögesi olarak kabul ederken, diğer öğeleri yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan öğeler olarak nitelendirmiştir (Karahana, 2015: 14).

2.1.1.1. Yüklem

Cümlede işi, hareketi, oluğu, hadiseyi ve yargıyı bildiren, çekimli bir fiilden veya ek fiilin bağlandığı bir isimden meydana gelen ögeye *yüklem* denir. Yüklem, cümlenin en temel ögesidir ve yargıyı bildirir. Diğer geler yüklemin anlamını tamamlar (zkan vd., 2016: 16).

Yüklem, ekle veya eksiz olarak yargı bildiren bir fiil veya isimdir.

- Yıllar sonra konuşmaktan da *vazgeçti* (s. 196).
- Oğlan eve geldiğinde annesini, çarşıdan alınan paketleri açarken *gördü* (s. 224).
- Derhal sokağa *ık* (s. 224).

Bu cümlelerin yüklemleri çekimli birer fiildir. Bu cümlelerdeki “vazgeç-” ve “gr-” fiilleri geçmiş zamanla ekimlenirken, “ık” fiili de emir kipinde eksiz olarak çekimlenmiştir.

- Cebinde tam beş fişek *vardı* (s. 182).
- Gözlerin elbette *sağlam* (s. 223).

Bu cümlelerde ise yüklem isimdir. İlk cümlenin yüklemi olan “vardı”, ek fiilin görülen geçmiş zaman kipinde -dı ekiyle ekimlenirken; ikinci cümlenin yüklemi olan “sağlam”, geniş zaman kipinde eksiz olarak çekime girmiştir.

Kurallı bir cümlede yüklemin yeri genellikle cümlenin sonudur. Fakat anlamı ne çıkarma, vurgulama, şiirsellik gibi sebeplerden dolayı yüklemin cümledeki yeri değişebilir.

- Aslında sen onca zahmete girip bunca parayı biriktirmezdten önce *söylemem gerekirdi* talebimi (s. 88).
- İşte *söylüyorum* şimdi (s. 88):
- *Senet sepet, miras, vasiyetname gibi sorunlar* bunlar (s. 236).
- Bu halinle insanlar elbette *korkar* senden (s. 237)!

Bir cümleden birden fazla özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf bulunabilse de yüklem tektir. Ne kadar yüklem varsa, o kadar da cümle vardır.

- Belin *bükülmüş*, dişlerin *dökülmüş* (s. 89). (2 cümle)
- Çenesi *kk*, alını ise enlemesine *genişti* (s. 115). (2 cümle)
- Böylece av tüfekleri derhal çıkarılıp *yağlandı*, *temizlendi* (s. 121). (2 cümle)

- Davul zurna eşliğinde halaylar *çekildi*, kuzular *çevrildi*, ayranlar *içildi*, silahlar *patlatıldı* (s. 121). (4 cümle)
- Ama herkes bu işi başkasından *bekliyor*, kimse önce davranmak *istemiyordu* (s. 122). (2 cümle)
- Aksi gibi atı da en az süvari kadar *öfkeliydi*; hayvan *burnundan soluyor*, sırtında sahibi olduğu halde sinirli bir tavırla sağa sola *dönüyor*, olduğu yerde durduğu vakit de, toprağı hırçın bir şekilde toynağıyla *eşeliyordu* (s. 122). (4 cümle)

Yüklemin yapısı cümlede bulunacak diğer ögeleri de belirler. Yüklemi geçişsiz fiil veya isim olan bir cümlede nesne yoktur.

- Giyim ve kuşamının ihtişamına, parmağındaki kıymetli yüzüklere, yanbaşındaki nargileye bakılırsa, bu adamın bir tüccar olduğu belliydi (s. 132).

İsim cümleleri nesne almasa da bazı kural dışı durumlar da vardır. Yüklemi “borçlu” kelimesi olan cümleler, nesne alabilir (Karahana, 2015: 98).

- Aslında çöpçatanlıktaki başarısını, lafını söylemeden önce insanı tavına getirmesine borçluydu (s. 161).

Bazı cümlelerde çeşitli sebeplerden dolayı yüklem bulunmaz. Bu tür cümlelere eksilteli cümleler (kesik cümleler) denir. Eksilteli cümlelerde asıl itibarıyla bir yüklem olmasına karşılık yüklem kişinin zihninde tamamlanır (Özkan vd., 2016: 18).

“Aktarma cümle/cümlelerinin nesne olup dedi yüklemine kullanıldığı ve yine dedi yüklemine bir kısım nesne veya nesnelerinin de yüklemde sonra sıralanmış gibi görüldüğü cümlelerde, dedi yükleminden sonra yer alan cümleler eksilteli cümlelerdir” (Gülsevin, 2022: 534). Devrik cümlelerde yüklemde sonra gelen unsurlar ile yüklem arasına genellikle hiçbir noktalama işareti konmaz. Dedi yüklemi ile kendisinden sonra sıralanan nesnelerin arasında mutlaka nokta, virgül veya noktalı virgölün kullanılması, sıralanan nesnelerin ilk dedi yüklemine nesneleri olmadığını, söylenmemiş olan bir dedi yüklemine nesneleri olduğunu, dolayısıyla da bu söz dizisinin devrik bir cümle olmadığını göstermektedir (Gülsevin, 2022: 532, 534).

- İhtiyar da, “Ben bilgili bir adam değilim” dedi, “Ama bana kalırsa orayı görmek, orada olmaktır” (s. 217).

Yukarıdaki örnekte yüklem olan “dedi” kelimesi, aynı zamanda ikinci cümlede de yüklemidir. Aktarma cümlesi olan ikinci cümle, “dedi” yükleminden sonra gelmesinden dolayı eksiltelidir. Bu örneği “İhtiyar da, (ö) ‘Ben bilgili bir adam

değilim' (bsn) dedi, (y) 'Ama bana kalırsa orayı görmek, orada olmaktır' (bsn) [dedi]" şeklinde çözümlmek mümkündür.

- Cezzar Dede ise, "Bu çok zor" diye cevap verdi, "Orada suspus olup hiç kımıldamadan beklenir. Öyle ileri geri konuşulmaz!" (s. 239)

Bu örnekte de yine yüklemden sonra gelen aktarma cümleleri birer eksilteli cümledir.

Bazı kesik cümlelerde anlam, bir önceki cümle sayesinde tamamlanır.

- İşte, yüzüm bu nedenle mühürlendi: Duygularımı içime gömmem için (s. 237). Art arda sıralanmış bazı cümlelerde yüklem veya yüklem bir kısmı ortak olabilir.
- İmam hatip okulunun eline ağır hocaları onu okumaktan bezdirmiş, ama mesleğinde gerekli olan her şeyi ona ezberletmişlerdi (s. 59).
- Kısacası, benim kısmetim sende değil, senin kısmetin bendedir (s. 89).
- Benzer şekilde Abuzer sağ kolu (*kullanabiliyordu*), / Alemdar ise sol kolu *kullanabiliyordu* (s. 127).

Yüklem tek kelimedenden oluşabileceği gibi, isim ve fiil cinsinden kelime gruplarından da oluşabilir.

- İhtiyar, bu sözlere fazla *itibar etmemiş görünüyordu* (s. 16). (yüklem: birleşik fiil)
- Sonunda, yetişemeyeceklerini anlayınca, *canı yanan köpekler gibi ağlayıp bağırmaya başladılar* (s. 67). (yüklem: birleşik fiil)
- Adamın kulakları *pembe ve dolgun gibiydi* (s. 67). (yüklem: edat grubu)
- Gözlerini yumarak yanık sesle mırıldandığı bu ilâhî, *bir gün önceden rahibin kendisine okuduğu destandı* (s. 75). (yüklem: sıfat tamlaması)
- Niyeti, *önü sıra giden imamın sırtına sopayı indirmektir* (s. 78). (yüklem: isim-fiil grubu)
- Allah dinden imandan ayırmasın, hepsi de *namazında niyazında, gayet sofu şahıslardı* (s. 85). (yüklem: sıfat tamlaması)
- *Kesme taştan, oldukça ağır ve yuvarlak bir kapaktı* bu (s. 129). (yüklem: sıfat tamlaması)
- *Görmeyi başaramadığı yegâne varlık ise Salih'ti* (s. 130). (yüklem: sıfat tamlaması)

2.1.1.2. Özne

Yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde “olan”ı, diğer cümlelerde “yapan”ı karşılayan öge, öznedir. Özne, yüklemın gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır (Karahan, 2015: 18).

- *Acayip bir adam geldi* (s. 13). (özne: yapan)
- Saatler gece yarısını vurduğunda *oyun* başladı (s. 15). (özne: yapan)
- Zerafetten, güzellikten ve sanattan anlamadıkları için *Sağır*, talebelerden nefret ederdi (s. 26). (özne: yapan)
- *Yatak* nispeten emniyetli bir yerdi (s. 31). (özne: olan)
- *Kapı* aralıktı (s. 33). (özne: olan)

Özne, genellikle yalın hâldedir, hâl eki almaz. Fakat çokluk, iyelik ve aitlik eki gibi ekleri alabilir.

- Ayrıca, *müdürler ve muavinlerin suratlarından pek farklı olmayan duvarlar da*, yüksek ve yüce, çirkin, kirli bir renkteydi (s. 19).
- *Adamın kanaması* iki gün sürmüştü (s. 23).
- Hele *hayırlı haberi işiten oğlanlar* doğrusu pek sevinmişti (s. 163).
- *Damat adayı* bu yüzden bahçeye çıktı (s. 170).

Bir cümlede birden fazla özne olabilir.

- *Uzunca bir siyah sakalı, / soğuk ve içe işleyen mavi gözleri* vardı (s. 10).
- Böylece *çoluk çocuk, / sabi sübyan* hep birlikte, ana baba sözüne kulak asmayıp dereye yıkanmaya giden kırk yaramaz veledin şöhretli dev İsfendiyar tarafından bir bir enselenerek tandırda kebab edildikten sonra nasıl mideye indirildiğini ses soluk etmeden, bet beniz atmış bir halde dinlerlerdi (s. 39).

Bazı cümlelerde özne, diğer öznenin açıklayıcısıdır.

- Gel gör ki *İlimdâr*, yani *yeni imam* bir tuhaftı (s. 58).
- İhtiyarın evinin önünde, *amcalar, dayılar, teyzeler, halalar, çoluk çocuk, torun tosun, / genç yaşlı bütün hısım akraba* birikmişti (s. 193).

Bazı cümlelerde özne, belirtilmeyebilir. Yüklemın taşıdığı şahıs ifadesi özneyi belirtir. Bu durumda şahıs ekinin gösterdiği zamir, cümlemin öznesidir (Özkan vd., 2016: 22).

- (ben) O yüzden senin kuru gürültüye pabuç bırakmadığını söylüyorum (s. 11).

- (sen) Dediklerimi kafana yaz (s. 93).
- (o) Dönüp baktığında, Ölüm’le karşı karşıya olduğunu anladı (s. 10):
- (biz) Sürek avına çıktık (s. 123).
- (siz) Bu halinizle köye doğru koşacaksınız (s. 123).
- (onlar) Hep böyle derler (s. 11).

Şahıs zamirleri, öznenin vurgulanması gerekiyorsa cümlede yer alır.

- *Ben reddettim* (s. 118).
- İstersen bu kez *sen* başla (s. 203).

Geçişsiz-edilgen fiillerle kurulan cümlelerde özne yoktur, bu fiillerin yalnız 3. şahsı kullanılır. Gereklik kipinin teklik 3. şahsının bazı kullanışlarında ve aynı işlevdeki “-mAk lâzım / gerek” kalıplı cümlelerde de özne bulunmaz (Karahana, 2015: 20-21). İncelediğimiz *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri* adlı eserde böyle bir örneğe rastlanmamıştır.

Yüklemi birleşik fiil olan bazı cümlelerin öznesi, yüklem içinde yer alır. Bu durum özne ve yüklem zaman içinde anlamca kaynaşıp deyimleşmesinden meydana gelmiştir (Karahana, 2015: 21).

“özne + (..) + yüklem” yapısında olan birleşik fiiller eğer cümlede yüklemi olmuşsa, o cümlelerde ayrıca bir özne daha bulunmaz. Cümleyi öğelerine ayırırken, “birleşik fiil grubunu” da parçalayamayacağımızdan, bu tip cümlelerde özne gösterilemez (Gülsevin, 2001: 203).

- Kendi kanını görünce *oğlanın gönlü daraldı* (s. 29).
- Zaten *parada pulda* pek fazla *gözü yoktu* (s. 47-48).
- Aksakallı dededen bu sözleri işiten Aptülzeyyat’ta *şafak attı* (s. 88).
- Bir ağacı kendine siper ederek baktığında *yüreği ağzına geldi* (s. 125).
- *Beyninden vurulmuşa dönmüştü* (s. 198).
- Kadın onu öpüp yatmaya gittikten sonra Gülerk’i *uyku tutmadı* (s. 223).

Hitap unsurları özne gibi dursalar da yükleme bağlanmadıkları için özne değil, cümle dışı öge durumundadır.

- *Ey Aptülzeyyat!* Başına gelen felaket yüzünden şimdi ağlayıp sızlıyorsun (s. 92).
- O üç altını koynuna sakladığını gördün *ey pinti adam* (s. 95).
- *Sevgili oğlum!* Aslında erkek olduğun için şanslısın (s. 221).
- Peki *dede*, Efrâsiyâb’ın hazinesini bulduktan sonra onu ne yaptılar (s. 241)?

Art arda sıralanan cümlelerde özne ortak olabilir.

- *Sağır'ın o güne dek gördüğü ve tanıdığı insanların neredeyse tümü*, hesap kitap işlerini erkeğe, güzelliği ve onu üretmeyi de kadına yakıştırır, ikincisini aşağılamak bir yana, üstelik onu kirletmeyi ve lekelemeyi de marifet sayardı (s. 25).
- *Mesih* artık gelmiş, hayat veren ışınlarıyla dokunduğu tabiatı uyandırıyor, hüznü ve yeisi kovup sevinç ve coşku saçıyor, körlerin gözünü açarak hastaları iyileştiriyordu (s. 34).
- *Kont* resmi aldı; daha iyi görmek için şifonyerin üstüne koydu (s. 35).
İsim cinsinden kelime grupları cümlede özne olarak görev yapabilir.
- *Çirkinliğe büyüklük eklendiğinde tikslenme duygusunun korkuya dönüşeceğini bilen devlet*, okulların böyle bir renge boyanmasını uygun görmüştü (s. 19). (özne: sıfat tamlaması)
- *Yatılı okuldaki üç yüze yakın erkek talebenin hali* ise bir başkaydı (s. 19). (özne: belirtili isim tamlaması)
- *Ama gecenin o vakti karanlık koridorları geçip helâya gitmek* adeta ölümdü (s. 31). (özne: isim-fiil grubu)
- *Bu gözüpek talebe*, sessiz olmak için koridorlarda yalınayak ilerlemeye başladı (s. 32). (özne: sıfat tamlaması)
- Zerafeti bir yana, *Ayvaz Kasap* aynı zamanda iyi bir babaydı (s. 151). (özne: unvan grubu)
- Bu yüzden *kestirip atmak* en doğrusu (s. 236). (özne: birleşik fiil)

Yükleme sorulan *kim* ve *ne* soruları cümlelerin öznesini bulmaya yardım eder.

- Öğlene doğru, *önden motorlu ve oldukça külüstür bir Hac otobüsü* tozu dumana katarak kavşağa yaklaştı (s. 64). (Yaklaşan ne? Ne yaklaştı?)
- Sonunda *Hamiyet Hanım* nefes nefese ona yetişti (s. 159). (Yetişen kim? Kim yetişti?)

Öznesi çokluk insan ismi olan cümlelerin yüklemi, teklik veya çokluk olabilir.

- Tepeye yaklaştıklarında mabedin pencerelerinde birtakım insanlar göze çarptı (s. 71).
- Çünkü Zehir, Nezir ve Demir, kardeştiler (s. 124).

- Her şeyden öte bu kadınlar, kocalarına pek toz kondurmamakta, onları el üstünde tutmakta pek haklıydılar (s. 141).

Çokluk ekli bitki veya hayvan isimlerinin özne olduğu bir cümlede, yüklem çoğunlukla teklik, bazen de çokluktur.

- Hatta soğuk kış gecelerinde kurtlar ve vahşi köpekler, bu kasvetli binanın ayışığı altındaki silüetine bakar, gönlü hoş etmeyen şeyler hissettiklerinden midir, sabaha kadar ulurlardı (s. 19).
- Tam da beklediği gibi, kurtlar çevresini almıştı bile (s. 80).

Çokluk cansız isimlerinin özne olduğu bir cümlede, yüklem genellikle teklik, bazen de çokluktur.

- Uzakta bir çiftlik evinin ışıkları görünüyordu (s. 113).
- Balta sesleri şimdi daha net duyuluyordu (s. 125).

Çokluk organ isimlerinin özne olduğu bir cümlede, yüklem tekliktir.

- Fakat çok geçmeden gözleri yine parlamaya başladı (s. 12).
- Ayakları ve elleri kocamandı (s. 151).

Çokluk soyut isimlerin özne olduğu bir cümlede, yüklem genellikle tekliktir.

- Ayrıca yapışık ikizler için Ramazan ayları, kavga ve döğüş, feryat ve velvele ile geçerdi (s. 126).
- Yaşı neredeyse elliye varıyordu ama, akıp giden yıllar onu pek değiştirmemişti (s. 148).

Özne olan çokluk veya teklik topluluk isimleri, teklik yükleme bağlanır.

- Çarşının kapalı bölümüne girip bir süre yürüdükten sonra, kalabalık adamakıllı arttı (s. 37).
- Bu zulüm ve eziyetten yaka silken ahali, nihayet köy meydanında toplanıp bu gidişe bir dur demek istedi (s. 121).

Çokluk hareket isimlerinin özne olduğu bir cümlede, yüklem tekliktir.

- Bu nidâ kesildikten sonra fısıltılar ve mırıltılar duyulmaya başladı (s. 95).

“Öznesi sayı sıfatlarıyla veya *birkaç*, *birçok* gibi belirsizlik sıfatlarıyla kurulmuş bir sıfat tamlamasında yüklem genellikle teklik, bazen çokluktur” (Karahan, 2015: 24).

- Ensende, tıpkı ihtiyaçların elindekiler gibi tam yedi ölüm lekesi var (s. 9).
- Anlaşılan bu tehlikeli bölgede bile hâlâ birileri vardı (s. 125).

2.1.1.3. Nesne

“Yüklemin tesir ettiği varlığı, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsuruna *nesne* denir” (Özkan vd., 2016: 27). Nesne, yalnızca yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişli fiil cümlelerinde nesne zorunludur. Çünkü nesne olmadan geçişli fiilin gösterdiği hareketin gerçekleşmesi mümkün değildir. “Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne istemez” (Karahan, 2015: 25).

- Hayatın tokadını yemiş sağduyulu biri, *onun bir daha asla gelmeyeceğini* düşünebilirdi (s. 46). (geçişli fiil)
- Hava artık aydınlanmıştı (s. 25). (geçişsiz fiil)

Nesne, yükleme eksiz hâlde veya yükleme hâli eki ile bağlanır.

- Bu yüzden Cezzar Dede’ye başıyla, *dışarı çıkabileceklerini* işaret etti (s. 16).
- Yirmi dört yıl önce vefat eden karısı ona, *Selahattin, Celalettin, Nizamettin ve Hüsamettin adlı, tosun gibi dört erkek evlat* vermişti (s. 150).

Belirtisiz nesneler yükleme hâli eki taşımaz ve genel bir varlığı, bir türü karşılar.

- Sonunda otobüs Tahran diye bir şehre gelince, imam buradan *bir gramofon* satın aldı (s. 79).

Belirtisiz nesnelerin bazıları da anlamca belirli bir varlığı işaret eder.

- Bu garip ülkede pastarlar onları birkaç kez durdurup sorgu sual ettiklerinde, İlimdâr, "*Ben bir gundiym; bunlar da zavallı bir dede ile torun,*" demişti (s. 69).
- Babacan bir tavırla ona “*Evet! Anlat bakalım!*” dedi (s. 118).

Belirtili nesneler, yükleme hâli eki taşıyan nesnelerdir; bilinen bir varlığı karşılarlar.

- Sağır *resmi* Kont’un odasına götürdü (s. 35).
- Talebelerden biri *çerçevenin altına* “*Güneşli Günler*” yazmayı akıl etmişti (s. 36).
- Çünkü oğlan, *destanı* bilinenden farklı bir makamda okuyordu (s. 75).
- Hayatının son gününün gecesi, *ölüm döşeginin bahçeye kurulmasını* istedi (s. 111).

Belirtisiz nesne eksiz hâlde olduğu için cümle içerisinde yüklem yanına yer alır. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında daimî bir ilişki vardır. Bu yüzden yükleme

belirtisiz nesne arasına *da / de, dahi, bile* gibi kuvvetlendirme edatları ve soru eki dışında genellikle başka bir öge giremez (Karahana, 2015: 26).

- Feyyuz'un ihanetini içine bir türlü sindiremeyen baba ise hayırsız oğlunu sadece evlatlıktan reddetmekle kalmayıp, mahalle muhtarından bunun için *imzalı ve mühürlü bir belge bile* aldı (s. 101).
- Sırtındaki ağır yüke rağmen biraz dolaşp, *geceyi geçirebileceği uygun bir köşe* aradı (s. 106).
- Feyyuz denileni yaptıktan sonra serbest kalan Azazil koynundan *bir meyva* çıkardı (s. 108).
- Kitap zaten *ispirto* kokuyordu (s. 120).

Yükleme hâli eki ile belirlilik niteliği kazanan ve bağımsızlaşan belirtili nesne, söz dizimi içinde serbestçe dolaşabilmektedir. Fakat bu dolaşma amaçlanan anlam vurgusu çerçevesinde gelişir. Yer değıştirmeler keyfî ve gelişigüzel değildir (Karahana, 2004: 330).

- Fakat Ölüm *onu* bu zahmetten kurtardı (s. 16).
- *İğneyi*, dönen taş plağın üzerine yerleştirdi (s. 81).
- Kurt, sesi tanımişti (s. 81).
- Tellak Yahya *sanatını* iyi biliyordu (s. 170).

Bir cümlede birden fazla nesne bulunabilir fakat bu nesneler aynı cinsten, belirtili veya belirtisiz olmalıdır.

- Yine de sana, *içkiyi ve cıgarayı azaltmanı, / sağa sola çatıp belaya girmemeni* tavsiye ederim (s. 9).
- Ağzını aradığı bir ihtiyar ona, *bu dağın eteğindeki bir konakta yaşayan biri diğerinden zalim dört beyzadenin yolculara asla geçit vermediklerini, / hatta başını alıp köyden dağa gidenlerin bir daha asla geri dönmediğini, / kısacası oranın tehlikelerde dolu bir yer olduğunu* anlattı (s. 99).
- Yarın hemen çarşıya çıkıp sana *papyon ve gömlek, / bir takım elbise, / bir çift de gıcır gıcır ayakkabı* alacağım (s. 223).
- Eve geldiklerinde ona *temiz iç çamaşırlarını, / beyaz gömleğini, / ütülü pantolonunu* giydirdi (s. 225).

Bazı cümlelerde bir nesne, kendinden önceki nesnenin açıklayıcısı konumundadır.

- Canavar hayatında ilk kez *güneşi ve ışığı*, / yani *ölümünü* gördü (s. 36).
- Üstelik imam, “*vudizlerin*” *dört mukaddes kitabı kabul etmediğini*, / yani *onların kitapsız olduğunu* iddia ediyordu (s. 73).
- Nihayet babaya, *bunun tıbbî bir ateş olmadığını*, / *oğlanın bağrının aşktan yandığını*, / yani *bunun gönül ateşi olduğunu* söyledi (s. 102).
- *Her şeyi*, / yani *iyi ve kötüyü unutmayı*, / *yeni bir hayata başlamayı* niyaz eyledi (s. 132).

Nesne, art arda sıralanan bazı cümlelerde ortak olabilir.

- Anlaşılan, oğlunun sokakta olması *onu* son derece üzmüş, adeta yıkmıştı (s. 225).

İsim cümleleri nesne almaz, fakat istisnai durumlar da vardır. Yüklemi “borçlu” olan cümleler, nesne alabilir (Karahana, 2015: 98).

- Aslında *çöpçatanlıktaki başarısını*, lafını söylemeden önce insanı tavına getirmesine borçluydu (s. 161).

“İçinde nesnesi bulunan deyimleşmiş birleşik fiillerin yüklem olarak kullanıldığı cümlelerde, yüklem içindekinden başka, nesne bulunmaz” (Gülsevin, 2011: 1184).

- Her hikâyen için senin bir saat yaşamana *izin vereceğim* (s. 17).
- Bu duruma son derece öfkelenen Ölüm, tokat atmak ister gibi delikanlıya *el kaldırdı* (s. 56)
- Sanki büyülenmiş gibi İlimdâr, gün batana dek resimden *gözlerini ayıramadı* (s. 59).
- Bu sözleri işitir işitmez Zübeyir ona *okkalı bir tokat çarptı* (s. 118).
- O yüzden *ayağını* bundan sonra *denk at* (s. 228).

İsim cinsinden kelime grupları cümlede nesne olarak görev yapabilir.

- Yeşil çuha kaplı masaya, takım elbise sevdasıyla yanıp tutuşan kankardeşiyle birlikte oturduktan sonra kabadayı, kahveci çırağından *oyun takımlarını* istedi (s. 15). (nesne: belirtisiz isim tamlaması)
- Ardından bütün oyuncular, *Cezzar Dede’nin dağıttığı taşları* tahtalarına yerleştirdiler (s. 15). (nesne: sıfat tamlaması)
- Sana *güneşi ve ışığı* vaat etmiştim (s. 35). (nesne: bağlama grubu)
- *Yüzündeki anlamı* biliyordu (s. 35): (nesne: sıfat tamlaması)

- Kendini bilmez bir halde yatarken, *vurulduğu kızın adını* sayıklamaktaydı (s. 102). (nesne: belirtili isim tamlaması)
 - Ayrıca bugün matbaacının orada *tıpkı sana benzeyen, takım elbiseli ve sünepe bir çocuk* görmüşler (s. 228). (nesne: sıfat tamlaması)
 - Öğle vaktine kadar sıkıntıyla *bu işi* sürdürdü (s. 228). (nesne: sıfat tamlaması)
- Aşağıdaki cümlelerin nesnesi bir cümledir:
- Ölüm ise ona, “*Ama bu uykudan asla uyanamayacaksın*” dedi (s. 217).

Cümle tahlillerinde nesneyi bulmak için yükleme *ne*, *neyi* ve *kimi* soruları sorulur.

- Öğle yemeğine oturduklarında, hocaların masasının tam ortasında *Kont’u* gördü (s. 29-30). (Kimi gördü?)
- Üstelik *onun nerede olduğunu* biliyordu (s. 215). (Neyi biliyordu?)

2.1.1.4. Yer Tamlayıcısı

“Yer tamlayıcısı, cümlede yüklem bildirdiği hareket, iş veya oluşun yerini ve yönünü bildiren ögedir” (Özkan ve Sevinçli, 2019: 149). Farklı kaynaklarda *dolaylı tümleç* olarak da adlandırılmış olan yer tamlayıcısı, bazı cümlelerde zorunlu, bazı cümlelerde ise yardımcı ögedir.

- Güneş doğduğunda otobüs, *köye ayrılan kavşağa* yaklaşmıştı (s. 80) (zorunlu öge)
- Yine de, içlerinden biri *mağaranın ağızından* dışarıyı daima gözetlerdi (s. 125). (yardımcı öge)

Yer tamlayıcısı, yükleme yönelme (-A), bulunma (-DA), uzaklaşma (-Dan) hâli ekleriyle bağlanan, bir kelime veya kelime grubudur.

- İhtiyar *ona* şöyle cevap verdi (s. 17):
- Hele hele dersin hocası, cebinden kara kaplı not defterini çıkarınca, *zavallılarda* şafak atardı (s. 20)
- İhtiyar imam rekâtların sayısını sık sık unutuyor, zaman zaman da *secdede* uyuyup kalıyordu (s. 57).
- Sanki büyülenmiş gibi İlimdâr, gün batana dek *resimden* gözlerini ayıramadı (s. 59).

- Üstelik bu mızımız ihtiyar *tek kişilik koltukta* rahat edemiyordu (s. 64).
- *İki yanında* yüksek tepeler onun yalnızlığı kadar ulu, başının üstündeki gök ise derdi kadar engin gibiydi (s. 98).
- Aptülzeyyat ise hayal kırıklığı ile *olduğu yerde* kaldı (s. 98).

Cümle tahlillerinde yer tamlayıcısını bulmak için yükleme *kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden* soruları sorulur.

- Buradan *Meva Mahallesi'ne* gideceğiz (s. 56) (Nereye gideceğiz?)
- Gelgelelim sizler, *benim bu gayretime* itibar etmediniz (s. 56). (Neye itibar etmediniz?)

Tek bir cümlede aynı veya ayrı cinsten birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir.

- Burayı sahiplendiği ve çiftlik evini ite uğursuza karşı korumayı kendine vazife telakki ettiği *halinden / tavrından* anlaşılıyordu (s. 116).
- *İşte bu fakir sayılabilecek hayatta* yine de en büyük kabahat, *ailenin vurdumduymaz ve boşverdimci erkeklerinde* görünüyordu (s. 189).
- *Bu narin çalgının ruhundan, / ailede* ancak o anlayabilirdi (s. 191).

Bazı cümlelerde bir yer tamlayıcısı, kendinden önce gelen yer tamlayıcısının açıklayıcısı olarak görev yapabilir.

- İşte bu büyük oğlan, *bu kızlardan büyüğüne, / yani Hürmüz'e* gönlünü kaptırdı (s. 101).
- *Aradığı bilgeliğe, / yani Dünya'ya* kavuştu (s. 110).

İsim cümlelerinde çoğunlukla bulunma hâli eki almış yer tamlayıcıları bulunur. Yönelme ve ayrılma hâli eki almış yer tamlayıcılarının isim cümlelerinde az da olsa bulunması mümkündür (Özkan, vd., 2016: 34).

- Ne var ki *bu adama* işin aslını anlatmış değildi (s. 15).
- Ne var ki sabah yola çıkıp bütün gün taban tepmesine rağmen *dağın eteğine* henüz varabilmiş değildi (s. 113).
- *Nizamettin'de* ise, Celalettin'deki derin iç dünyası yoktu (s. 153).
- Anlaşılan, *evde* kimse yoktu (s. 160).

Yönelme, bulunma ve uzaklaşma hâli eki alan kelimeler, eğer *tarz, zaman* ve *miktar* bildiriyorlarsa, zarf olurlar.

- Ancak şimdi ticaretle küpünü *çoktan* doldurmuştu (s. 88).
- Midesi kazanıyor, *gıdasızlıktan* elleri ayakları titriyordu (s. 97).

- *Tartışma sonunda* camiye gittikleri de olurdu (s. 126).
- İmam efendi, bir masada *tek başına* oturmuş, içip içip ağlıyordu (s. 205-206)
Yer tamlayıcıları, art arda sıralanan bazı cümlelerde ortak olabilir.
- Yaşı yetmişe varan kadın, aksi gibi, *erişilmesi epeyce zor bir dağ köyünde*, inzivaya çekilmiş, ölümü bekliyordu (s. 207).
İsim cinsinden kelime grupları yer tamlayıcısı olabilir.
- *Ağaçların hemen yanında*, elinde palet, şövalesinin başında resim yapan, kırmızı, kısa pantolonlu bir oğlan da vardı (s. 35). (yer tamlayıcısı: belirtili isim tamlaması)
- *Kendisine güneşi vaat eden dostuna* baktı (s. 35). (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)
- Aynı şekilde, *kendi suskunluğunun aslında çok derin olduğuna ve fazlasıyla korkunç şeyler ifade ettiğine* inanıyordu (s. 71): (yer tamlayıcısı: bağlama grubu)
- *İşte bu esrarengiz ortamda* ansızın, viranenin kapısı gıcırdadı (s. 106) (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)
- Dönüp baktığında, *epeyce uzakta* bir köpek gördü (s. 116). (yer tamlayıcısı: sıfat tamlaması)
- *Kaldırdığı toz bulutu içinde* çok geçmeden gözden silindi (s. 124). (yer tamlayıcısı: belirtisiz isim tamlaması)
- *Minarenin şerefesinden* sela verilip namazı kılındı (s. 193). (yer tamlayıcısı: belirtili isim tamlaması)

2.1.1.5. Zarf

“Zarf yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesidir” (Özkan vd., 2016: 35). Bu öge için “zarf, zarf tümleci, belirteç tümleci” gibi adlandırmalar da yapılmıştır. Cümle tahlillerinde zarfları bulmak için yükleme “nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kim tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne” gibi sorular sorulur (Karahana, 2015: 36).

- *Çocuk bir koşu yine kapıya giderek* misafiri içeri aldı (s. 13).
- Ayrıca *kendimi toparlamak için* oyuna senin başlamanı arzu ederim (s. 17).
- Üstelik Kont, *yaraları nedeniyle / iki gündür* yataktan çıkmamıştı (s. 27).

- *Kızarmış suratına bakılırsa* rakı ve iştret alışkanlığı olan bu adamın geride bıraktığı elli küsür yıl, saçlarına sayısız ak kazandırmıştı (s. 44-45).
- *Sesin geldiği yere yaklaştıklarında* onun bir ağlama değil, aslında bir nağme olduğunu farkettiler (s. 55).
- Köy halkı *sabah uyandıklarında* ortalıkta ses seda olmadığını farkettiler (s. 58).
- Ulumalar *şimdi* daha yakından geliyordu (s. 80).
- *Peltek peltek* konuşuyorsun (s. 89).
- Kafasındaki şüphe kırıntıları nihayet kaybolan hayvan, *koşarak* adama hücum etti (s. 116).
- Âhenk ve nağme *birden* sustu (s. 116).
- Anlaşılan diğerleri de onu gözden çıkarmışlardı ki, zavallıya *itham eder gibi* bakıyorlardı (s. 119).

İsimler eksiz olarak veya yön, eşitlik, vasıta hâli ve diğer bazı hâl eklerini alarak; fiiller de zarf-fiil ekleriyle cümlede zarf görevi yaparlar (Karahan, 2015: 33).

- *Masadaki kibrite erişip mumu yakmayı başardığında*, elbette en azından iki duayı bitirmiş olurdu (s. 31).
- *Aynı günün gecesi / sepetli motosikletle köye geldiklerinde* defineci, *hayatının belki de en dişli kadınıyla* karşılaştı (s. 46).
- *Ertesi gece* İlimdâr, sabahtan tezi yok artık buradan gideceklerini ihtiyara söyledi (s. 77).
- *Matbaaya vardığında* çocukları *harıl harıl* çalışırken buldu (s. 227).

Zarf ögesi, bir cümlede birden fazla bulunabilir. Bu zarfların aynı türden olması gerekmez, ayrı türlerden de olabilir (Özkan ve Sevinçli, 2019: 146). Aynı cinsten zarfların bir arada olduğu bir cümlede, zaman zarfları genellikle diğer zarfların önünde yer alır (Karahan, 2015: 33).

- İşte bu külhanbeyi *günün birinde*, / *rakı almak için bakkala gittiği vakit* ölümün soğuk nefesini ensesinde hissetti (s. 9).
- *Tam bu sırada* torunlardan beş yaşlarında bir kız, *nazlı bir edâ ve işveyle*, / “Dede! Bizi de götür!” deyince iş anlaşıldı (s. 14).
- İsyankâr ve maceraperest bir genç olarak baba sözü dinlemeyip yıllar önce verdiği bir kararın sonuçları, işte *şimdi* burnundan *fitil fitil* geliyordu (s. 47).

- Fakat *o bunları söylerken*, işkillenen kaynana defineciyi *kötü kötü* süzüyor, *adeta* ruhunu okumaya çalışıyordu (s. 48).
- *İmamlarından habersiz*, / *bir cuma namazının ardından* köyün büyükleri, *doğruca* bu ağanın yanına vardı (s. 61).
- Çünkü *kolunu öfkeyle savurduğu anda*, pek vahşi bakan torunu, *elleri kolları bağlı olmasına rağmen*, zavallı adamın baş parmağına dişlerini geçirmişti (s. 63).
- *Sefer hazırlıkları nihayet bittiğinde*, / *Zilhicce ayının başlamasına az zaman kala*, / *bir sabah vakti ihrama giren üç kişi evden çıktılar* (s. 64).

Bazı zarflar, kendilerinden önce gelen zarfların açıklayıcısı olabilir.

- *Çok değil*, *günümüzden sadece yarım asır kadar önce*, / *yani cumhuriyetin yirminci yıllarının sonuna doğru*, Anadolu'nun orta yerindeki bir köyün hemen dışında, hapishane misali dört katlı devasa bir taş bina vardı (s. 18).
- *Daha taşranın taşra olduğu zamanlarda*, / *yani bundan otuz kırk yıl kadar önce* küçük şehir ve kasabalarda, doğrusu ahali adâbı muaşerete daha fazla düşküdü (s. 139-140):
- Bu yüzden, hakikî bir erkekte olması gerektiği gibi hayata *gerçekçi*, / *yani boş boş* bakardı (s. 153).

Arka arkaya sıralanmış bazı cümlelerde zarf ortak olabilir.

- *Ceza böylece verilip adalet yerini bulduğu için* herkes rahatlamış, gergin ortam artık gevşemişti (s. 119).
- *Yürürken* elbette, söyleyeceklerini hesap ediyor, kafasında tilkiler döndürüyordu (s. 158).

Zarflar tek kelimedenden oluşabildiği gibi, kelime gruplarından da oluşabilir. Zaman, tarz, sebep, vasıta, miktar, yön ve şart bildiren tüm kelime grupları cümlede zarf görevi yapabilir.

- Bu ihtiyacı hissedip kıvranan zavallılar, *ana baba sözü dinlemeyip geceden fazla çay içtikleri için* pişman olurlardı (s. 31). (zarf: edat grubu)
- Attığı her adımda zemin sallanıyor, *bu etkiyle*, tavandan tozlar kopup düşüyordu (s. 51). (zarf: zarf-fiil grubu)
- Sonunda *güneye doğru* yola çıktılar (s. 78). (zarf: edat grubu)

- Şimdi o, Acıpayam Dağı eteklerinde *seyyahlar, serseriler gibi* dolaşıp durmaktadır (s. 104) (zarf: edat grubu).
- Dersler *daha sonraki günler de* devam etti (s. 196). (zarf: sıfat tamlaması)
- *Hal böyle olunca*, delikanlının yüreğindeki umut ışığı *yavaş yavaş* büyümeye başladı (s. 197) (zarflar: zarf-fiil grubu, tekrar grubu)
- *Dediğine bakılırsa*, Klâs Hıdır ondan umutluydu (s. 197). (zarf: zarf-fiil grubu)

2.1.2. Cümle Dışı Ögeler

Cümlelerin kuruluşuna doğrudan katılmayan, şekil olarak yükleme bağlanmayan, fakat cümlelerin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan bu birliklere cümle dışı öge (unsur) denir. (Özkan ve Sevinçli, 2019: 154).

Mehmet Özmen'e göre, yüklem dışındaki ögelerin belirleyicisi yüklem olduğundan, özne, nesne, zarf tümleci ve dolaylı tümleç dışında kalan ve yükleme cevap vermeyen bütün unsurlar, kelime çeşidi fark etmeksizin, yüklem karşısındaki durumlarından dolayı bir bütün halinde değerlendirilmeli ve tek terim altında toplanmalıdır. Özmen, gerek cümleye cümle ögesi olarak katkıları, gerekse yükleme cevap vermeyen bağımsız durumları açısından bu unsurların tümüne, cümle ögesi olarak “*bağımsız tümleç*” denmesinin uygun olacağını savunmuştur (Özmen, 1995: 224).

Cümle dışı ögeler, yüklem tamamlayıcısı olan ögelerin aksine *açıklama, pekiştirme* vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde bağlarlar. Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları cümle dışı ögelerdir (Karahana, 2015: 36-37).

- *Ne var ki* zayıf ve kısa boyluydu; cildi ise soluk ve kırıştı (s. 23-24).
- *Oysa* resim, fuzulî bir meşgale, gergefle nakış işlemek gibi kadın harcı beyhude bir çaba, hayalperest bir serseri mesleği idi (s. 24-25).
- *Ama* o, derse girmeyeceğinden çok resim yapacağına sevinliyordu (s. 29).
- *Gelgelelim* oğlan, ilahî okumaktan başka bir şey bilmiyor; iki çift laf edip putperestlerle yüzgöz olmuyordu (s. 76).
- *Ne yazık ki* mutfak kilitliydi (s. 78).

- *Fakat* üç gün sonra azığı bitince, dervişliğin ne kadar zor olduğunu idrak etmeye başladı (s. 96).
- *Ey Feyyuz, sevgili kocam* (s. 104).
- *Bilindiği gibi* Sefa, ricaları kırıp hayır diyebilecek cinsten biri değildi (s. 207).
Ara sözler ve açıklama cümleleri de cümle dışı ögedir.
- Öyle ki, haritanın satıldığı kurban, *her ne kadar değerli olmasa da*, sonunda bir şey bulmuş olurdu (s. 42).
- Sözün kısası, mezara girip ona dokunmaya kalkarlarsa, *Allah korusun*, Bidaz dirilecekti (s. 47)!
- Zekeriya Dede, *ne yalan söylemeli*, bu işe biraz sevinmişti (s. 70).
- Sabah uyandıklarında dedelerinin gitmiş olduğunu gören çocuklar, *Allah bilir*, onu aramaya çıkmışlardı (s. 83).
- İşte eski zamanın şöhretli hanımlarından biri de, Ezine diye bir kasabada gelinlik çağdaki dört kızıyla birlikte yaşayan, *adına Hamiyet derler*, dul bir kadındı (s. 142).
Cümle dışı ögeler, cümlenin başında, ortasında ve sonunda bulunabilir.
- *Evet*, resmi on bir yaşında bir dâhi yapmıştı (s. 35).
- Definecilik hevesinin ona bahsettiği yegâne kâr da *zaten* buydu (s. 44)
- *Allah içine sindirsin*, verdiği karar sonucu zenginliğe ve dünya nimetlerine elveda diyen Aptülzeyyat, Acıpayam’a gitmek için şehri terkedeceği doğu kapısına yollanırken kunduracıya uğrayıp, bir hafta önce sipariş ettiği çarıkları aldı (s. 96).
- *Bereket versin ki* gök açık hava güneşliydi (s. 96).
- *Evet o, tövbeler olsun*, kibiri gereği Tanrı olmaya susamıştı (s. 134).
- *Allah için*, bu beş bekâr erkeğin evine o güne kadar, Nafîle Kalfa dışında tek bir kadın bile girip çıkmamıştı (s. 174-175).
- *Oysa Fezai* ona ruhunu adanmıştı (s. 197).

2.2. KELİME GRUPLARI

Tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketlerin ifade edilebilmesi için birden fazla kelimenin belirli kurallar içinde yan yana

gelmesiyle oluşan kelime gruplarının bugüne kadar değişik tanımları yapılmıştır (A. S. Ertane Baydar ve T. Baydar, 2001: 28):

Muharrem Ergin, “Kelime Grupları ve Cümleler” başlığı altında incelediği kelime gruplarını “birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliği” (Ergin, 2013: 374) şeklinde tanımlamış ve bu kelime gruplarını “Tekrarlar, Bağlama Grubu, Sıfat Tamlaması, İyelik Grubu ve İsim Tamlaması, Aitlik Grubu, Birleşik İsim, Birleşik Fiil, Unvan Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Edat Grubu, İsnat Grubu, Genitif, Datif, Lokatif, Ablatif Grupları, Fiil Grubu, Partisip Grubu, Gerundium Grubu, Kısaltma Gurupları, Akkuzatif Grubu” şeklinde 21 alt başlıkta sınıflandırmıştır (Ergin, 2013: 377-397).

Bilal Aktan’a göre kelime grupları, “Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu(dur)” (Aktan, 2016: 2). Aktan, kelime gruplarını “İsim Tamlaması ve İyelik Grubu, Sıfat Tamlaması, Birleşik İsim, Tekrar Grubu (İkileme), Aitlik Grubu, Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik Fiil, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Kısaltma Grupları” olarak 15 başlık altında incelemiştir (Aktan, 2016: 9-71).

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz’ın birlikte yazdığı “Türk Dili El Kitabı” adlı eserde kelime gruplarının tasnifi yapılırken, grubu oluşturan ögeler arasındaki tamlayan-tamlanan ilişkisi dikkate alınmıştır. Aralarında tamlayan-tamlanan ilişkisi bulunan kelime grupları “Tamlamalar” başlığı altında “İsim Tamlamaları, İyelik Grubu, İlgi Grubu, Sıfat Tamlamaları, Takısız Ad Tamlaması Sorunu, Ünlem Grubu” alt başlıklarında incelenmiştir. “Aralarında Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olmayan Kelime Grupları” başlığı altında da “Unvan Grupları, Edat Grupları, Kısaltma Grupları, Çekim Grubu, İkilemeler, Sayı Grubu, Bağlama Grubu, Birleşik Fiiller, İsim-fiil Grubu, Sıfat-fiil Grubu, Zarf-fiil Grubu, Birleşik Kelimeler” şeklinde, aralarında söz dizimsel bağımlılık ilişkisi olan kelime grupları ele alınmıştır (Demir ve Yılmaz, 2014: 223-236).

H. İbrahim Delice, “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde kelime grupları için “Kelime Öbekleri” terimini kullanmıştır. Delice’ye göre kelime öbekleri, birden fazla kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde, tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde, bütün hâlinde, yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve isim, sıfat, zamir, edat vb. bir kelime türü yerine kullanılan söz dizileridir (Delice, 2018: 14). Kelime gruplarını sınıflandırması bakımından diğer dilbilimcilerden ayrılan Delice, kelime gruplarını “Kelimeyle Kurulan Öbekler” ve “Ekle Kurulan Öbekler” diye iki ana başlık altında incelemiştir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı eserlerinde kelime grupları için “Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birlikleri” (Özkan ve Sevinçli, 2019: 14) tanımını yapmış ve kelime gruplarını “Belirtme Grupları” ana başlığı altında “İsim Tamlaması ve İyelik Grubu, Sıfat Tamlaması, Birleşik İsim Grubu, Tekrar Grubu (İkileme), Aitlik Grubu, Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, Kısaltma Grupları” olarak 15 alt başlıkta sınıflandırmıştır (Özkan ve Sevinçli, 2019: 19-107).

Abdurrahman Özkan (Ed.), Mustafa Toker ve Ufuk Deniz Aşçı’nın kaleme aldığı “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı eserde kelime grupları “İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Tekrar Grubu, Özel İsim Grubu, Birleşik Fiil, Fiilimsi Grupları, Edat Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Sayı Grubu, Kısaltma Grupları” olarak 12 başlık altında ele alınmıştır.

Belli başlı söz dizimi kitaplarında bulunmayan, fakat araştırmacıların gündeme getirdiği birtakım kelime grupları önerileri de mevcuttur:

Muna Yüceol Özözen, zamanın, başına “saat” sözcüğü getirilerek anlatıldığı söz dizimsel birliktelikleri ele aldığı makalesinde, “saat anlatımları, kesin zamanı belirten başlı başına bir yargı olduğu zaman *saat* özne, iletilmek istenen zaman adı da yüklem olmaktadır. Bu yapı, yargı biçimiyle ve fakat sözcük öbeği işleviyle başka cümlelerin içinde de yer alabilmektedir” şeklinde tespitlerde bulunmuş ve dil bilgisi kaynaklarında üzerinde durulmayan bu öbeğin, “saat öbeği” biçiminde adlandırılabilceğini ifade etmiştir (Özözen, 2000: 76-80).

Sedat Balyemez, Muna Yüceol Özözen (2000)'in öne sürdüğü “saat öbeği” teriminden hareketle yazdığı makalesinde, saat bildiren yapıları incelemiş ve “Saat on dört otuz.”, “Saat on yedi kırk sekiz.” gibi yapıların birer cümle olduğunu, “On dört otuz, on yedi kırk sekiz” gibi yapıların ise birer kelime grubu olduğunu belirtmiştir. Bu kelime grubu için “*saat grubu*” terimini önermiştir. Ayrıca “On dört otuz, on yedi kırk sekiz” gibi yapılar, ayrı bir kelime grubu değil de “sayı grubu” içinde ele alınacaksa, “sayı grubu”nun tanımının ve özelliklerinin yeniden ele alınması gerektiğini söylemiştir (Balyemez, 2008: 87-92).

Yine Sedat Balyemez, diğer söz dizimi kaynaklarında bahsi geçmeyen “*Yirmi Üç Nisan*”, “*Yirmi Üç Nisan Bin Dokuz Yüz Yirmi*”, “*Nisan Bin Dokuz Yüz Yirmi*” gibi tarih ifade eden yapıların, müstakil birer kelime grubu olarak ele alınması ve “tarih grubu” şeklinde adlandırılması gerektiğini savunmuştur (Balyemez, 2014: 164-166).

Caner Kerimoğlu, “Ali ‘Geleceğim’ dedi” yapısındaki cümlelerin dilbilgisi kitaplarında “iç içe birleşik cümle” olarak kabul edilmesinin ve “iç cümle (Geleceğim)” ve “ana cümle (Ali dedi)” biçiminde bir ayrıma gidilmesinin doğru olmadığını savunmuş, iç cümle olarak kabul edilen dizilerin yargı bildirmeyen öbek niteliğinde olduğunu vurgulamıştır. Bu öbekler için de “cümle öbeği” önerisini yapmıştır (Kerimoğlu, 2016: 241).

Abdurrahman Özkan, “bir kavrama bir kelime” ilkesinden hareketle yazdığı makalesinde, “hanımelî” ile “Reşat Nuri Güntekin” yapılarındaki gibi cins isimlerinin bir araya gelmesiyle oluşan örneklerle, özel isimlerin bir araya gelmesiyle oluşan örneklerin aynı terimle karşılanamayacağını savunmuş; birleşik isim, değişik kelime grubu kalıplarıyla oluşturulan ve fiil özelliği göstermeyen birleşik kelimelerin ortak adı olduğuna göre özel isimlerden oluşan kelime grubunu “özel isim grubu” olarak adlandırmanın yerinde olacağını söylemiştir (Özkan, 2018: 9).

Hasan Karaca, kelime grubu yapısındaki “saat, süre/hız, uzunluk, çap, hacim/alan/büyüklik, ağırlık, tutar, ortalama/puanlama” bakımından ölçü anlatan sayı birlikteliklerinin henüz adlandırılmadığına değinmiş, ölçüm sonucu anlatmaları dolayısıyla kısaltma grupları bünyesinde “ölçü grubu” olarak adlandırılmalarını önermiştir (Karaca, 2019: 2040-2042).

Anıl Çelik, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kısa çizgi işareti ile birlikte çeşitli işlevlerde kullanıldığı tespit edilen, bütünleşiklik anlatımını ön plana çıkaran bir

sözcük öbeği türünü tanıtmış ve bu öbek türünün niteliklerini sıralamıştır. Türkçede; istikamet ve hedef aralığı bildirme, sayı ve miktar aralığı bildirme, rekabet ve skor bildirme, mensubiyet ve adres bildirme, süre aralığı bildirme ve bütünleşik birliktelik bildirme gibi işlevler taşıyan yapılar meydana getirmek için kullanılan bu öbek türü için “kısa çizgi öbeği” terimini önermiştir (Çelik, 2021: 147).

Çalışmamızda tasnifini esas aldığımız Leyla Karahan, kelime grupları için “bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan dil birimi” (Karahan, 2015: 39) tanımını yapmıştır.

Yargısız dil birimleri olan kelime grupları, cümle ve diğer kelime grupları içinde tek bir kelime gibi; isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

- Aşırı parıltısı ve yaydığı sarı ışık ile günahkârların gözlerini kamaştırıp onları yollarından eden bu habis maden, / mezara giren iki kişiyi / kendilerinden geçirdi (s. 50).
- Homurtu gitgide artınca, / yaşı seksene dayanmış görünen beli bükük bir dede, / illallah deyip kalabalığı yarararak / öne fırladı (s. 94).

Birinci cümlede; birinci ve ikinci kelime grubu isim, üçüncü kelime grubu fiil görevi yapmaktadır. İkinci cümlede ise birinci ve üçüncü kelime grubu zarf, ikinci kelime grubu isim, dördüncü kelime grubu fiil görevi yapmaktadır.

Kelime gruplarında unsurların sırası, bilhassa şiir ve konuşma dilinde değişebilir.

- Gece arkadaşları uyurken, *onun gözüne* heyecandan pek *uyku girmed*i (s. 29).
- Ama *yıllarca beni bekleyen senin gibi bir insanoğlunun*, doğrusu, *daha ciddî ve ürpertici bir hikâye anlatmasını* beklerdim (s. 54).
- *Ok yaydan* artık bir kez *fırlamıştı* (s. 176).
- O yüzden *ayağını* bundan sonra *denk at* (s. 228).

Kelime gruplarını oluşturan kelimeler bazen ekli, bazen eksiz olarak birbirlerine bağlanırlar. Kelime grubunda genellikle asıl ek sona gelir. Çekim veya işletme eki eklendiği kelimeye değil gruba aittir (Özkan vd., 2016: 45).

- Çevreye baktıklarında, / ağzı bir kaya ile kapanmış mağarayı / gördüler (s. 49).
- Ayvaz Efendi / sofada / berberin parasını / ödüyordu (s. 178).

Sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf fiil gruplarında fiilin anlamı, cümlede olduğu gibi özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Fakat bu gruplar yargı bildirmedikleri için cümle değildir.

- oyunda (yt) kendisine (yt) eş olarak (y) (s. 15).
- avluda (yt) kendilerini bekleyen katırların yanına (yt) inerlerken (y) (s. 78).
- kızlara ve analarına (yt) takı (bsn) takmak (y) (s. 82)

İkiden fazla kelimesi olan kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları da bulunabilir.

- Tütün ve iskambil kağıtlarının / ateşe verilmesi (s. 21) isim tamlamasının birinci unsuru bağlama grubu, ikinci unsuru ise birleşik fiildir. “tütün ve iskambil kağıtlarının” bağlama grubunun ikinci unsuru olan “iskambil kağıtları” da bir belirtisiz isim tamlamasıdır.

2.2.1. İsim Tamlaması

İyelik ekli bir isim unsuru ile ekli veya eksiz ilgi hâlindeki bir isim unsurunun oluşturduğu kelime grubuna *isim tamlaması* denir (Özkan vd., 2016: 51). Bu kelime grubunda iki isim unsuru *aitlik*, *içinde bulunma*, *sınırlandırma*, *belirtme* gibi anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır (Karahan, 2015: 42).

Çeşitli kaynaklarda isim tamlaması “belirtili/belirli isim tamlaması”, “belirtisiz / belirsiz isim tamlaması” “zincirleme isim tamlaması” ve bazı kaynaklarda bu başlıklara ilâve edilen “takısız tamlama” veya “takısız ad tamlaması” biçiminde üç ya da dört gruba ayrılmaktadır. Yapılan bu tasniflerde isim tamlamasının hem şekil özellikleri hem de anlam özellikleri birlikte değerlendirilmiştir. Başlıklarda “belirtili” ve “belirtisiz” sözcüklerinin kullanılması, tamlamanın anlam özelliğine, “zincirleme” ve “takısız” sözcüklerinin kullanılması ise tamlamanın morfolojik özelliğine bakıldığını göstermektedir (Demir, 2007: 29).

İsim tamlamasında birinci unsura *tamlayan*, ikinci unsura ise *tamlanan* denir. Tamlayan unsur zamirlerde ekli, isimlerde ekli ve eksiz ilgi (genitif) hâlinde. Tamlanan unsur ise daima iyelik eki taşır (Özkan vd., 2016: 51).

isim unsuru (+ ilgi hâli eki) + isim unsuru + iyelik eki = isim tamlaması

- adam + ın + yüz + ü = adamın yüzü (s. 9)

- Mekke + yol + u = Mekke yolu (s. 71)
- ben + im + nefes + (i)m = benim nefesim (s. 81)

İsim tamlamasında ana unsur sonda bulunur. Birinci unsur tamlayan, ikinci unsur ise tamlanandır.

- gecenin (ty) / o vakti (tn) (s. 8)
- Efrâsiyâb'ın (ty) / hazinesi (tn) (s. 16)
- üç güneşli günün (ty) / sonu (tn) (s. 34)
- kasabanın (ty) / çarşısı (tn) (s. 36)
- damadın (ty) / babası (tn) (s. 43)
- Hac (ty) / yolu (tn) (s. 71)
- benim (ty) / kısmetim (tn) (s. 89)
- benim (ty) / param (tn) (s. 93)

Birinci unsurun ilgi hâli eki taşıdığı isim tamlaması, belirtili isim tamlamasıdır. Bu tamlamada tamlayanla tamlanan arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur.

- muavinlerin (ty) / daha küçük fotoğrafları (tn) (s. 18)
- sinema artistlerinin (ty) / resimleri (tn) (s. 22)
- insan vücudunun (ty) / oranları (tn) (s. 25)
- oğlanın (ty) / yaşıyor olma ihtimali (tn) (s. 65)
- Alemdar'ın (ty) / kolu (tn) (s. 71)
- oğlunun (ty) / katili (s. 71)

Belirtili isim tamlamasında unsurlar yer değiştirebilir.

- Hele bundan sonra kızımı bir incit, *gözlerini* oyarım *senin* (s. 44)! (*senin gözlerini*)

Belirtili isim tamlamasında unsurlar arasına başka unsurlar da girebilir.

- Kısacası bu ağlama, mutluluğun kaybedilmesinden doğan üzüntünün tersine, *kederli günlerin* artık *geride kalmasını* ve erişilen hoşnutluğu ifade ediyordu (s. 55).
- Bu yüzden *iflasın* da *eli* kulağındadır (s. 92).

- *Aç bîılaç ve fîlûsü ahmere muhtaç, karnı guruldayan ve meteliğe kurşun atan, cümle miskin ve fukarayı sâbirinin*, bu haberi işitir işitmez akılları başlarından gitti (s. 93).
- Eğer intikam için Alemdar'ı öldürürse, *evlatlığa bir kez hak kazanan Abuzer'in* de *canını* almış olacak, böylece bir oğul katili durumuna düşecekti (s. 127).

Belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru da bir belirtili isim tamlaması olabilir.

- müdürlerin resimlerinin / altı (s. 18)
- canavarın lanetinin / kasıp kavurduğu (s. 183)

Belirtisiz isim tamlamasında, birinci unsorda ilgi hâli eki bulunmaz. Bu tamlamalar belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar.

- Osmanlı (ty) / tokadı (tn) (s. 23)
- putperest (ty) / mabedi (tn) (s. 74)
- Bilgelik (ty) / Meyvası (tn) (s. 109)
- ölüm (ty) / döşeği (tn) (s. 161)
- perşembe (ty) / günleri (tn) (s. 161)
- hayal (ty) / kırıklığı (tn) (s. 181)
- korku (ty) / ifadesi (tn) (s. 181)
- Belediye (ty) / Tiyatrosu (s. 191)

Belirtisiz isim tamlamasında iki unsurun arasında sıkı bir ilişki vardır, iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez.

- Kısacası, *vicdan azabı* onun yakasını bırakacak gibi değildi (s. 79).
- Kız *ebemkuşağı*ndan geçince, kader icabı ansızın babayığit bir delikanlı oldu (s. 98).
- Ortancalar, yani Celalettin ve Nizamettin *belediye mezbahası*nda işlerine gidip gelirken, Hüsamettin babasının yanında çalışıyordu (s. 152).
- *Yatsı ezanı* okunurken bunlardan birini besmeleyle tüfeğine sürdü (s. 182).
- *Gökyüzü* masmaviydi ve kuşlar cıvıldıyordu (s. 203).

Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsur bir cümle olabilir.

- Hocanın elindeki cetvel metrik taksimatlı olur, ama çoğu zaman üzerinde bir “*DÖV BENİ ADAM OLAYIM*” *ibaresi* göze çarpardı (s. 19).

- Araziyi iyi bildikleri için genellikle, definecileri nihayet bir yerde kıştırarak, “*Bana yâr olmadı, sana da yâr olmasın!*” düşüncesiyle zavallıları jandarmaya teslim ederler (s. 42)
- tabiatla hüküm süren “*benzer benzeri çeker*” kanunu her yerde olduğu gibi Ezine’de de cereyan etmiş (s. 179)
- Bu numara karşısında kendisine ses etmemesi, belli ki onu utandırmak, “*Sen ne yaparsan yap sana söylemem, ama her şeyi bilirim,*” fikrini uyandırmak içindi (s. 225).

Her belirtisiz isim tamlamasını belirtili isim tamlamasına; her belirtili isim tamlamasını da belirtisiz isim tamlamasına dönüştürmek mümkün değildir (Karahan, 2015: 45).

- *Öğle vakti* yine karısı ve kumasının yardımlarıyla giyinir (s. 8)
- *torunların hepsi* birden dedelerinin ellerine ayaklarına yapışıp (s. 13)
- Ama borcumu asıl, *onun dediklerini* bir bir yaparak ödedim (s. 223).

Bir isim tamlaması, başka bir isim tamlamasında tamlanan unsur olarak görev yapıyorsa, kendi iyelik ekini değil ana tamlamanın iyelik ekini taşır (Karahan, 2015: 45).

- ekmek kapısı → (onların) ekmek kapıları (s. 85)
- kefen parası → (benim) kefen param (s. 136)
- çıkış kapısı → (onların) çıkış kapıları (s. 162)
- muhasebe bürosu → (benim) muhasebe bürom (s. 224)

İsim tamlamasında tamlanan unsur sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilir. Bu tarz isim tamlamasının tamlayan unsuru genellikle ilgi hâli eki taşır.

- sanat peygamberinin veciz sözlerinin / cınladığı (s. 25)
- Zekeriya Dede’nin yanındaki koltuğun / boş olduğu (s. 64)
- torununun / nerede olduğu (s. 64)
- günde sadece bir ya da iki aracın / geçtiği (s. 65)

İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları kelime grubu olabilir.

- güzelliğin, inceliğin ve zerafetin (ty) / gazabı (tn) (s. 25) (tamlayan: bağlama grubu)
- daima birini gördüğü (ty) / hissi (tn) (s. 31) (tamlayan: sıfat-fiil grubu)

- oğlanın akıbetinin (ty) / arka camdan görülmesi (tn) (s. 65) (tamlayan: belirtili isim tamlaması, tamlanan: isim-fiil grubu)
- imamın ipliğinin pazara çıkacağı günün (ty) / gelmesi (tn) (s. 71) (tamlayan: sıfat tamlaması)
- ecellerinin (ty) / tez zamanda gelmesi (tn) (s. 124) (tamlanan: isim-fiil grubu)
- rakı sohbetinin (ty) / tadını ve neşesini (tn) (s. 126) (tamlayan: belirtisiz isim grubu, tamlanan: bağlama grubu)
- cinayetin (ty) / tek görgü şahidi (tn) (s. 127) (tamlanan: sıfat tamlaması)
İsim tamlamasında birden fazla tamlayan ve tamlanan unsur bulunabilir.
- adamın (ty) / beti (tn), benzi (tn) (s. 22)
- dükkânının (ty) / beti (tn), bereketi (tn) (s. 92)
- Günlerin (ty), haftaların (ty), hatta ayların (ty) / kiri (tn) (s. 169)
İsim tamlamaları, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaparlar.
- İmam hemen *otobüsün arka penceresine* yürüdü (s. 65). (isim)
- Sürüklene sürüklene oğlan, sonunda *kapının yanına* kadar geldi (s. 66). (isim)
- Ona kalırsa Salih, *talihin tüccara bahşettiği* malı mülkü ona buna dağıtmasını talep etmekle, ilâhi adalete karşı geliyordu (s. 91) (sıfat)
- Az önce *bir oturak âleminin sürüp gittiği* odada, herkes gibi beyzadeler de irkilmişlerdi (s. 116). (sıfat)
- *Cuma sabahı* ise, bahçede yakılan ateşin dumanını farkettiğinde ağzını bıçak açmıyor, dokuz doğuruyordu (s. 175) (zarf)
- Evet, *bunun hayırlı bir iş olduğu* gün gibi açıktı (s. 175). (isim)

2.2.2. Sıfat Tamlaması

Kelime grupları içerisinde önemli bir yeri olan sıfat tamlamaları, bir sıfat ve bir isimden meydana gelir. Sıfat, ismin önünde niteleme ya da belirtme görevinde bulunur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Bu kelime grubunda sıfat, tamlayan; isim ise tamlanan ögedir. Asıl öge olan isim, sonda bulunur (Özkan ve Sevinçli, 2019: 34).

sıfat unsuru + isim unsuru = sıfat tamlaması

- az şekerli / kahve (s. 8)

- isyankâr / oğlanlar (s. 23)
- yatılı / okul (s. 23)
- altın / kesim (s. 25)
- gerçek / dünya (s. 25)
- biçare / talebe (s. 26)
- kitaplarda gördüğü / bütün dâhi ressamı (s. 26)
- kırmızı yanaklı / oğlan (s. 30)
- İlimdâr'ın aldığı / kışlık elbise (s. 70)
- sofadan gelen / sesler (s. 178)

Tamlayan unsuru sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tamamlanır (Karahana, 2015: 49).

- hassas ruhlu olan / bu adam (s. 23)
- görkemli ve pahalı malların satıldığı / bu çarşı (s. 37)
- terkedilmiş / bir ev (s. 41)
- sinirleri ayağa kalkan / imam (s. 73)
- keyfi yerine gelen / ihtiyar (s. 76)
- verdiği karar sonucu zenginliğe ve dünya nimetlerine elveda diyen / Aptülzeyyat (s. 96)

Sıfat tamlamasında, unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir.

- ayakta bekleyen ve neden çağrıldığını bilmeyen / oğlan (s. 28) (sıfat unsuru: bağlama grubu)
- masanın üzerindeki / ahşap kutu (s. 28) (sıfat unsuru: belirtili isim tamlaması, isim unsuru: sıfat tamlaması)
- asırlar boyu uyuduğu / taş blok (s. 51) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: sıfat tamlaması)
- yaşlı başlı / insanlar (s. 58) (sıfat unsuru: tekrar grubu)
- kasaba terzisine ısmarladığı / fiyakalı ceket ve süvari pantolon (s. 68) (sıfat unsuru: sıfat-fiil grubu, isim unsuru: bağlama grubu)
- oğlanın okuduğu / makam (s. 75) (sıfat unsuru: belirtili isim tamlaması)

Bir sıfat tamlamasında, birden fazla sıfat unsuru (tamlayan) bulunabilir.

- korkunç, bembeyaz / yüz (s. 29)

- pek gürbüz, kanlı canlı / bir çocuk (s. 29)
- koyu kırmızı, külüstür, sepetli / motosiklet (s. 44)
- daha o sabah bilemediği, ayışığında pırıl pırıl parlayan / keser (s. 52)
- mahalledeki güzel ya da çirkin, genç ya da ihtiyar, çoğu kadının göz süzüp edâ yaparak "Ayvaz Bey" diye hitap ettiği, yaşı elliye geçmesine rağmen hâlâ babayiğit görünüşlü, kızıl saçlı, kırmızı yanaklı, müzekker tavırlı / bir adam (s. 150)

Sıfat tamlamasında birden fazla isim unsuru (tamlanan) bulunabilir.

- aşağıdaki / tepelere, vadilere, ovalara (s. 131)
- çarşıdaki / terzihaneleri, kuyumcuları, berberleri, manifaturacıları (s. 165)

Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasında tamlayan veya tamlanan unsur olarak bulunabilir.

- üç yüz kişilik / dev yemekhane (s. 19)

üç yüz / kişilik: sıfat tamlaması

üç yüz: sayı grubu

dev yemekhane: sıfat tamlaması

- bu / arslan misali adam (s. 156)

arslan misali / adam: sıfat tamlaması

arslan misali: edat grubu

Bir nesnenin hangi maddeden yapıldığını gösteren kelimelerin bulunduğu tamlamalar, sıfat tamlamasıdır (Özkan vd., 2016: 64). Bu tamlamaları, “som altından bir şövalye yüzüğü” (s. 107), “som altından yapılmış bir şövalye yüzüğü” örneğindeki gibi yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletmek mümkündür.

- mermer / lahitler (s. 41)
- gümüş / tepsi (s. 114)
- demir / çubuk (s. 187)
- tahta / döşeme (s. 184)

Birinci unsur +Dan ayrılma hâli eki taşıyan, ikinci unsur ise isim veya ismin yerini tutan “*biri, bazısı, birkaçı*” gibi bir belirsizlik zamiri olan gruplar, sıfat tamlaması kuruluşundadır (Karahana, 2012:10-12).

- Karılıp dizildikten sonra *taşlardan biri* koz olarak seçildi (s. 15).

- *Talebelerden biri* çerçevenin altına, "Güneşli Günler" yazmayı akıl etmişti (s. 36).
- *Kimya kitaplarından ikisi* Aptülzeyyat'ın ilgisini çekmişti (s. 119).
- Mesela *bir kadını hanımefendiliğe terfi ettiren faziletlerden birkaçı*, temizlik, ev işlerinde beceri, cazibe ve beylerinin itibarıydı (s. 140).
- Elinde tokaç, ağzında cıgara olduğu halde Hamiyet, halıları döver, *kızlardan bazısı* içeride zemini sodalı suyla ovarken, diğerleri ya camları siler ya da bulaşıkları yıkardı (s. 145).
- Eğer *yaşayanlardan biri* Ölüm'ün kalbini yumuşatıp onu ağlatır ya da güldürürse, canı bağışlanacaktı (s. 186).

Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdiği kelime grupları da sıfat tamlamasıdır (Karahana, 2015: 52). Efendioğlu (2008), Efrasiyap Gemalmaz'ın düşüncelerinden hareketle yazdığı makalesinde bir zarfla bir sıfatın veya bir başka zarfın tamlayan-tamlanan ilişkisi içerisinde meydana getirdikleri bu sözcük grubuna "zarf tamlaması" denilmesi gerektiğini belirtmiştir (Efendioğlu, 2008: 73).

- en büyük / felaket (s. 31)
- daha büyük / bir tezgâh (s. 71)
- en güzel / çiçekler (s. 158)

Bazı birleşik kelimeler de sıfat tamlamasıdır.

- yalınayak (s. 218)

Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurlarının arasına "da / de" edatı ve -mI soru eki girebilir.

- Eğer *bir de tabiatüstü bir hassası* varsa onunla ilim ve irfan yoluyla pek başedilemez; böyle bil (s. 10).
- Üstelik Sağır ona *bir de portatif şövale* veriyordu (s. 28).

Sıfat tamlaması, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- Sonunda, yerde *iki ceset* vardı (s. 16). (isim)
- *On gündür / her gece* kanı emildiği için ölmüştü (s. 34) (zarf, zarf)
- *Yetmiş yaşını geride bırakan Zekeriya adlı bu ihtiyar*, limoni tabiatlı, aksi, somurtkan ve dırdırcı biriydi (s. 62). (isim)
- Öyleyse, *şehrin ortasından geçen nehir* de Dicle olmalıydı (s. 70). (isim)

- Aradan *tam üç yıl* geçtikten sonra, devam ettiği kiraathanenin ahalisi, adamcağıza *on günlük* bir gazete gösterdi (s. 101). (isim, sıfat)

2.2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat-fiil ve ona bağlı ögelerle kurulan kelime grubuna, sıfat-fiil grubu denir. Grubun asıl ögesi olan sıfat-fiil sonda bulunur (Özkan ve Sevinçli, 2019: 86). Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf ögeleriyle tamamlanır (Karahan, 2015: 53).

- önü sıra (yt) / giden (y) (Ölüm) (s. 16)
- günahkârları kandırıp onları küfre saptırdığını (bln) / bildiği (y) (s. 72)
- Uzun İhsan’a içerlediği için (z) / uzun bir süre (z) burnundan soluyan (y) (Ölüm) (s. 83)
- çarşının en yüksek binası olan minarenin şerefesine (yt) / çıkan (y) (müezzin) (s. 84)
- kısmetine giden yol (bsn), / ne çare ki (cdu) / beyzadelerin bölgesinden (yt) / geçen (y) (Aptülzeyyat) (s. 113)
- ona erişmek için (z) / ödediğimiz (y) (bedel) (s. 130)
- koca aradıkları için (z) / erkeklerin medeni durumlarıyla (z) / pek (z) / ilgilenen (y) (kadınlar) (s. 150)
- onu (bln) / bu kez (z) / Heyevan Mahallesi’nde (yt) / bulacağı (y) (s. 203)

Sıfat-fiil gruplarında özne olan unsur iyelik eki taşıyabilir.

- *Yaşı / bu kadar ilerlemiş* birinin, canını teslim konusunda pek fazla bir müşkül çıkarabileceği kolay kolay söylenemezdi (s. 12).

Sıfat-fiil grupları, söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

- *Onların içinde uluorta konuşmak istemeyen* Ölüm, ihtiyarın kulağına *kim olduğunu* fısıldayınca, zavallı, gayet insanî bir şekilde, ürpermeden edemedi (s. 13). (sıfat, isim)
- *Yaşı yirmiye daha varmamış* bir delikanlı, *bir sandığın üstüne çıkmış* keman çalıyordu (s. 55). (sıfat, zarf)

- *Oğlanın cesedinden arta kalanlar* herhalde karınlarını adamakıllı doyurmuş olmalıydı ki, hemen hepsi kuyruklarını sallaya sallaya koşuyordu (s. 65). (isim)
- *Yuvalarından fırlamışa benzeyen* patlak gözleri ise, sanki bir şeye dikkatle, hatta zalimce bakar gibiydi (s. 115). (sıfat)
- *Ruhlarını teslim edip Hakk'ı gören* merhumlar gibi, *bu fâni dünyada yataklarında huzur içinde yatanlar / sadece bilmeleri gereken şeyleri bilen* talihli insanlardı (s. 180). (sıfat, isim, sıfat)
- *Yeni bir eve taşınmanın mümkün olmadığını bilen* kasap, işte bu hayvanı telef etmek için türlü türlü hesaplar yapmaya başlamıştı (s. 182). (sıfat)
- Sadece pembe yanaklı, kanlı canlı bir oğlan, *resim sehпасının başına oturmuş* elinde paletiyle bir resim yapıyordu (s. 202). (zarf)

2.2.4. İsim-Fiil Grubu

Bir isim-fiil ve ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan oluşan kelime grubuna isim-fiil grubu denir (Özkan vd., 2016: 93). İsim-fiil, *-mAk*, *-mA* ve *-İş* ekleri ile yapılır. İsim-fiil grubunda yüklem görevindeki hareket isminin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf öğeleriyle tamamlanır. Yüklem olan isim fiil sonda bulunur ve yargı bildirmez (Karahana, 2015: 55).

- Nasıl ağır, afili ve fiyakalı bir dayı olduğunu (bln) / muhitindekilerden (yt) / dinleme (s. 8)
- muhayyilesinin tesiri altında kalarak (z) / bir palavra sıkamak (y) (s. 14)
- derste (yt) / çingene pembesi (bsn) / kullanılma (y) (s. 23)
- resim tekniğinin bütün nimetlerinden (yt) / bu şekilde (z) / yararlanma (y) (s. 27)
- sahte haritayı satan namussuzu ele geçirip (z) / ailenin intikamını alma (y) (s. 42)
- pek sevdiği kızının başını (bln) / okşamak (y) (s. 46)
- mukaddes topraklara (yt) / iki kişiyi daha götürüp (z) / gireceği sevabı (bln) / üç katına çıkarmak (y) (s. 63)
- pantolon cebinden tarağını çıkarıp (z) / saçlarını (bln) / baştan (z) / taramak (y) (s. 107)
- ilk tepkinin beyzadelerden gelmesini bekleyip ona göre davranmak için (z) / zaman kazanmak (y) (s. 117)

- sıkıntılı bir uykuya (yt) / katlanma (y) (s. 141)
 - son rötuşları da vurup (z) / bu tabloyu (bln) / daha da (z) / görkemli kılmak (y) (s. 219)
- İsim-fiil grubu, söz dizimi içinde isim görevi yapar.
- Bu sessizliği ve ciddîyeti, *fiyakalı efe görüntüsüne halel getirmemek* içindi (s. 7).
 - *Putperest mabedinden bir firar fırsatı yakalayana kadar, buranın Kâbe olduğu katakullisini yutmuş numarası yapmak* en doğrusuydu (s. 72).
 - Zaten genç yaşta, *kötü tabiatlarına daha uygun yaşamak* için çiftlik evini terk etmişler, zirveye giden yolu biraz tırmanarak, *rastladıkları bir mağaraya yerleşmeyi* tercih etmişlerdi (s. 124-125).
 - Az önce ağlayıp sızlanırken şimdi umudu ateşlenip gözünü hırs bürüdüğü için, *halkalarına asılıp taş kapağı yerinden oynatmayı* bile denedi (s. 129).
 - Çünkü *gözenekli cildini pudrayla matlaştırmayı* ve *çenesindeki et benini koyu renk fondötenle gizlemeyi* akıl edebiliyordu (s. 143).
 - Belki de duasının bir sonucu olarak kader, *küçük kızı göklere yükseltmeyi* şimdilik bırakmış, tohumun doğasını zorluyordu (s. 211).
 - Zaten hepsinin gözlerinden uyku akıyor, buna rağmen yine de, *hikâyeye kulak kesilmeyi* ihmal etmiyorlardı (s. 241).

2.2.5. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan oluşan kelime grubuna zarf-fiil grubu denir. Bu grupta yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı özne, yer tamlayıcısı, zarf ve nesne adı verilen ögelerle tamamlanır (Özkan vd., 2016: 89). Grubun yüklemi olan zarf-fiil, yargı bildirmez.

- savaş narası atar gibi (z) / bağırarak (y) (s. 21)
- oğlanların yaptıkları resimlere (yt) / not verirken (y) (s. 26)
- bir menfaat ya da avanta uğruna (z) / burada (yt) / toplanıp (y) (s. 37)
- Silahir adlı bir şehzadeye (yt) / gelin giderken (y) (s. 40)
- minareye çıkıp (z) / avazı çıktığı kadar (z) / bağırarak (y) (s. 58)
- bir oyun havası (ö) / başlayınca (y) (s. 58)

- yayı (bln) / teller üzerinde (yt) / gezdirirken (s. 194)
- zirvede eriştiği bu semavî bilgileri (bln) / unutup (y) (s. 134)
- bir nevresimi (bln) iki ucundan tutup (z) / bükürken (y) (s. 145)
- Ölüm (ö) / avazı çıktığı kadar (z) / bağırınca (y) (s. 235)

Hâl ekleriyle çekimlenmiş bazı sıfat-fiiller de cümlede zarf olarak görev yapar.

Bu sıfat-fiillerle kurulan gruplar da birer zarf-fiil grubudur (Karahan, 2015: 58).

- *Ölüm'le birlikte salondan çıkıp sokak kapısının önüne geldiğinde* pabuçlarını giyip bağlamaya başladı (s. 14).
- *Silah patladığında* da istifini bozmuş değildi (s. 35).
- *Gaz lambasını yaktıklarında* buranın gerçekten de, kayalara oyulmuş bir mezar olduğunu gördüler (s. 49).
- *Meva Mahallesi'ne doğru yola çıktıklarında* ihtiyar, bu hikâyeyi anlatmaya başladı (s. 56):
- Belki de Acıpayam Dağı'nın havasıyla, bu musikiyi işiten Aptülzeyyat'ın merakı kabardı ve *yoluna devam edeceğine* oracıkta çömelip, bir çalının arkasından, insanın aklını başından alan nağmelerin geldiği yere doğru baktı (s. 113).
- Epeyce uğraştıktan sonra nefes nefese kalmış ve *kapıldığı umudun sonucu iştahı adamakıllı arttığından* iyice acıkmıştı (s. 129).
- *Hiçbir ağacın bu kadar kısa sürede büyüyeceğini bildiğinden*, küçük kızın kendi başına bir işler çevirdiğini anladı (s. 214).

“-r / -mAz”, “-DI mI, -DU”, “-DI / -AlI” ve “-IrsA / -sIn” gibi kalıplarla kurulan kelime grupları da zarf-fiil grubu oluşturur (Özkan vd., 2016: 92).

- Az buçuk bir şey yedikten sonra eline tespihini alır, *radıoda çalan oyun havası ne kadar neşeli olursa olsun* suratındaki vakur ifadeyi bozmadan bir cığara tellendirirdi (s. 8).
- *Bu sözleri duyar duymaz* çocukların aklı başından gitti (s. 14).
- Öyle ki, yemekten sonra gireceği yazılıyı düşünen bir alt sınıf talebesinin, *o tatsız tuzsuz şehriye çorbasını içerken gözü bu güneşli manzaraya takıldı mı*, artık nedendir bilinmez, yüzüne bir tebessüm yayılıveriyordu (s. 36).
- *Vaktiyle, "Vuda'nın" taşıdığı söylenen bu mukaddes asâ, birinin beline indi mi*, muhakkak ki adamın feryadı göklere varırdı (s. 78).

- Yetmiş erkeğin hepsi, *köy meydanına kapağı atar atmaz* teker teker yığılıp kaldılar (s. 124).

Arka arkaya sıralanan zarf-fiil gruplarında, grubu oluşturan ek veya kelime en son grupta yer alır (Özkan ve Sevinçli, 2019: 95).

- *Nine ise bir cıgara yakar(ken), tütünü tellendirirken* köpüklü kahvesini keyifle içip, kendisinin çocukluğunda yaşadığı korkuların yeni nesle de sirayet etmesiyle, belki adaletin yerini bulduğunu düşünürdü (s. 40).

Zarf-fiil grubu, söz dizimi içinde zarf görevi yapar ve yüklem anlamını *zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma* vb. işlevlerle tamamlar (Karahan, 2015: 59).

- Ölüm ise, *soğuk gözlerini kurbanından ayırmadan* şunları söyledi (s. 11):
- Gerçekten de *bir öğle yemeği öncesi, / arkadaşının çelme taktığı bir oğlan düşmemek için siyah perdelerden birine tutununca* korniş yerinden söküldü; böylece *açılan pencereden içeri giriveren günışığı Kont'un yüzüne vurur vurmaz adam çığlık atıp yere kapandı* (s. 22-23).
- *Çok yüksek rakımlı dağ yolunda giderlerken* karla kaplı dorukları, derin uçurumları, tehlikeli geçitleri seyretmekten büyük bir zevk almaktaydı (s. 64).
- *Şoför vitesi büyütüp gaza basınca* hayvanlar iyice geride kaldı (s. 67).
- Yere bağdaş kuran rahip bu kitabı açtı ve *satırlara baka baka* uzun, güzel bir ilâhîyi makamla terennüm etmeye başladı (s. 74).
- *Ahalinin söylediğine bakılırsa* dört kız kardeş, yine dört oğlan kardeşle evlenecekti (s. 82).
- Bir ara Aptülzeyyat, *yolun karşısından dükkânına bakınca* işi anlar gibi oldu (s. 90).
- Çünkü *babasının gönderdiği mektupta kızın ismini okur okumaz*, fotoğrafa bakmaya bile gerek görmemiş, evlenmeyi *derhal* kabul etmişti (s. 103).
- *Sanki ev halkından biriymiş gibi hiç yabancılık çekmeden odadan çıkıp aşağı indi* (s. 177-178).
- Bu resimleri bir dosyada muhafaza eder, *akşam vakitleri açıp doya doya bakarak* derin ve pembe hayallere daldardı (s. 190).
- Her şey bir yana, *aşk derdiyle yandığı için, yatağında bu kemana sarılmazsa* gözüne bir damla uyku girmiyordu (s. 194).

2.2.6. Tekrar Grubu

Eş görevli iki kelimenin yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubuna *tekrar grubu* denir. Tekrar grupları, anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya seslerin tekrarlanmasıyla oluşturulur (Özkan vd., 2016: 65). Kaynaklarda ikileme grubu şeklinde de geçen bu kelime grubunda, kelimeler arasında hem şekil hem de anlam ilişkisi bulunur. Aralarında şekil ilişkisi bulunan tekrar grubu unsurları, anlamca aynı, yakın veya zıt anlamlı olabilir (Karahana, 2015: 60).

Unsurları aynı olan tekrar grupları:

- Arkasındaki esrarengiz biri ensesine *soğuk soğuk* üflüyordu (s. 9).
- *Hıçkır* *hıçkır* ağladığım için size söyleyemedim; ama size durmadan onu işaret ettim (s. 56).
- Bu esnada, müşterinin kendisine itimadı artsın diye sefere çıkan Kayserili bir tüccar, *koca koca* vahşi gözleriyle pencereden kendisini süzen canavara sinirlenip, "Hişşt! Hoşşt!" diye bağırdı (s. 66).
- Gece herkes uyurken o, göğüs geçirip âh çekiyor; *zaman zaman* da gözleri buğulanıyordu (s. 79).
- Artık *hemen hemen* hiç kurtuluş umudu kalmamıştı (s. 200).

Unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları:

- O ihtiyar haliyle onca *dağ tepe* aşarak, ikisinin bir mağaraya girdiklerini görüp bir yere sindi (s. 52).
- Bütün bu hazırlıkların hayırlı bir iş için olduğu *ayan beyan* ortadaydı (s. 175).
- Ne yazık ki Uzun İhsan, *itiş kakış* esnasında sıvışıp gitti (s. 188).
- Sadece pembe yanaklı, *kanlı canlı* bir oğlan, resim sehpasının başına oturmuş, elinde paletiyle bir resim yapıyordu (s. 202).

m ünsüzünün kelime başına ilavesiyle yapılan tekrarlar da yakın anlamlı tekrar gruplarına dahildir:

- Ama şu anda hayli asabî olduğum için *hikâye mikâye* anlatacak durumda değilim (s. 56).
- Günlerdir Mekke yolunda olmalarına rağmen daha *çöl möl* görmemeleri bir yana, artık dağların doruklarına yakın bir yerden, kar üzerinde ilerliyorlardı (s. 71).

- Eğer sen Acıpayam’a sözünü tutmuş biri olarak vararak onun elini ayağını öpüp sırtını bir sıvazlarsan, bakarsın herifin gönlü yumuşar da, bu kez senin lehine bir *tılsım mılsım* yapar, eski servetine belki misliyle kavuşursun (s. 92).

Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları:

- Ancak Ölüm *sağa sola* bakınıyor, çünkü pabuçlarını bir türlü bulamıyordu (s. 14).
- *Aşağı yukarı* dört adam boyunda dev bir heykeldi bu (s. 72).
- Bu adeta bir *ölüm kalım* meselesi olduğundan Fezai canla başla çalıştı (s. 197).

Tekrarların anlamı kuvvetlendirme; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırma işlevleri vardır (Karahan, 2015: 60).

- Bu lafları eden kabadayının kanlı ve baygın gözlerinde hinlik parıltıları *yanıp yanıp* sönüyordu (s. 11). (anlamı kuvvetlendirme)
- Dudaklardan kulaklara *fısıldana fısıldana* haber tez zamanda şehrin sınırlarını aştı (s. 93). (süreklilik)
- Temizlik aşkına, tıpkı ayin yapan cadılar gibi, kazandaki sıcak su *bakraç bakraç* leğene boşaltılırken Hamiyet, büküp suyunu sıktığı uzun bir çarşafı, vecd halinde küllü suya çarpardı (s. 145). (çokluk)

Bağlama ve çekim edatları dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlemler de tekrara elverişli olan kelimelerdir.

- Cezzar Dede karanlık sokaklarda Ölüm'ün peşi sıra yürürken, o saatte yataklarında hiçbir şeyden habersiz *mışıl mışıl* uyuyan torunlarını düşündü (s. 16).
- İşin kötüsü hoca, sözlüye kaldıracacağı kurbanını hemen seçmez, adeta Kuran okur gibi sayfaları *yavaş yavaş* çevirerek işkence faslını uzatırdı (s. 20).
- Olduğu yerden yukarı baktığında, farkına varmadan altına serilip yattığı armut ağacının, bir açlık ve elem gecesinde *ışıl ışıl* parlayan kızıl yıldızlara benzer sulu ve lezzetli meyvelerini gördü (s. 97).
- *Çil çil* altınlar biriktirdin (s. 132).
- *Hele hele*, gecenin bir vakti büyük şehirden gelen tellağı görünce merakı iki katına çıkmıştı (s. 175).
- Yürekleri *güm güm* atıyordu (s. 182).

Tekrar grubunu meydana getiren unsurlar, çekim eki alabilir.

- İşledikleri günah yüzünden *beti benzi* atan iki insanoğlu tam karşısındaydı (s. 51).
- Feyyuz, karısı Ehriban’a, serseriler gibi *orada burada* dolaşan birini nasıl bulacağını sorduğunda şu cevabı aldı (s. 104):
- Gördüğüne henüz bir anlam veremiyor olmalıydı ki *sağına soluna* dönüp omuzu üzerinden *orasını burasını* inceliyordu (s. 120).
- Bir esrar perdesini böylece aralayan Maymun Saniye, tellağın *azarlaya tokatlaya* yıkadığı oğlanları saatlerce seyrettikten sonra damdan inip doğrucu Ayvaz Kasabın dükkânına gitti (s. 175).

Tekrar grubunda kelimelerin kullanılışında belirli bir sıra vardır ve bu sıra genellikle değişmez (Özkan vd., 2016: 67). “yorgun argın” (s.141) tekrar grubu, “argın yorgun” şeklinde söylenemez.

Tekrar grubundaki kelimelerden biri zamanla tek başına kullanımdan düşmüş olabilir.

- Öyle ki, belki bu sayede çocuklar hayalperestçe işlere kalkışmaz; ileride *sefil süfela* olmazlardı (s. 40).
- Aksilik sonucu çekmece epeyce bir açılmış, içindeki bazı, gazeteden kesilmiş *açık saçık* kadın kadın resimleri görünür olmuştu (s. 177).
- Çoban armağanı çam sakızı, diğer *ufak tefek* hediyeler de işin cabasıydı (s. 180): Tekrar grupları, söz dizimi içinde isim, sıfat, zarf ve fiil olarak görev yapar.
- Nöbetçi muallimin düdüğünden canhıraş bir feryat kopunca kahvaltı biter, *bağırış çağırış*, gürültü ve patırtı ile sınıflar istila edilir, muallimlerin geleceğini bildiren elektrik zili koridorları *çın çın* çınlattığında ise *ses soluk* kesilirdi (s. 19). (isim, zarf, isim)
- *Bir bir* saymakla ciltlerin defterlerin yetmeyeceği meziyetleri arasında tutumluluk da vardı (s. 60): (zarf)
- Böylece her iki tarafın delikanlıları, en azından ellışer kişilik *taşlı sopalı* kalabalıklar halinde *sık sık* kırdı bayırda birbirlerine girmişlerdi (s. 61) (sıfat, zarf)
- Laf gelmesin, dillere düşmeyelim diye iki köyün ahalisi, *efelik yiğitlik*, / *mal mülk*, / *giyim kuşam* konusunda adeta yarış ederlerdi (s. 61) (isim, isim, isim)

- Ama aslında yanlış yolda olduklarını İlimdâr'a sırf hınzırlığından, *bile bile* söylemiyor, onun yapmakta olduğu hatayı sürdürmesine adeta *bile isteye* izin veriyordu (s. 69). (zarf, zarf)
- Aksi gibi ebemkuşağı da *söndü gitti* (s. 99). (fiil)
- Bir yandan da, kurbanına *usul usul* yaklaşıyordu (s. 116). (zarf)
- Teni ak, gözleri ise kapkara ve *çakmak çakmak*tı (s. 150). (isim)
- İhtiyarın evinin önünde, amcalar, dayılar, teyzeler, halalar, *çoluk çocuk*, / *torun tosun*, / *genç yaşlı* bütün hısım akraba birikmişti (s. 193). (isim, isim, isim)
- Bunlar o kadar temiz, *pırıl pırıl*, / *gıcır gıcır* şeyler olacaklar ki, sokağa çıkıp da toz toprakta oynadığın anda hemen kirlenecekler (s. 223). (sıfat, sıfat)

2.2.7. Edat Grubu

Bir isimden ve bir çekim edatından oluşan gruba edat grubu denir. İsim unsuru başta, çekim edatı sondadır. Bu grubun oluşmasında *ile*, *için*, *kadar*, *göre*, *diye*, *rağmen*, *karşı*, *doğru*, *gibi*, *dolayı* vb. edatlar kullanılır.

- Daha da kötüsü, *vakit ilerlemesine rağmen* eline uygun taş da gelmiyordu (s. 15).
- Bu durum elbette, *Sağır için* fazlasıyla üzücüydü (s. 28).
- Loş odada müzik, *kreşendo ile* sürüyordu (s. 36).
- Cezzar Dede, "*Bidaz'ın Laneti*" diye cevap verdi ve hikâyesini anlatmaya başladı (s. 39):
- *Buna göre* Bidaz'ın, dokunduğu her şeyi altına çeviriverme yeteneği vardı (s. 46).
- İşte bu esrarengiz gecede iki karaltı, nihayet *bir tepeye doğru* seğirtti (s. 48).
- Bu duruma son derece öfkelenen Ölüm, *tokat atmak ister gibi* delikanlıya el kaldırdı (s. 56).
- Hal böyle olunca Divanalılar, *imamları hasım köyüinki kadar gösterişli olmadığı için* eziklik hissediyorlardı (s. 61).
- *Bu hâl ile* bağıryanıp ciğeri sızladığından ağzını açıp var gücüyle, "*Âh ü vâh!*" diye figan eyledi (s. 98).
- Gerçi *elde olmayan sebeplerle gerçekleşen böyle bir felaketten dolayı* kız tarafının sözü bozması, elbette usüle uygun değildi (s. 184).

Edat grubunda birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur.

- *Heyecan katmak için* bir şeye oynasak iyi olur (s. 11). (eksiz)
- Bu olayın geçtiği günün gecesini Hamiyet Hanım *sabaha kadar* dua etti (s. 144). (-a eki)
- Bu bakımdan sen de *benim gibi* ölümsüzsün (s. 138). (-im eki)
- Ama kötü niyetli biri, camın başında onun *sabahtan beri* kadını beklediğini, kapı çalındığında ise *onda umutsuzluk uyandırmak için* bile bile açmadığını düşünebilirdi (s. 160-161). (-tan eki, eksiz)

Edat unsuru isim çekim eki alan edat grupları, cümlede isim olarak kullanılır.

- Elbette *bu kadarı* artık fazlaydı (s. 67).
- Ayrıca *babasının görebildiği sezebildiği kadarıyla*, bu musikîşinas kendi dalında dillere destan biriydi (s. 198).

Edat grubunun isim unsuru kelime grubu olabilir.

- *Onlarla bir işi kalmadığına / göre* Ölüm artık gidebilirdi (s. 16). (isim unsuru: sıfat-fiil grubu)
- Gün doğarken *kasabanın Selam Mahallesi'ne / doğru* yola koyuldular (s. 17). (isim unsuru: belirtili isim tamlaması)
- *O ana kadar nefeslerini tutup kaderlerini bekleyen oğlanlar / için* teneffüs zili adeta bir kurtuluş müjdesiydi (s. 20). (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- *Bu iş / için* en doğru yol, bir küpü hurda bakır parçalarıyla doldurduktan sonra gömmek ve uyduruk bir haritada yerini işaretlemektir (s. 42). (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- Divanalar *iki yolun birleştiği kavşağa / kadar* onlara eşlik etti (s. 64). (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- *Birinin huzurunu kaçırmak / için* onu bilmediği bir şeyin var olduğuna inandırmak yeterliydi (s. 180). (isim unsuru: isim-fiil grubu)
- *Yemeği sindirmekte zorlandığı ve içi sıkıldığı / için* temiz hava almak istedi ve küçük kızıyla bahçeye çıktı (s. 214). (isim unsuru: bağlama grubu)

Edat grubunun isim unsuru bir cümle olabilir.

- Sevdiğinin başını okşadıktan sonra, *"Üzülme. Yakında güneşi göreceksin!"* diye mırıldandı (s. 28).

- Kırmızı yanaklı oğlan, içinden, "*Benim kanımı içiyor,*" diye geçirdi (s. 30).
- Adı gibi biliyordu ki, bunu imama söylese, "*Bütün yollar Mekke'ye çıkar,*" gibi yuvarlak bir sözle durumu geçiştirecek, kendisini müşkülpesent bir ihtiyar yerine koyacaktı (s. 70).
- İhtiyar, "*ismi gerçekten Dünya Tarihi ise oldukça uzun bir şey olmalı, Dünyanın tarihi kadar sonsuzsa asla bitmez ve ben kıyamete kadar yaşarım,*" diye cevap verdi (s. 83).

İsim unsuru zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olan edat grupları da vardır.

- Her şeyden önce, en küçükleri yirmi dört, en büyükleri de otuz bir yaşında olan dört kız, *buluğ çağına gireli / beri* ruhlarında ve gönüllerinde baş gösteren ateş kadar yakıcı ve haliyle, dayanılması oldukça zor bazı arzularla yıllardır pençeleşiyordu (s. 147).

Edat grubunda birden fazla isim unsuru olabilir.

- manivelayla kapıları kırıp evlere gizlice girerek yükte hafif pahada ağır ıvır zıvırı çuvala atmak, çarşıda pazarda ne idüğü belirsiz şahısların cüzdanlarını çarpmak, kıyıda köşede onu bunu yürütmek / gibi (s. 190-191).
- Berke, Erke / gibi (s. 220)
- Senet sepet, miras, vasiyetname / gibi (s. 236)

Edat grubu söz dizimi içinde sıfat, zarf ve isim olarak görev yapar. Grup, yapısındaki edatın türüne göre zaman, yön, durum, benzetme, sebep, miktar, şart vs. bildirir (Karahana, 2015: 64).

- *Oturduğu yer epeyce uzakta olduğu için* vakitleri çoktu (s. 18). (zarf)
- Kaybettiği kan o kadar fazlaydı ki, *pekmez, kuru üzüm ve kırmızı şarap gibi* kan yapıcılar artık pek fayda vermiyordu (s. 27-28). (sıfat)
- *Sabaha karşı* gök, doğuda kızıl bir renk aldığıında, yuvalarında uyanan kuşlar bir ağızdan ötmeye başladılar (s. 33). (zarf)
- *Öfkeli olmaktan çok sanki umutsuz gibiydi* (s. 35) (isim)
- Tam karşılarındaki tepenin zirvesinde, *tıpkı saray gibi* büyük, ama oldukça sade ve mütevazı bir mabet vardı (s. 71). (sıfat)
- Bu destan *akşama doğru* bittiğinde, kurt oğlan sanki bir kuzuya dönüşmüştü (s. 74). (zarf)

- Zamanında gırtlğından kısıp *onca eza ve cefa* ile artırdığı devasa serveti, kendini bilmez bir ihtiyarın fermanıyla hebâ olmak üzereydi (s. 88). (zarf)
- Geniş omuzları, kalın bir boynu ve yine *bir öküzünkü kadar* büyük bir kafası vardı (s. 151). (sıfat)

2.2.8. Bağlama Grubu

İki veya daha fazla ismin sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (*ve, ile, dahi, ilâ, ya, yahut, veyahut, fakat, ama, değil, ya... ya, hem... hem, ne... ne, da... da* vb.) ile oluşturduğu kelime grubudur. Her öge kendi vurgusunu taşıy ve vurguları eşittir (Özkan ve Sevinçli, 2019: 102).

- Racon kesmek uğruna çalımından böylece fazla taviz veremediği için, *keder ve kıvancını* içine akıtır, bu tutumu da onu adamakıllı asabî kılardı (s. 7).
- Zaten bu da, adamın *yanlış ve kötü* bir iş yapmadığının açık bir delili sayılmalıydı (s. 29).
- Gel gör ki, bir yanlış anlama sonucu okunan beddua, *kendisi ile kısmeti*, yani Salih arasına konulan bir engel gibiydi (s. 96).
- *İnceliğe ve güzelliğe* de önem verdiği, kadın sinema oyuncularının resimlerini *gazetelerden ve mecmualardan* kesip biriktirmesinden anlaşıyordu (s. 190).
İçinde ikiden fazla isim unsurunun bulunduğu bir bağlama grubunda, bağlama edatı “ve”, son iki isim unsurunun arasında yer alır.
- İşin kötüsü, gecedен zaptedilen *tütün, iskambiller ve fotoğraflar*, sabah vakti okul avlusunda yakılırdı (s. 21).
- *Palet, boyalar, gode, bezir yağı, spatula ve fırçalarla*, muhteşem bir yağlıboya takımıydı bu (s. 28).
- Günün ilk ışıkları *dağlara, ağaçlara ve bütün tabiata* vurup aydınlattı (s. 36).

“*ne... ne (de)...*”, “*hem... hem (de)...*”, “*...da ...da*”, “*ister... ister(se)...*”, “*ya... ya (da)...*”, “*...mi ...mi*”, “*gerek... gerek(se)...*” gibi bağlama edatlarıyla kurulmuş olan bağlama grubunda edatlar, isim unsurlarının başında veya sonunda bulunur. Bu yapıdaki bir bağlama grubunda, isim unsurunun sayısı kadar bağlama edatı vardır (Karahana, 2015: 66).

- Kısacası *hem görmezlikten hem duymazlıktan* geliyordu (s. 38).

- Masaldaki gerilim bu sayede had safhaya ulaşır, *hem erişilmesinin zorluğu, hem de aralarından biri tarafından bilinmesi*, sırrın değerini kat be kat artırır, çocuklar Selahattin'in peşini bırakmayıp *kâh yalvarma kâh tehditle*, umacının saklandığı yeri öğrenmeye çalışırlardı (s. 39-40).
- Taş blok üzerine uzanan kütlenin, *bu lanetli maden mi, yoksa Bidaz mı* olduğunu söylemek zordu (s. 50)
- Hac yolcuları gece boyunca o kışta kıyamette, *gerek soğuktan gerek korkudan* dişleri takırdaya takırdaya sabahı ettiler (s. 66).
- Onun lezzetini damağında hissettiğinde bilge olacak ve *hem geçmiş, hem de gelecek* bütün zamanları ân be ân bileceksin (s. 108-109).
- Kadın dedikodu yaparken o sivri dili, yuvasından fırlayan bir yılan gibi, ince dudaklarının arasından dışarı uzanır, zaman zaman *kâh çenesine kâh burnuna* çarpıp şaklardı (s. 108).
- Amacımız kazanmak olmayınca, *ne senin ne de benim*, başarı ve kazanç peşinde koşmamız anlamsız (s. 137).
- *Ne korku, ne arayış, ne de aşk* bizi şaşırtıyor (s. 201).
- *Gerek ben gerek sen* hikâye anlattığımız sırada, gülümsemek için hiçbir fırsatı kaçırmadığına göre, en azından bu konuda iddialısın herhalde (s. 203).

“ile” bağlama edatının eklenerek birinci unsura -(y)la şeklinde bağlanmasıyla oluşan bağlama grupları da vardır.

- *Bir kanca gibi aşağıya sarkan burnuyla uzun ve sivri çenesi* arasında sadece üç parmak mesafe vardı (s. 108)!

Bunların dışında kaynaklarda gösterilmeyen ve bağlaçlar dışındaki morfemlerle oluşturulmuş olduğu düşünülen bağlama grupları da vardır (Gülsevin, 2021: 1).

[*isim unsuru + (durum eki)*] [*olduğu kadar ~ gibi*] [*isim unsuru + (durum eki)*] (*dA*) (Gülsevin, 2021: 5) kuruluşundaki bağlama grupları:

- *Husumet olduğu kadar*, ayrıca bu köyler arasında *amansız bir rekabet* de baş göstermişti (s. 61).
- Anlaşılan sen, *dinden olduğu kadar korkudan* da nasibini almamışsın (s. 81).

- *Şimdi olduğu gibi o yıllarda da* dedeler, odun kesme, hayvan bakma, yün kırpma gibi işlerden ellerini eteklerini artık çektiklerinden midir, saygı görmelerine rağmen aslında gizliden gizliye hafife alınırlardı (s. 134).
- *Her zaman olduğu gibi şimdi de*, yaşıyor olmanın değil, insan olmanın zevkini çıkarıyorum (s. 137).
- *Başka her yerde olduğu kadar Ezine'de de* bunların diline düşmek, âdemoğlunun başına gelebilecek en büyük felaketlerdendi (s. 173).
- Anlaşılan bu, *hayırı olduğu kadar şerri de bilen, / sevaplar kadar günahların da* ilmine vâkıf bir imam, adeta bütün gayb âlemini arzdan arşa sular seller gibi yutmuş bir kozmoğraftı (s. 206).

[isim unsuru+ilgi eki] [yanında] [isim unsuru+durum eki] (Gülsevin, 2021: 7)
kuruluşundaki bağlama grupları:

- *Hortlağın her adımıyla inleyen zeminin gümbürtüsü yanında, iki günahkârın korkudan birbirine vuran dişlerinin takırtısı da* lanetli mezarda çınlıyor, definecinin duaları ve diğerinin anlaşılmasız avazları duvarlarda yankılanıyordu (s. 51-52)

[isim unsuru+ilgi eki] [yanı sıra] [isim unsuru+durum eki] (Gülsevin, 2021: 7)
kuruluşundaki bağlama grupları:

- Çünkü Divanalılar bostanlarında daha ziyade kavun yetiştirirler, *lezzeti yanısıra, bunların dolgunluğuyla da* övünürlerdi (s. 61).
- Herhalde bu eğilim sonucu, Kâbe'yi tavaf edip adını hacıya çıkaran bir tüccarın artık *cennetlik olduğu, yanı sıra kefilliği de* kabul edilir, imzası ve mührü rağbet görürdü (s. 86).
- Artık, çocuklara *babalık yanısıra analık da* edecek, bunun için de gerekli bütün ev işlerini en ince ayrıntısına kadar öğrenecekti (s. 162).
Bağlama grubunda isim unsurları kelime grubu olabilir.
- Önceki fırtınanın uğultusu yerini, *ağaç dallarından damlayan suyun şıptısına, uzaklardaki bir çakalın vadide yankılanan çığlığına ve gece kuşlarının kanat seslerine* bırakmıştı (s. 33). (isim unsurları: belirtili isim tamlaması)
- *Nöbetçi muallimler ve müdür muavini* gelip zabıt tuttular (s. 34). (birinci isim unsuru: sıfat tamlaması, ikinci isim unsuru: belirtisiz isim tamlaması)

- Bu, *teknîğin değil, güzelliği görebilme becerisinin* bir eseriymi (s. 34). (ikinci isim unsuru: belirtisiz isim tamlaması)
- Sanki *güneşin doğmasını ve kâbusun bitmesini* bekliyordu (s. 35). (isim unsurları: belirtili isim tamlaması)
- Etrafı aradı, taradı, ama sevgilisinden *ne bir iz ne de eser* bulabildi (s. 198). (birinci isim unsuru: sıfat tamlaması)

Bağlama grubunda isim unsurlarının arasına cümlelerin başka öğeleri de girebilir.

- Hisli tabiatı gereği o kadar canı gönülden ağlıyordu ki, zaman zaman *bir şey söylemek ya da en azından işaret etmek* istiyor, fakat yine hıçkırıklara boğulduğundan lafı bir türlü ağzından çıkmıyor, muradı anlaşılmıyordu (s. 56).
- Burayı *kendisi değil de*, adeta kader seçmişti (s. 185):
Bağlama grubu söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf olarak görev yapar.
- O güne dek içtiği şişelerce rakının kan çanağına döndürdüğü *baygın ve metelik vermeyen gözleriyle Ölüm’e bakıp şöyle dedi* (s. 11): (sıfat)
- İşte o günden beri hocanın sol kulağı ağır işitir olmuş, *nâmi ve lâkabı* Sağır’a çıkmıştı (s. 23). (isim)
- Ancak yeteneği *matematik veya kimya* konusunda olmadığı için asla takdir edilmiyor, ama sürekli gülümsediğine bakılırsa bundan o da pek şikâyetçi görünmüyordu (s. 26). (isim)
- *Paletinde ve tuvalinde* onun güneşin rengine bir türlü erişememesi, *ağırbaşlı ama zayıf* renklere anlamsız sadakatinden kaynaklansa gerekti (s. 27). (isim, sıfat)
- Bu *karanlık ve kasvetli* dünya, nihayet doğu ufkunda gülümsedi (s. 33): (sıfat)
- Adamakıllı heyecanlanmışa benzeyen Ölüm, parmağıyla onu işaret ederek, “İşte! İşte! Orada!” diye bağırıyor, bir yandan da *ahaliyi kâh eliyle dürtüp kâh koluyla yararak*, arkasında Cezzar Dede olduğu halde, hedefine yaklaşmaya çalışıyordu (s. 37-38). (zarf)

2.2.9. Unvan Grubu

Unvan grubu, bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Bu grupta şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık ismi ise sonra gelir. Her iki unsur da hiçbir ek almaz. Unvan grubunun vurgusu, isim unsurunun üzerinde bulunur (Ergin, 2013: 389).

Yeter Torun, unvan grubunun gramer kitaplarında farklı yaklaşımları olmasından hareketle yazdığı makalesinde, sadece *kişi adı + unvan veya akrabalık adını* unvan grubu olarak değerlendiren yaklaşım tarzının unvan grubunu tümüyle kapsayan bir tanımlama olmadığını, söz dizimsel açıdan gerek *kişi adı + unvan veya akrabalık adı*, gerekse *unvan veya akrabalık adı + kişi adı* dizilişlerinde yardımcı ve asıl unsur ayrımlarının yapılması veya bu dizilişlerde böyle bir ayrım yapılamıyorsa bu durumun da belirtilmesi gerektiğini savunmuştur (Torun, 2006: 366).

Leyla Karahan'a göre unvan grubu, bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur (Karahan, 2015: 68).

- Bu zât, *Cezzar Dede* adında, yetmişlik bir ihtiyardı (s. 12).
- *İşvenaz Sultan* (s. 40)
- *İlimdâr Efendi* Hacca gönderilecekti (s. 61)
- Her şey bir yana, *Ayvaz Kasap* ve oğulları temiz insanlardı (s. 152).
- Fakat *Nafîle Kalfa* beğendiğine göre kızların güzel olduğu muhakkaktı (s. 157).
- *İsa Peygamber* (s. 189)

Unvan grubu, söz dizimi içinde isim görevi yapar.

- Ardından *Zekeriya Dede* içeri girdi (s. 63).
- Anlaşılan *Ayvaz Kasap*, / *Nafîle Kalfa*'nın yüzündeki gülümsemeyi yegâne umut olarak görmek zorundaydı (s. 157).
- Vakit öğleye yaklaşırken *Hamiyet Hanım*'ın evine yollandı (s. 158).
- Anlaşılan *Ayvaz Efendi*'yle durumu açık açık konuşmak gerekiyordu (s. 181).
- Nitekim günün birinde Fezai, hırsızlar ailesine reislik eden *Büyük Dede*'nin huzuruna çağırıldı (s. 190).

2.2.10. Birleşik İsim Grubu

Birleşik isim grubu, bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden çok ismin kalıplaşarak oluşturduğu kelime grubudur (Özkan ve Sevinçli, 2019: 42). İki veya daha fazla kelimedenden oluşan bütün şahıs adları birleşik isim grubu yapısındadır. Bu grupta isimler eksiz birleşir (Karahana, 2015: 69).

- Takı merasimine başlandığında ise, kırk bir ırgatın güç bela taşıyıp getirdiği hazine sandığından ilk gerdanlığı, gelinin görümcesi alıp kıza takmış, ardından sıra kayınçoya ve *Fatti Kraliçesi Pentaşonifa*'nın pırlanta yüzüğüne gelmişti (s. 43).
- Bu düğünden sonra *Galloğlu Hamdi* de evlendi (s. 43).
- Çünkü Hacca gitmek için haritanın yarım parçasını ona satan tövbe-kâr defineciden, *Kral Bidaz*'ın mezarının lanetli olduğunu öğrenmişti (s. 46).
- Vaktiyle Erzurum'un Derman Mahallesi'nde, dadaşlardan *Selami Tuz* adında, dinibütün, namazında niyazında gayet sofu bir şahsın iki oğlu vardı (s. 100).
- Zalim baba, âlim Ustura-davarus tarafından yapılan kemani, *Davut Hoşdurak* adında bir musikîşinasa tam 49 altına okuttuğunu söylüyordu (s. 198).

Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir şahsa ad olmak üzere "*birleşik isim grubu*"na dönüşebilir. Sıfat tamlamasında vurgu başta bulunurken, birleşik isim grubunda ikinci unsur üzerindedir (Karahana, 2015: 69).

- İşte Anadolu'nun bir köyünde, define hikâyeleri dinleye dinleye pusulayı az buçuk şaşırmış, *Kallioğulları* 'ndan *Hamdi* adında elli yaşlarında bir adam, karısı ve eli maşalı kaynanasıyla aynı evde yaşıyordu (s. 42).
 - İş işten geçmiş, *Uzun İhsan* yine kurtulmuştu (s. 83).
 - *Klâs Hıdır*, Bursa'da hiç tanınmadığı için kendisine *Sansız Kâmil* denilen bir bestekârın eserini Fezai'ye verdi (s. 197).
 - *Hırsız Fezai*'den geriye, işte sadece bu sedâ bâki kaldı (s. 200).
- Birleşik isim grubu, söz dizimi içinde isim görevi yapar.
- Mezardaki yegâne altın, *Kral Bidaz*'dı (s. 50).
 - *Matrakukacı Nafile*'nin takıp takıştırıp bu kadar süslenmesinin nedenini anlamıştı (s. 163).

- *Tellak Yahya*, bahçede bir yere odunları yığdıktan sonra ateşi tutuşturdu (s. 168).
- Gerçekten de *Pullu Hayriye*, / *Sansar Melahat*, / *Aybaşı Neriman*, / *Allı Mualla*, / *Boncuklu Rabiş* gibi isimlerle anılan dedikoducular, eski devirlerde kendileri gibi cadıları araştırıp yakalayan engizisyoncuları hatırlatacak bir şekilde kasabada kol gezerler, onun bunun mahrem hayatını gözetleyip, adeta hafiyeler gibi, mimledikleri şahısların sicillerini tutarlardı (s. 173).
- Öte yandan *Maymun Saniye*, Ayvaz Kasabın evinin tam karşısında oturmaktan da memnundu (s. 174).
- *Muhasebeci Muhittin Bey*'in oğlu *Gülerk Kent* minareden atladı (s. 230).

2.2.11. Ünlem Grubu

Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubuna, *ünlem grubu* denir. *ey, ay, hey, bre, a, ya, be* vb. ünlemler başta, isim unsuru ise sonda bulunur. Ünlem ve isim unsuru eksiz birleşir (Karahan, 2015: 70). Grubun vurgusu, ünlemin üzerindedir.

- Ey tüccar (s. 89)!
- Ey Aptülzeyyat (s. 92)!
- Ey Feyruz, sevgili kocam (s. 104).

Ünlem grubunda isim unsuru, kelime grubu olabilir.

- Ey / saçlı sakalı ak, harmanisi pak, sözleri hak münzevi (s. 89)! (isim unsuru: kısaltma grubu)

Ünlem grupları cümlelerin kuruluşuna katılmaz, hitaplarda kullanılır. Cümle dışı unsur olarak cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilir.

- Ey hısmım (s. 108)!
- Ey erkeğim (s. 112)!
- Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali (s. 75).

2.2.12. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğuna sayı grubu adı verilir (Aktan, 2016: 53). Sayılar sondan başa doğru büyür, küçük sayı sondadır.

- Yaşları beş ile sekiz arasında görünen tam *on bir* torun, garip görünüşlü misafiri büyük bir dikkatle inceliyorlardı (s. 13).
 - Yaşları *on iki* ile *on altı* arasında değişen bu zavallılar biraz da, sabaha karşı gördükleri kâbusların etkisiyle kasvetli bir hayata gözlerini açarlardı (s. 19).
 - Kırk davulcu meydanı velveleye verirken *elli bir* zurnacının kopardıkları yaygara göklere varmış, ahali üç gün üç gece hora teperek yeri göğü inletmişti (s. 43).
 - İlimdâr Efendi Hacca gönderilecekti, ama ağanın yetmiş küsur yaşındaki babası ve *on sekiz* yaşındaki kara sevdalı oğlu da imamla birlikte gidecek, daha doğrusu bu dede ve torun, onun nezareti ve himayesi altında olacaktı (s. 61).
 - Ertesi gün çöpçatan kadın tavanarasına çıktı ve tam *otuz beş* yıldır hiç elleyip dokunmadığı büyük bir sandığı alıp aynanın karşısına geçti (s. 158).
 - Vaktiyle Kayseri’de ihtiyar bir kadının, yaşı *yirmi yediyi* geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan Zeynelabidin adında bir oğlu vardı (s. 204).
 - Eğer bu haberi yayımlamış olsalardı, matbaacının hesabı doğruysa, tirajları *yüz kırkı*, hatta *yüz elli* bulacaktı (s. 229).
- Kelime grubu hâlinde olan sayılar, sıfat tamlaması veya sayı grubu kuruluşundadır.
- Yatılı okuldaki *üç yüze* yakın erkek talebenin hali ise bir başkaydı (s. 19). (üç / yüz: sıfat tamlaması)
 - *Yirmi dört* yıldır biriktirdiği gözyaşlarının tek milinin birden akıp gitmesi, anlaşılan uzun sürecekti (s. 156). (yirmi / dört: sayı grubu)
 - Taş çatlasa, yaşı *on yedi* kadardı (s. 190). (on / yedi: sayı grubu)
 - Bestenur’un ektiği meşe palamudu, adeta göklere yükselmek için büyük bir hızla büyümüş, gölgesinde *beş yüz* başlık bir sürünün bile otlayabildiği ulu bir ağaç olmuştu (s. 213). (beş / yüz: sıfat tamlaması)
- Sayı grubu, söz dizimi içerisinde isim ve sıfat görevi yapar.
- Bu yetmiyormuş gibi her sınıfta ikişer tane bulunan kırk mumluk lambalardan biri söküldü, diğeri ise *yirmi beş* mumlukla değiştirildi (s. 22). (sıfat)
 - Taş çatlasa *on üç*ündeki bu oğlanın adı Bora Mete’ydi; ama kanlı canlı olması ve kırmızı yanakları nedeniyle arkadaşları ona Alyanak diye hitap ediyorlardı (s. 26). (isim)

- Bileziklerinden *yirmi yedisini* bozduracak, ama defineci hem bir senet imzalayıp hem de motosikletini rehin bırakacaktı (s. 46). (isim)
- Öyle ki damadı, sadece keserinin sapıyla bir traktör, *yetmiş yedi* dönüm de arazi satın alacaktı (s. 53). (sıfat)
- Fakat köteğin atıldığı günün gecesi oğlan, babasının dışından tırnağından artıra artıra tam *yirmi iki* yılda biriktirdiği 17 Reşat altınını alıp evden kaçtı (s. 100). (sıfat)
- Bu velet, Cezzar Dede'nin *on bir* torunundan biriydi (s. 237). (isim)

2.2.13. Birleşik Fiil

Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubuna birleşik fiil denir. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra gelir (Ergin, 2013: 386).

2.2.13.1. Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, bir isim ile bir fiil unsurundan meydana gelmiştir. Fiil ya bir ana yardımcı fiildir ya da sözlük anlamı dışında kullanılan başka bir fiildir (Karahan, 2015: 73).

2.2.13.1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Bu tip birleşik fiillerde kullanılan ana yardımcı fiiller, “*et-*, *ol-*, *yap-*, *eyle-*, *kıl-*, *bulun-*” fiilleridir.

İsim unsuru + yardımcı fiil = birleşik fiil

- davet + *et-* = davet *et-* (s. 11)
- sebep + *ol* = sebep *ol-* (s. 66)

“*et-*” ve “*ol-*” fiilleri, en işlek yardımcı fiillerdir. “*yap-*”, “*bulun-*” fiilleri de sıkça kullanılır. “*kıl-*” ve “*eyle-*” fiilleri ise fazla işlek değildir (Karahan, 2015: 74).

- Gerçi Güzelliğe âşıktı, ama *vâsıl olamamıştı* (s. 24).
- İçi pek buruk olarak *kahvaltısını yaptı* (s. 29).

- Zaten bu iş için, pille çalışan bir el feneri *tedarik etmişti* (s. 32).
 - Bu bayram üç gün *devam etti* (s. 34).
 - Zaten hepsi, velfecri okuyan gözleriyle sağa sola bakıp orayı burayı *kolaçan ediyorlardı* (s. 83).
 - Sonunda, *terkedilmiş* ve kısmen yıkılıp çatısı çökmüş bir çiftlik evinde *karar kıldı* (s. 106).
 - Rezil bir döngü ve sonsuz bir ân içindeki cehennemi, bilgeliğin ve günahın tadına ermiş dilinden dökülen bu kelimelerle, aslında kendisi *seçmiş oldu* (s. 110).
 - Ancak, bu manzarayı görenlerin, Hamiyet'in zalim bir ana olduğuna *hükmetmeleri* elbette *haksızlık olacaktı* (s. 147).
 - Elinde yayla, önce notalara bakıp aşkına günler ve geceler boyu *kur yaptı* (s. 197-198).
 - İçkiye, kumara ve diğer günahlara da *tövbe edip*, kızı Bestenur'la bahçedeki kulübede yaşamaya *razı oldu* (s. 213).
- Tek başına kullanılmayan ya da kullanıldıkları zaman aslî şekillerini koruyamayan bazı isimler, yardımcı fiile bitişik yazılır (Karahan, 2015: 74).
- Oğlanı günlerce göz hapsine alan Sağır, onun tek eksiğinin, resim sanatını ciddîye almaması olduğuna *hükmetti* (s. 23).
 - Kral Bidaz'a baktığında onun adeta kendisiyle konuştuğunu *hissetti* (s. 50).
 - Ardından, bu kez sola dönüp ihtişamını doya doya *seyretti* (s. 107).
 - Ekmek bitip şişe boşaldıktan sonra diğeri *kaybolmuştu* (s. 211).
- Bu birleşik fiillerin isim unsuru, bir sıfat-fiil olabilir ve sıfat-fiil, “ol-” ve “bulun-” yardımcı fiilleriyle birleşir (Karahan, 2015: 74).
- Nihayet talebe, battaniyesini kulaklarına kadar çektiğinde bu Odiseus yolculuğu *tamamlanmış olurdu* (s. 31).
 - Canavarın her gece kendisini ziyaretinden sonra çocuk, yatağından kalkıp kırlara giderek güneşin doğuşunu *izlemiş olmalıydı* (s. 34).
 - Hatta bir ara ahali, bunamış da olsa, erip göğe yükselen ihtiyar imamı *arar oldu* (s. 59).
 - Keseler dolusu paran ve ciltler dolusu senedin kasana artık *sığmaz oldu* (s. 88).
 - Artık uslu çocuk elbiseleri *giymiş bulunuyorsun* (s. 226).

Bu birleşik fiillerde isim unsuru kelime grubu olabilir.

- Gel zaman git zaman, günün birinde işte bu yatılı okulda *bazı garip değişiklikler oldu* (s. 22). (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- Güzellikle oynayacak ve onun zevkini çıkaracak kadar değil, ancak onu tanıyıp teşhis edebilecek kadar yetenekli olduğu için, çirkinlik ile bunun getirdiği ıstırap, nefret ve aşağılama, *Sağır'ın hayatının temeli olmuştu* (s. 24). (isim unsuru: belirtili isim tamlaması)
- Yüzü sanki *daha bir güler oldu* (s. 28). (isim unsuru: sıfat-fiil grubu)
- Nihayet günün birinde *sayı mefhumunu unuttur gibi oldu* (s. 57). (isim unsuru: edat grubu)
- En son üç ay önce hamama giden oğlan, Yahya tarafından böylece *vaftiz edilmiş oldu* (s. 169). (isim unsuru: birleşik fiil)
- O günden sonra kadın, kasabın pencerelerinden *gözünü ayırmaz oldu* (s. 175). (isim unsuru: birleşik fiil)
- Bundan sonra *efendi, uslu bir çocuk olacaksın* (s. 226). (isim unsuru: sıfat tamlaması)

2.2.13.1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Bazı birleşik fiillerde, “*ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-*” yardımcı fiillerinin yerine asıl fiiller kullanılır. Bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi ya sözlük anlamını kaybetmiş ya da deyimleşmiştir (Karahana, 2015: 75).

- Bu kılık kıyafeti, oğlanların ona “Kont” lâkabını yakıştırmalarına *yol açacaktı* (s. 22).
- Çünkü Sağır, o günlerde yağmurlu olan hava açar açmaz, şövalesi ve takımlarıyla derhal kırlara çıkmasını ve güneşli manzaralar yapmasını *şart koşmuştu* (s. 28).
- Ne kadar diller döktüyse de *fayda vermedi* (s. 46).
- Derken, resimlerden birine *gözleri takıldı* (s. 59).
- Bu nedenle vakit geçirmeden, yola çıkmaya *karar verdi* (s. 96).
- Gelgelelim şimdi, bakımsızlıktan yine viraneye dönmesine *ramak kalmıştı* (s. 114).

- Konuşma bu nedenle *yarıda kaldı* (s. 233).
Bu birleşik fiillerde isim unsuru, isim çekim eklerini alabilir.
- Olaya sebebiyet veren oğlanlar da *ağır bir cezaya çarptırıldılar* (s. 23).
- Feneri tam yakmak üzereydi ki, koridorun diğer ucunda ince uzun, kapkara bir silüet görünce *yüreği ağzına geldi* (s. 32).
- Bu duruma bir anlam veremeyen oğlan, köşeden başını uzatıp bakar bakmaz *dehşete düştü* (s. 32).
- Böylece üçü, şoförün yanında *yola koyuldular* (s. 69).
- Gelgelelim saçını öyle fiyakalı taramıştı ki, şakaklarından inip kulaklarını örten ve ensesini kaplayan lüleler, *görenin aklını başından alırdı* (s. 106).
- Şimdi olduğu gibi o yıllarda da dedeler, odun kesme, hayvan bakma, yün kırpma gibi işlerden ellerini eteklerini artık çektiklerinden midir, saygı görmelerine rağmen aslında gizliden gizliye *hafife alınırlardı* (s. 134).
Bu birleşik fiillerden bazıları, isim unsuru bir tamlayan ile genişler. Bazen bu genişleme cümledeki tüm kelimeleri içine alabilir (Karahan, 2015: 76).
- Ölüm'le aynı masada oyun oynayacağından habersiz olan zavallıya, *enayinin birini adam başı birer takım elbisesine oyuna razı ettiği palavrasını sıkıyordu* (s. 15).
- *Çocuğun başı dönüyordu* (s. 29).
- Gel gör ki, *başını alıp giden adamın aldırıldığı yoktu* (s. 38).
- Kimya kitaplarından ikisi *Aptülzeyyat'ın ilgisini çekmişti* (s. 119):
Grubun unsurları, kelime grubu olabilir.
- Bu yüzden attıkları tokatlar bile talebeler için *bir anlam taşırdı* (s. 24). (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- Bileğe kuvvet onu itip bunu kakarak kendilerine yol açıp kaldırıma nihayet vâsıl olduklarında *rahat bir nefes aldılar* (s. 38). (isim unsuru: sıfat tamlaması)
- Nineler bir yana, bazı dedeler ise hatta, ata yadigârı define hikâyelerini sanki kendi başlarından geçmiş gibi anlatarak *torunlarının akıllarını durdururlardı* (s. 40): (isim unsuru: belirtili isim tamlaması)
- Definecinin kederinden olsa gerek, evde *ses soluk kesilmişti* (s. 47). (isim unsuru: tekrar grubu)

- Bu arada beş yaşlarında bir velet, kalabalığın arasından sıyrılıp *imam efendinin eline yapıştı* (s. 63). (isim unsuru: belirtili isim tamlaması)

2.2.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, -A, -I, -Ip zarf-fiil eklerini taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinden kurulur. Ana unsur başta, tasvir fiili sondadır (Karahana, 2015: 77).

Fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil = birleşik fiil

- Hiç beklenmedik bir şekilde, Feyyuz on gün sonra *çıkageldi* (s. 103).
“Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz- yardımcı fiilleri asıl fiile *yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma* gibi anlamlar kazandırır” (Karahana, 2015: 77).
- Kafası, üfleyen kişinin ancak göğsüne kadar *gelebiliyordu* (s. 9).
- Onlarla bir işi kalmadığına göre Ölüm artık *gidebilirdi* (s. 16).
- Ancak herhalde dürüst biriydi ki, iki gün sonra haritanın diğer yarısıyla *çıkageldi* (s. 46).
- Bu durum karşısında küplere binen kaynana, yaradana sığınıp hınçtan alt dudağını ısırarak, elindeki keseri adamın kafasına *indiriverdi* (s. 52).
- Başından akan kanların içinde can verirken, dokunduğu kadın, tıpkı efsanedeki gibi esrarengiz bir şekilde, altına *dönüşüvermişti* (s. 52).
- Artık bayır aşağı inerlerken, bir dağ geçidini döndüklerinde, gördüğü manzara karşısında şaşkınlıktan *donuverdi* (s. 71).
- Sevapları bir bir defterine düşmekle mükellef olan bu melek fasılasız çalışırken, adamın sol omuzundaki günah yazıcı melek de, artık ilham gelmediğinden midir, sıkıntıdan *esneyip duruyordu* (s. 95).
- Ehriban bir iki okuyup üfleyince, adamın yıllarca sımsıkı yumulmuş eli gerçekten de *açılıverdi* (s. 112).
- Güneşin doğmasına az bir zaman kaldığında bile hâlâ *dolaşıp durmaktaydı* (s. 184).
- Bir yandan da, kışkırtıp kavga çıkarmak için olsa gerek, bacak kadar boyuna bakmadan Ölüm'ü *itip duruyordu* (s. 188).

Bazı birleşik fiillerin birinci unsuru, zarf-fiil eklerinin yerine bir kip eki taşır.

- Zekeriya Dede onun bu edepsizliğine uzun süre, içinden *söylendi durdu* (s. 80).
- Kısacası yine keyfince, aklına geleni *anlattın durdun* (s. 81).
- Hamiyet Hanım bu yüzden gece boyunca gözünü kırpmadan *düşündü durdu* (s. 160).
- Haliyle, önce boş tellerde *çabaladı durdu* (s. 197).
- Bu birleşik fiillerde, birinci unsur bir kelime grubu olabilir.
- Önce içeri bakmayı akıl ettiğinde, *şimşek çakı / verdi* (s. 33). (birinci unsur: birleşik fiil)
- Ceket, pantolonu buruştu, saçları dağıldı, üstü başı toza toprağa battı, onca alengir, görkem ve emek bir çırpıda *hebâ oldu / gitti* (s. 108). (birinci unsur: birleşik fiil)
- Çok sevdiği biricik kızından böylece ayrılan Sefa, günlerce onu *yâdetti / durdu* (s. 215). (birinci unsur: birleşik fiil)

“başla-, çalış-, iste-” gibi bazı fiiller, “-mAyA başla-, -mAya çalış-, -mAk iste-” kalıpları içinde yardımcı fiil olarak kullanır ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eder (Karahan, 2015: 79).

- Derste ise *kulakları uğuldamaya başlamıştı* (s. 29).
- Fakat sonlara doğru tükürmek yerine *hohlamaya başladı* (s. 107).
- Dünyevî bilgiyi reddedip Tanrı’ya *erişmek (istiyordu)*, onu *görmek istiyordu* (s. 109-110).
- İki kafalı bir dev, elinde baltayla koskoca bir ağacı *kesmeye çalışıyordu* (s. 125).
- Yine de aldırılmaz *görünmeye çalışıyordu* (s. 187).
- O sadece, adamı *kırıp gücendirmek istemiyordu* (s. 224).

2.2.14. Kısaltma Grupları

Çeşitli kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan ve her iki öge arasındaki bağlantıyı hâl ekleri veya iyelik eklerinin kurduğu kelime gruplarına, *kısaltma grupları* denir (Özkan, 2004: 127).

Kısaltma grupları genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltılmış ve bir kısmı kalıplaşmıştır (Karahan, 2015: 79).

- elinde terlik (olarak): zarf-fiil grubu (s. 75)
- aynalara düşkün (olmak): isim-fiil grubu (s. 105)
- eli yatkın (olan): sıfat-fiil grubu (s. 189)

İki isim unsurundan meydana gelen kısaltma gruplarında ikinci unsur, genellikle bir nitelik ismidir. Fakat ikinci unsuru nitelik ismi olmayanlar da vardır.

- Gariptir, görkemli malların satıldığı bu çarşıda toplanan cehennemî kalabalığın üyeleri, her nedense fakir fukara, *üstü başı / perişan*, pasaklı şahıslardı (s. 37). (ikinci unsur: nitelik ismi)
- Kızlardan biri mutfakta şeker ve limon ile ağda hazırlar, *eline / sahan* salona girdiğinde, anasını ve ablalarını birer mindere oturmuş, bacaklarındaki tüyleri incelerken görürdü (s. 146). (ikinci unsur: nitelik ismi değil)

Kısaltma gruplarının unsurları kelime grubundan oluşabilir.

- *göbeğine kadar / açık* (gömlek) (s. 7) (birinci unsur: edat grubu)
- *hesaba gelmez tehlikelerle / dolu* (vahşi tabiat) (s. 48) (birinci unsur: sıfat tamlaması)
- *Hacca gitmek için / gerekli* (para) (s. 60) (birinci unsur: edat grubu)
- *zevke sefaya / düşkün* (adam) (s. 126) (birinci unsur: tekrar grubu)

Kısaltma grupları söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf olarak görev yaparlar.

- Onun daha önce görev yaptığı yerden bir talebenin, hayır işlemek maksadıyla bu okuldaki arkadaşlarına yolladığı mektupta yazılanlar doğruysa, yeni müdürün ahababı olan resimci *eline ağır* biriydi (s. 23). (sıfat)
- Sana muhtaç olduğum halde beni *eli boş* çevirdin (s. 95). (zarf)
- Feyyuz, *Ehriban'dan doğma* tam yedi oğul babası olmasının ardından, kayınbiraderi Azazil'e verdiği söz gereği cehenneme göçüp gittiğinde, aşk ateşiyle hâlâ yanıp tutuşan, *sol eli inmeli* büyük oğulun başına daha da büyük bir facia gelecekti (s. 111): (sıfat, sıfat)
- Kederini bu yüzden oğluna yansıtmak istemiyor, *gizliden gizliye* ağlayıp ara sıra mendille gözlerini siliyordu (s. 225). (zarf)

Kısaltma gruplarını yapıları bakımından şu başlıklara ayırmak mümkündür:

2.2.14.1. İsnat Grubu

Bu grubun en önemli özelliği bir nitelik isminin kendisinden önce gelen bir isme dayandırılmasıdır. Bu sebeple ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünümündedir. İsnat grubunun unsurlarında çekim eki bulunmaz fakat birinci unsur iyelik eki alabilir (Aktan, 2016: 71).

- Kallioğulları'ndan Hamdi adında elli yaşlarında bir adam, karısı ve *eli maşalı* kaynanasıyla aynı evde yaşıyordu (s. 42)
- Öyle ki, Galloğlu karısına bir laf etmeyegörsün, bu *eli bayraklı* kadın derhal eteklerini toplayıp kızının imdadına yetişir, hınçtan alt dudağını ısırdığı halde damadının ensesine tokadı indirip zavallıya yeri öptürürdü (s. 43).
- *Eli asâlı*, / *çarıkları demirli* bir dervişin şehvetle kendisine doğru seğirttiğini gören kız da kaçmaya başladı (s. 98).
- Ancak kendileri kadar *gözüpek* ve kararlı biri tırmanabileceği için, burası bir bakıma güvenli bir yer sayılabilirdi (s. 125).
- Üçüncü günün sabahı artık göklere bakmaya cesareti kalmamıştı, bulunduğu zirveden, *başı öne eğik*, aşağıdaki tepelere, vadilere, ovalara baktı ve onların iyiliğini gördü (s. 131).
- Baktığı anda, hayran olup yıldırım aşkıyla vurulduğu bu hanım, *yüzü ay*, / *gözleri ahû*, / *kaşları yay*, / *kirpikleri ok*, / *dudakları kiraz*, / *dişleri inci*, görenin aklını derhal başından olup onu deli ve divane eden, bir melek, bir âfet ve bir felaketti (s. 193).

2.2.14.2. Yükleme Grubu

Birinci unsurunun yükleme hâli eki taşıdığı kısaltma gruplarına *yükleme grubu* denir.

- Vaktiyle Erzurum'un Derman Mahallesi'nde, dadaşlardan Selami Tuz adında, *dinibütün*, namazında niyazında gayet sofu bir şahsın iki oğlu vardı (s. 100).
- *Bir yılı aşkın* bir dönem geride kaldığında, buraya ilk geldiği gün kesmekten vazgeçtiği, yemini ve suyunu verip baktığı buzağı artık büyümüş, iri yarı, güçlü kuvvetli bir sığır olup çıkmıştı (s. 130).

- Zaten bu kadın da acuze gibi, *kırkını geçkin* biriydi (s. 175).

2.2.14.3. Yönelme Grubu

Birinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma gruplarına *yönelme grubu* denir.

- Yatılı okuldaki *üç yüze yakın* erkek talebenin hali ise bir başkaydı (s. 19).
- Dolabı açıp, *ağızına ince bir hortum bağlı* bir şişe çıkardı (s. 29).
- Günlerdir Mekke yolunda olmalarına rağmen daha çöl möl görmemeleri bir yana, artık *dağların doruklarına yakın* bir yerden, kar üzerinde ilerliyorlardı (s. 71).
- Bahçedeki havuz ve *eve bitişik* kuleden, burada bir zamanlar *zevkine düşkün*, gösterişli birinin yaşadığı anlaşıyordu (s. 114).
- *Üstüne üstlük*, iffetini kaybetme tehlikesinin baş göstermesi, kör ve sağır bir erkek cinnet geçirmediği neredeyse imkânsızdı (s. 149).
- Yine de en önemli kazanç, *örf ve geleneklere bağlı*, namus timsali Nafile Kalfa'nın bu haliyle diğer kadınları kolayca suçlayabileceği bir mertebeye erişmesiydi (s. 149).
- Vaktiyle, *Bursa'ya yakın* kasabalardan birinde, nesillerden bu yana hırsızlık ve yankesicilik yoluyla geçimini sağlayan bir sülale vardı (s. 188).

2.2.14.4. Bulunma Grubu

Birinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma gruplarına *bulunma grubu* denir.

- Bu şekil disiplinini aylar ve yıllar boyunca aksatmamasına rağmen yine kendisine *saygıda kusur* ediliyor, kılığı kıyafeti, heybetli tavrı, vakarı ve ağırbaşlılığı işe yarayacağına, sanki onun daha da batmasına yol açıyordu (s. 68).
- *yükte hafif / pahada ağır* ıvır zıvır (s. 190-191)
- Laf arasında *ikide bir*, yel gibi hızlı koşan, mavi elbiseli ve kırmızı pelerinli, gürbüz bir oğlandan hayranlıkla söz ediyor, gözlerini devirip iç geçiriyordu (s. 227).

- Böylesi bir oyunun bu kasabada ancak *yüz yılda bir* meydana geleceğini, muhabirinin hımbıllığı nedeniyle asırlık bir fırsatı kaçırdığını söylüyordu (s. 229)

2.2.14.5. Uzaklaşma Grubu

Birinci unsuru uzaklaşma hâli eki taşıyan kısaltma gruplarına *uzaklaşma grubu* denir.

- Çok ucuz kumaştan, son derece kötü dikilmiş formalarını giyer giymez üç yüz kişilik dev yemekhaneye hücum ederler, *süt, zeytin, peynir ve ekmekten ibaret* kahvaltılarını mideye indirirlerdi (s. 19).
- Ne var ki oğlanların tütün alışkanlığı bilindiğinden, *nöbetçi muallimlerden kurulu* inzibat ekipleri yatakhanelere ve koğuşlara âni baskınlarla kâbus gibi girerler, zavallılar da uykularında gördükleri karabasanların bu kez sahibilerine maruz kalırlardı (s. 21).
- Bu yüzden, ihtiyarın icabına *gözden irak* bir yerde bakmak için bir alicengiz oyunu tertiplediği muhakkaktı (s. 77).
- Dağın başında inzivaya çekilerek, tefekküre dala dala, *dünya nimetlerinden habersiz*, saçını sakalını ağartıp ununu elemiş eleğini asmışsın (s. 89).
- Adam ise *olan bitenden memnun*, anlatmaya devam ediyordu (s. 228):

2.2.14.6. Vasıta Grubu

Birinci unsurunun vasıta hâli eki taşıdığı kısaltma gruplarına *vasıta grubu* denir.

- *cimriliğiyle meşhur* zalim büyücü Üzeyir'in bodrumundaki elmaslar (s. 41)
- Herhalde güvenliği için olsa gerek, Galloğlu'na anlattığına bakılırsa, Rum padişahı Bidaz'ın *hazinelerle dolu* mağarasını bulması sadece an meselesiydi (s. 45).
- büyük şehirden getirdiği sandığı açıp *kara ilimlerle ilgili* bir kitabı aldı (s. 103)
- Fakat bu dünyada seni, zor ve *mücadelelerle dolu* bir hayat bekliyor (s. 221).

2.2.14.7. Eşitlik Grubu

Birinci unsuru eşitlik eki taşıyan kısaltma gruplarına eşitlik grubu denir.

- Zekeriya Dede için bu rüyanın en ürpertici yanı, her ne kadar ihtiyar olsa da, bu ak sakallı dedenin aslında ondan *yaşça basbayağı küçük* görünmesi, hal böyle iken bir de ağalık taslamasıydı (s. 68).

2.2.14.8. Farklı Görünüşteki Kısaltma Grupları

2.2.14.8.1. Kaynaklarda Verilegelenler

Bu gruplar, daha ziyade kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Bazılarının belli bir kuralı yoktur (Özkan ve Sevinçli, 2019: 113).

Birinci unsuru uzaklaşma hâli, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları:

- Ertesi sabah kurt oğlan, zincirlendiği yerde uyurken *birdenbire* pek hırçın uyandı (s. 74).
- Köylü, işaret parmağını dağa doğrultunca, haliyle, ahali de gayrı ihtiyarî oraya baktı ve herkes *tepeden turnağa* ürperip dağdan bakışlarını kaçırdı (s. 99).
- Şimdi olduğu gibi o yıllarda da dedeler, odun kesme, hayvan bakma, yün kırpma gibi işlerden ellerini eteklerini çektiklerinden midir, saygı görmelerine rağmen aslında *gizliden gizliye* hafife alınırlardı (s. 134).
- *Yediden yetmişe* herkes, terbiye, nezaket ve teşrifat kaidelerine riayette pek kusur etmezdi (s. 140).

H. İbrahim Delice, birinci unsurunun uzaklaşma, ikinci unsurunun yönelme hâli eki taşıdığı bu gruba “İki Durumlu Öbek” ismini vermiş ve “Birleşenleri oluşturan her iki ismin hâl işlevi ile kullanılan bir ek alması ile oluşan ekli bir kelime öbeğidir” (Delice, 2018: 46) şeklinde tanımlamıştır.

İkinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları:

- Göklere yükselirken Aydınlık *gitgide* artıyordu (s. 110).

- Bu hevesle oğullarıyla *başbaşa* vererek kafa patlattı, durumu ölçtü biçti, ihtimalleri teraziye vurdu, sonunda vazifelerini herkese en ince teferruata kadar anlattı (s. 182).

Delice, ikinci unsuru yönelme eki taşıyan ve kaynaklarda “Kısaltma Grupları” başlığı altında verilen bu örneklerde herhangi bir kısaltmanın söz konusu olmadığını, birinci ve ikinci birleşenin ayrı ayrı kendi anlamıyla bir araya geldiğini söylemiştir. Delice’ye göre, ayrı ayrı anlamları aktaran bu kelimeleri yan yana getiren, onları anlamsal bir bütünlük içinde birleştiren dil bilgisel ilke, işlevleridir. Bu işlev de her iki ismin belli bir anlamda denkleştirilmesidir. Bu yüzden bu tür yapılara “Denkleştirme Öbeği” denmesi gerektiğini öne sürmüştür (Delice, 2018: 47).

İkinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları:

- Sabahın köründe dükkânı açmaya gelen Ayvaz Kasabı hayvanlar hemen tanıyıp *kuyrukları havada* yanına varırlardı (s. 152).

İkinci unsuru uzaklaşma hâli eki taşıyan kısaltma grupları:

- Böylece, o güne kadar hapislerde ve zindanlarda *ekmek elden / su gölden* yaşayan akrabaları, iplerini koparıp evlerine çıkageldi (s. 190).

2.2.14.8.2. İncelediğimiz Romanda Tespit Edilenler

Söz dizimi üzerine yapılmış olan çalışmalarda kısaltma grupları tasnifi arasında bahsi geçmeyen, fakat incelediğimiz romanda tespit ettiğimiz farklı yapıdaki kısaltma grupları da vardır. Bu gruplar, ilk unsuru Arapçanın gramerine göre çekimlenmiş tenvinli kelimelerle oluşmuş kısaltma gruplarıdır.

- Yatak *nispeten* emniyetli bir yerdi (s. 31).
- Hac yolculuğu elbette *dinen makbul* değildi (s. 62).
- Ağza alınması bile *dinen mekruh* bir şeyi (s. 73)

İncelemiş olduğumuz bu kelime grupları sınıflandırılırken çoğu dil bilimci hemen hemen ortak bir tasnifte buluşmuştur fakat cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması konusunda bir fikir ayrılığı mevcuttur.

“‘Yapılarına göre’, ‘yapı bakımından’, ‘yapıca’, ‘bağlanışlarına göre’, ‘biçimlerine göre’ başlıkları altında bugüne kadar birbirinden az veya çok farklı çeşitli

cümle sınıflandırmaları yapılmıştır” (Karahan, 2000: 16). Çoğu araştırmacı cümleleri yapıları bakımından incelerken “basit”, “birleşik” ve “bağlı” gibi başlıklar altında tasnif etmiştir. Örneğin Günay Karaağaç, “Yapılarına Göre Cümleler” başlığı altında cümleleri “Basit Cümle, Birleşik Cümle (Şartlı Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Ki’li Birleşik Cümle), Bağlı Cümle (Sıralı Bağlı Cümle, Açıklamalı Bağlı Cümle) ve Eksilteli Cümle veya Söz Cümle” şeklinde sınıflandırmıştır (Karaağaç, 2017: 237-242). Abdurrahman Özkan (Ed.), Mustafa Toker ve Ufuk Deniz Aşçı’nın ortaklaşa kaleme aldığı eserde de cümleler yapıları bakımından “Basit Cümle, Birleşik Cümle (Şartlı Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Ki’li Birleşik Cümle), Sıralı Cümleler (Bağımlı Sıralı Cümle, Bağımsız Sıralı Cümle)” başlıkları altında tasnif edilmiştir (Özkan vd., 2016: 126-140). Araştırmacıların bu konuda ortak bir tasnifte uzlaşamamış olması, ister istemez bir tasnif karmaşası yaratmıştır. Tüm tasnifleri tek tek ele almak veya bu duruma bir çözüm sunmak çalışmamızın kapsamını aşacağından, çalışmamızda Leyla Karahan’ın yeni tasnifinden yararlanılmış ve cümleler bağlanma şekillerine göre incelenmiştir.

2.3. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ

“Duygu ve düşünceler, cümle adı verilen kalıplarla ifade edilir ‘Cümle’ kavramı, ‘yargı’ kavramı ile eş değerdedir” (Karahan, 1994: 21). Cümle, dildeki en küçük anlatım birimidir. Tek bir cümlenin, anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmakta yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur. Bu birlikler, anlatımın çok boyutlu olması için yan yana gelen cümlelerin bağlama edatlarıyla, ortak cümle öğeleriyle, ortak kip / şahıs ekleriyle veya çeşitli anlam ilişkileriyle birbirlerine bağlanmalarından oluşurlar (Karahan, 2015: 85).

2.3.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Türkçede cümleler arasındaki bağlantıyı sağlayan çok sayıda bağlama edatı vardır ve bu edatların yardımıyla aralarında anlam ilişkisi olan iki veya daha fazla cümle birbirine bağlanabilir. Edatların görevi, *sıralama*, *karşılaştırma*, *benzetme*,

açıklama, sebep, sonuç, amaç, karşılık, eşitlik, beraberlik gibi anlamlarla cümleleri birbirine bağlayarak, cümleler arasındaki ilişkiyi vurgulamaktır (Karahan, 2015: 85).

“ki” bağlama edatı ile bağlanan cümleler:

Cümleler arasında bağlantı sağlayan edatların en işleklerinden biri olan “*ki*” bağlama edatı, bir cümleyi bir cümleye/ cümle topluluğuna; bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye/ cümle topluluğuna bağlar ve bunlar arasında *açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç* vb. anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar (Karahan, 2015: 85).

- Muhitinde himayesine aldığı o kadar çok kişi vardı *ki*, bu da elbette racon gereği idi (s. 8).
- Fakat Tabiat Ana'nın paletinde herhalde başka renkler de olmalıydı *ki*, Sağır'ın resimlerindeki güneş ve onun aydınlattığı buğday tarlaları, balmumu sarısından öteye gidemiyordu (s. 27).
- Herhalde zihni ağzındaki lezzette yoğunlaşmıştı *ki*, gözleri boşlukta sabitleşmiş, bakışları içe dönmüştü (s. 30).
- Kendilerini yeise vesveseye o kadar kaptırmış görünüyorlardı *ki*, kalçalarına kuvvetli bir çimdik atılsa bile istiflerini bozacağa pek benzemiyordu (s. 70).

Ki edatıyla bağlanmış olan cümlelerde mutlaka bir temel cümle / yardımcı cümle ilişkisi vardır. Yardımcı cümle, genellikle “*ki*”den önce gelen temel cümlede eksik bırakılan ve ihtiyaç duyulan bir işlevi karşılar (Doğan, 2020: 177).

Ana cümlenin veya cümlelerin başta, yardımcı cümlenin veya cümlelerin sonda bulunduğu yapıların sıralanışında Farsçanın etkisi görülmektedir. Bu yüzden bu yapılar, Türkçenin söz dizimi kuralına uymamaktadır. Türkçede ana unsur sondadır (Karahan, 2015: 86).

- Rivayet ederler *ki*, günümüzden elli yıl kadar önce Diyarbakır'da adına Divana derler bir köy vardı (s. 57).
- Adı gibi biliyordu *ki*, o mutlaka buralarda bir yerdeydi (s. 130).

Sıralanışları bakımından Türkçenin söz dizimine uygun olan bu cümlelerde ise ana cümle veya cümleler sonda, yardımcı cümle veya cümleler başta bulunur:

- Ancak herhalde dürüst biriydi *ki*, iki gün sonra haritanın diğer yarısıyla çıkageldi (s. 46).
- O kadar hisli ahenk vuruyordu *ki*, çevresine toplanıp onu dinleyen ahaliden bazı kişilerin gözleri dolu dolu olmuştu (s. 55).
- Herhalde adamlarla anlaşmış olmalıydı *ki*, ona iki Reşat altını verdi (s. 69).
- Olanları ihtiyarın da havsalası pek almamış olmalıydı *ki*, imama bunun hangi ilâhî olduğunu sordu (s. 74).
- Tüccar bu parayı çıkarıp son kişiye tam veriyordu *ki*, bir meleğin sesini sağ kulağında işitti (s. 95).
- Gördüğüne henüz bir anlam veremiyor olmalıydı *ki* sağına soluna dönüp omuzu üzerinden orasını burasını inceliyordu (s. 120).

“ve” bağlama edatıyla bağlanan cümleler:

“ve” edatı, iki veya daha fazla cümleyi/ cümle topluluğunu *sıralama, sebep, sonuç* gibi anlamlarla birbirine bağlar (Karahana, 2015: 87).

- Böylece güle oynaya yatakhaneye koştu *ve* takımlarını dolabına yerleştirdi (s. 28-29).
- Ranzasından iner *ve* o âna kadar kalın battaniyesinin sağladığı emniyetten artık mahrum biri olarak karanlıkta el yordamıyla önce masayı bulmaya çalışırdı (s. 31).
- Sağır, şifonyerin çekmecesini açıp revolveri aldı *ve* Kont’un arkasındaki yatağa çöktü (s. 35).
- Kont resme baktı *ve* orada, güneşin doğmasını bekleyen, kısa, kırmızı pantolonlu çocuğu gördü (s. 36):
- Defineci sonunda boyun eğdi *ve* senede imzayı basıp bilezikleri de alarak gecenin o vakti köyü terketti (s. 46).
- Ortağı onun niyetini tam bu anda gördü *ve* dokunmasına ramak kala, yoldan çıkmış olan adamın elini yakaladı (s. 51).
- O, bu haldeyken epeyce zaman geçti *ve* en sonunda delikanlı kendini toparlayarak Ölüm’e şunları söyledi (s. 56):
- Aksi gibi adamın karnı acıkmıştı *ve* gecenin o vakti yemek istiyordu (s. 63).

- Derhal şoföre bağırdı ve otobüsü durdurmasını söyledi (s. 65).
- Katır sırtındaki yolculuklarının ikinci gününün gecesi Zekeriya Dede, torunu ve İlimdâr uyurken, imamın ceplerini karıştırdı ve aradığı kozu buldu (s. 70).
- Bu yüzden bakışları yumuşadı ve kâğıdı katlayıp yere koydu (s. 71).
- Hayretten parmağı ağzında kalan ihtiyar onları izledi ve bordo ihramlı hacılarının çoğunun çekik gözlü olduğunu farkettiler (s. 71).
- Sonunda o da rahip gibi çömeldi ve ilâhîyi dinlemeye başladı (s. 74).
- Kısacası, tam bir gaflet ânıydı bu ve Ölüm'ün onu yakalayamaması için hiçbir engel yok gibiydi (s. 202-203).

Diğer bazı bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler:

- Yüzü bembeyazdı *ama* hâlâ gülümsüyordu (s. 34).
- Şimdi elimizden kaçtı *ama* onun Aden Mahallesi'ne gittiğini biliyorum (s. 38).
- Bileğe kuvvet, mağaranın ağzını temizlediler; *ama* kalpleri sanki duracak gibiydi (s. 49).
- Destanı saatlerce dinledi, *ama* çeyrek ve yarım sesleri bir türlü tespit edemeyince, işin içinden çıkamadı (s. 75).
- Bir yandan da söylenip duruyor, *ama* ağzında dış kalmadığı için derdi ve meramı pek anlaşılmıyordu (s. 94).
- Köye girdiğinde nihayet kurtulmuş, *ama* soluk soluğa kalmıştı (s. 99).
- Bu, elbette zayıf bir çözümdü; *ama* köylülerin aklı ne yazık ki daha fazlasına ermiyordu (s. 128).
- Gerçi adamcağız haşin ve hoyrattı; *ama* bir sanatkâr yaradılışına ve ince bir ruha da sahipti (s. 151).
- Ancak Ölüm sağa sola bakınıyor, *çünkü* pabuçlarını bir türlü bulamıyordu (s. 14).
- Bunda şaşacak bir şey olduğu söylenemezdi; *çünkü* kış başlamak üzereydi (s. 30).
- Bu tarihi aslında Nafî Kalfa tespit etmişti; *çünkü* oğlanları ve elbette babayı hazırlamak için uzunca bir süreye ihtiyacı vardı (s. 163).

- Geçmişime bakıyorum *da*, hayat bugüne kadar bana hep güzel şeyler göstermiş (s. 82):
- Kulağını aç *da* şimdi söyleyeceklerimi iyi dinle (s. 104):
- İşte bu sultan, günün birinde, pek sevdiği kızının başını okşamak istemiş, *fakat* dokunur dokunmaz zavallı ansızın altın olmuştu (s. 46).
- Gelgelelim Nafî orâlî değildi; *fakat* baklayı ağzından çıkarma zamanı gelmişti (s. 159).
- Adamcağız *hem* gözyaşı döküyor, *hem de* daha çocukken kendisini bir marangozun yanına çırak vermek isteyen babasının sözüne kulak asmadığı için kendisine lanet, merhum pederine ise rahmet niyaz ediyordu (s. 47).
- *Hem* yakayı sıyırmış, *hem de* zengin olmuşlardı (s. 53).
- Gariptir, oğlan *hem* duruyor, *hem* hareket ediyordu (s. 75).
- Şimdi *hem* ekmeğinden olmuş, *hem de* beddua işitmişti (s. 96).
- Dışarıya çıkıp *hem* temiz hava alabilir, *hem de* böğürtlen ve yabani meyvalarla karnını doyurabilirdi (s. 129).
- Belki de mesleklerinin zahmeti nedeniyle bu haleti ruhiye esnaf arasında yaygın olmasına rağmen, ettikleri bu yeminleri içlerinden herhangi birinin tuttuğu *ne* görülmüş *ne* duyulmuştu (s. 86).
- Eğer emanete hıyanet edip bunları ağzına götürürsen, ömrü billah, artık *ne* şeker yiyebilir *ne de* şerbet içebilirsin (s. 209).
- Yüzümde bu mühür oldukça *ne* gülümseyebilir *ne de* ağlayabilirim (s. 237).
- Çünkü bu dede, fırsat buldukça torunlarına, böyle vesilelerle *ya* sûre ezberletir *ya da* dinî hikâyeler anlatırdı (s. 135).
- Anlatacağın hikâye uzun olsa iyi olur, *yoksa* bu yol çekilmez (s. 139).
- Aksi gibi bir de siyah elbiseler giymiş, *hatta* ellerini ışıktan korumak için olsa gerek, siyah eldiven bile takmıştı (s. 22).
- Kadın, dul maaşıyla kızları ortaokula kadar okutmuş, *hatta* son ikisini kız meslek okuluna bile göndermişti (s. 143).
- Anlaşılan onu, birtakım kabahatler işlemiş Edip adlı biriyle karıştıran adam, zavallıyı azarlıyor, *hatta* ayağından çıkardığı terliği iki lafının arasında ensesine ensesine patlatıyordu (s. 166).

2.3.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

Art arda sıralanan cümlelerde anlam, ortak bir veya birden fazla öge ile sağlanabilir.

2.3.2.1. Ortak Yüklemler:

- Sonraları ise, namaz vakitleri minarenin şerefesinden ezan yerine, elini kulağına götürüp gazel okumaya (başladı), / cuma hutbelerinde ise cemaate askerlik anılarını anlatmaya başladı (s. 57).
 - İyice köpüren ihtiyar, söylenmeye (başladı), / elini kolunu sağa sola sallamaya başladı (s. 63).
 - Kadın aynadaki aksini (seyrediyordu), / aksi de kadını, karşılıklı bir hayranlıkla seyrediyordu (s. 104).
 - Benzer şekilde Abuzer sağ kolu (kullanabiliyordu), / Alemdar ise sol kolu kullanabiliyordu (s. 127).
 - Korkudan arayışa (geçtik), arayıştan ise aşka geçtik (s. 201).
 - Altından mavi çizgili bir pijama (vardı), / üstünde ise bir atlet vardı (s. 218).
- Birinci ve ikinci örnekte, birleşik fiil olan yüklem bir unsur ortak.

2.3.2.2. Ortak Özneler:

- Hortlağın biri, damadını ve defineciyi köşeye kısırmış, / (hortlağın biri) üzerlerine yürüyordu (s. 52).
- Ortalık aydınlandığında oğlan, yıllardır süren sessizliğini bozmuş, / (oğlan) artık ne hikmetse, oturduğu yerde bir de ilâhî okumaya başlamıştı (s. 75).
- Ahali, işi gücü bırakmış, / (ahali) kendilerine ahlâkî bir nutuk atan beş yaşlarındaki bir kızı dinliyordu (s. 138).
- Her şeyden önemlisi, o devrin kadınları mutfağa beylerinin girmesine kolay kolay izin vermez, / (o devrin kadınları) pişmekte olan kekin böylece nazara gelmesini, bir çift kem gözün onca emeklerini bir bakışta söndürmesini engellemiş olurlardı (s. 141).

- Ayrıca hakikî bir erkek elbette, kadının yanlı işler yapmaktan alıkoyacak kadar eline ağır olmalı, / (hakikî bir erkek) yeri geldiğinde tokadı basmalıydı (s. 144).
- Ancak oğlan, bu güç işin altından, doğrusu alnının akıyla kalkıyor, / (oğlan) temizliği asla ihmal etmiyordu (s. 153-154).
- Enseli göbekli olan tellağın kısacık saçları, kaşlarının sadece iki parmak üzerinden başlıyor, / (enseli göbekli olan tellağın kısacık saçları) kafatası boyunca adeta diken gibi fişkırıyordu (s. 168).
- Kadın, kapıyı dinlerken gafil avlandığını anlamış, (kadın) elinde bezle toz alıyormuş numarası yapıyordu (s. 228).

2.3.2.3. Ortak Nesneli Cümleler:

- Kont resmi aldı; / daha iyi görebilmek için (resmi) şifonyerin üzerine koydu (s. 35).
- İhtiyar, uyandırmamaya özen göstererek, gözleri kapanan torununu kucağına aldı / ve / (torununu) yatağına yatırıp üstünü örttü (s. 241-242).

2.3.2.4. Ortak Yer Tamlayıcı Cümleler:

- Dükkânında bütün gün, yaradana sığınıp satır sallar, / (dükkânında) kemikleri kırar, / (dükkânında) etleri parçalar ve (dükkânında) kanları sıçratırdı (s. 151).

2.3.2.5. Ortak Zarflı Cümleler:

- Ceza böylece verilip adalet yerini bulduğu için herkes rahatlamış, / (ceza böylece verilip adalet yerini bulduğu için) gergin ortam artık gevşemişti (s. 119).
- Artık öğle olmuş, / (artık) günün yarısı bitmişti (s. 139).
- Evdekiler kahvaltıyı hazırladıkları vakit, taze, sıcak ekmek gelmiş olur, / (evdekiler kahvaltıyı hazırladıkları vakit) böylece Hamiyet'in uyandırılmasında artık bir mahsur kalmazdı (s. 144).
- Anlatıldığına göre o kadar korkunçtu ki, / (anlatıldığına göre) dükkânın dört kedisi kaçıp başka bir mahalleye bile gitmişlerdi (s. 155).

2.3.3. Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Ortak kip / şahıs ekleri, cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada rol oynar. Bu ekler her cümlede tekrarlanabilir, fakat tekrardan kaçınmak için bu eklerin bir kısmı son cümleye kaydırılarak anlam pekiştirilebilir (Karahana, 2015: 92).

- Yerde olsaydım, biraz hesap kitap yapar(dım), ahrette bana faydası dokunacak ulvî bir şey anlatırdım (s. 81) (ortak kip / şahıs eki)
- Gariptir ama Abuzer, cinayeti kardeşinin işlediğini söylüyor(du), karşılığında da tam 1000 altını ve evlatlığa kabulünü istiyordu (s. 127). (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)
- Bu yaşlı baba, evladı bellediği Abuzer'i öpüp öpüp kokluyor(du), ama ikiziyle aynı duyguları hisseden Alemdar'ın da mest olduğunu görünce, dönüp katile bir tokat patlatıyordu (s. 127). (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)
- Ne var ki, açık göz olduklarından torunları da bütün ailenin onu hafiflediğini anlar(lardı), dedelerinin tenbih, nasihat ve azarlarına pek kulak asmaz(lardı), onu adam yerine koymazlardı (s. 134-135). (ortak zarf, ortak özne, ortak kip / şahıs eki)
- Dede bunları anlatırken yağmur dinmiş(ti), açan güneş ortalığı aydınlığa boğmuştu (s. 136). (ortak zarf, ortak kip / şahıs eki)
- Eğer kısmet olursa bu düğün, çöpçatanlığının şahikası olacak(tı), nâmı lâkabı bütün Ezine'ye yayılacaktı (s. 150). (ortak zarf, ortak kip / şahıs eki)
- Adamcağız anlattıkça kederleniyor(du), kederlendikçe anlatıyordu (s. 156). (ortak özne, ortak kip / şahıs eki)
- İşte bu nedenle evlenmek de istemiyor(du), torun okşamak arzusuyla yanıp tutuşan zavallı anasını üzüyordu (s. 204-205). (ortak kip / şahıs eki)

2.3.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Bir metin, art arda sıralanan veya aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerden oluşur (Karahana, 2015: 94).

- Dehşete kapılan Feyyuz terliğini çıkardığı gibi aynaya fırlattı, ayna tuz buz oldu (s. 104).

- Aynı zamanda bu odada her ay çamaşır da yıkanır, bu iş için elbette küçük oğul Hüsametdin görevlendirilirdi (s. 152).
- Kafasını bu kadar yormasına rağmen sabah olduğunda, onu rahatsız eden sorular azalmamış, aksine daha bir artmıştı (s. 160).
- Zaten ahali de, racon kesen bu delikanlının görkemine kayıtsız kalmıyor, zaman zaman onu durdurup sırtını sıvazlayarak takdir ediyorlardı (s. 166).
- Çöpçatan, gazeteden kesip dörde katladığı bir resmi cebinden çıkarıp terziye göstermişti: Gazete muhabirinin tâ İngiltere'ye gidip çektiği bu fotoğraf, bir asilzadeye aitti (s. 167).
- Kadın göz ucuyla adamın cüzdanına baktı: İçinde tam yedi banknot, bir de kadın fotoğrafı göze çarpıyordu (s. 178).
- Şimdi roller değişmiş, az önce uykudayken av olan canavar, gözlerini açar açmaz artık avcı olmuştu (s. 183).
- Gel gör ki saçmaların çoğu ıska geçmiş, ancak pek azı hedefe saplanarak, hayvanı daha bir yırtıcı ve fazlasıyla asabi yapmıştı (s. 183).

2.4. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

2.4.1. Fiil Cümleleri

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümleler, fiil cümlesidir. Her türlü hareket, iş, oluş fiil cümleleri ile bildirilir. Geçişli fiil cümlelerinde cümle öğelerinin hepsi bulunabilir (Karaağaç, 2017: 243).

- Bu yüzden (z) / tüccarlar (ö), / sızdıkları takdirde (z) / kalçalarına bir çimdik atmalarını (n) / çiraklarına (yt) / tenbih ederlerdi (y) (s. 87). (tembih et- : geçişli fiil)
- Aptülzeyyat (ö) / denileni yapıp (z), / adama (yt) / sadakasını (n) / vermedi (y) (s. 95). (ver-: geçişli fiil)
- Gelini dul kalan baba (ö), / günün birinde (z) / büyük oğulun kulağına (yt), / merhum biraderi Feyyuz'un karısıyla töre gereği derhal evlenmesi gerektiğini (n) / fısıldadı (y) (s. 111). (fısılda-: geçişli fiil)

Geçişsiz fiil cümlelerinde nesne yoktur.

- Zaten baştan çıkmış olan Galloğlu nefsiyi yenemeyerek sultana doğru uzandı (s. 51). (uzan-: geçişsiz fiil)
- Sanki, sözleri yanlış işitmiş de tekrarını rica ediyormuş gibi, yalvaran gözlerle Silâhîr'e baktı (s. 118-119). (bak-: geçişsiz fiil)
- İşte bu nedenle odunculuğa başladılar (s. 128). (başla-: geçişsiz fiil)
Geçişsiz-edilgen fiilli cümlelerde özne ve nesne yoktur.
- Kaplıcalara gidildi (s. 100)
- Düşün hazırlıklarına başlandı (s. 103)

2.4.2. İsim Cümleleri

Yüklemi “i-” ek-fiili ile çekimlenmiş bir isimden veya isim grubundan oluşan cümlelerdir. İsim cümlelerinde kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir. Bazı kiplerde anlamı pekiştirmek veya yükleme ihtimal anlamı katmak için -DİR eki de kullanılır (Karahana, 2015: 96).

İsim cümleleri, çoğunlukla özne ve yüklemden meydana gelir.

- Çalı gibi gür ve siyah saçlarının fışkırdığı kafası / bir para çekmecesine kadar büyüktü (s. 115).
 - Yine de bu facianın baş sorumlusu, / lağımdan gelip evlerine musallat olan şu canavar fareydi (s. 182).
 - Hemen hemen hiçbir ev / onun gönlüne göre değil gibiydi (s. 184).
 - Fakat bu / onun için de oldukça zor bir durumdu (s. 186).
 - Ahalinin ayıplayıcı ve itham edici bakışlarının onu kıskırttığı ve gazaba getirdiği / kesindi (s. 187).
 - Kemandan istediği cevabı alamayan adam / huzursuz ve şaşkıındı (s. 199).
 - Bu duygular / gönlümüzde çoktan dinmiş fırtınalar gibi (s. 201).
- Bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları ve zarf isim cümlelerinde sıkça kullanılır.
- Kısacası *bu duvarda*, gülen ya da tebessüm eden, Allah'ın bir tek kulu bile yoktu (s. 18-19).
 - İşin garip tarafı, *etrafta* çarmıh ya da salibe benzer bir şey yoktu (s. 71-72).

- *Bir zamanlar / küçük bir Anadolu şehrinde*, aç gözlü birinin bile hemen hemen bütün ihtiyaçlarını karşılayabileceği kadar geniş, en azından üç asırlık bir çarşı vardı (s. 84).
- *Baş sayfada*, Frenkler gibi redingot giyip papyon bağlamış oğlu Feyyuz'un resmi vardı (s. 101).
- *Adamın burnundan soluduğuna bakılırsa*, işini fazlasıyla ciddiye aldığı belliydi (s. 168).
- *Ayvaz Kasabın kapısını çaldığında*, görücü ziyaretine daha zaman vardı (s. 177).
- *Korkudan donup kaldığı için* zaten başka bir şey yapacak hali yoktu (s. 178).

İsim cümlelerinde genellikle nesne yoktur, fakat yüklem *“borçlu”* olduğu cümleler, nesne alabilir (Karahan, 2015: 98).

- Aslında *çöpçatanlıktaki başarısını*, lafını söylemeden önce insanı tavına getirmesine borçluydu (s. 161).

Yapısında bulunma hâli ekli yer tamlayıcısının bulunduğu isim cümlelerinde özne, genellikle yüklem önünde bulunur (Karahan, 2015: 99).

- Satırları okurken artık her nedense, yüzünde *çaresiz insanlara has, medet dileyen bir ifade* vardı (s. 103).
- Çünkü göz menzili içinde, *gün boyu gözetlenecek, gireni çıkını yoklanacak beş bekâr erkek* vardı (s. 174).

Çeşitli kiplerdeki “var”, “yok” isimlerinin yüklem olduğu cümleler, en çok kullanılan isim cümleleridir.

- Artık kaderine boyun eğmekten başka çaresi yoktu (s. 79).
- Gerçekten de o zamanlar Hoyratlar Mahallesi'nde, titiz müşterilerin güvenip alışveriş ettiği Lezzet Kasabı derler bir dükkân vardı (s. 150).
- Adamın gerçekten de akıllara durgunluk veren tüyler ürpertici bir görünüşü vardı (s. 168).

2.5. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

2.5.1. Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemi sonda bulunan cümleye, *kurallı (düz) cümle* denir. Cümlelerin ana ögesi olan yüklem sonda, onu tamamlayan ögeler ise yüklem önünde bulunur (Özkan vd., 2016: 145).

- Salih adlı o mübarek ihtiyar burada olmalıydı (s. 128).
- Hayvanı bir yere bağlayıp önüne yem koydu (s. 130).
- Ruhunda taşıdığı hakikatin ağırlığından, tabanları toprakta derin izler bırakıyordu (s. 131).
- Ana ve kızlar, Ezine'nin Zürefa Mahallesi'nde, ailenin merhum erkeğinden kalan, arka bahçesi yüksek bir duvarla çevrili ahşap bir evde yaşarlardı (s. 143).

2.5.2. Devrik Cümleler

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere *devrik cümle* denir. Devrik cümleye daha çok konuşma ve şiir dilinde rastlanır. Atasözlerinde, konuşma ve sohbet üslubunun hâkim olduğu eserlerde de yaygındır (Özkan vd., 2016: 146).

- Kabul ediyorum teklifini (s. 12).
- Çünkü böylesi daha adil olacak bana kalırsa (s. 17).
- Paletler, boyalar, gode, bezir yağı, spatula ve fırçalarla, muhteşem bir yağlıboya takımıydı bu (s. 28).
- Fakat sen herhalde bu kez, gerçek bir korku hikâyesi anlatacaksın belki de (s. 55).
- Üzerinde bir harmani, bağdaş kurmuş, elleri dizlerinde tefekküre dalan bir bilge heykelinin fotoğrafıydı bu (s. 59).
- Her odasında farklı ailelerin kaldığı bir binaya benziyordu burası (s. 202).
- Doğrusu merak ettim fikrini (s. 203).

2.6. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

2.6.1. Olumlu ve Olumsuz Cümleler

2.6.2.1. Olumlu Cümleler

Yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini anlatan cümleler, olumlu cümlelerdir (Aktan, 2016: 113).

- Nihayet Sağır, kırmızı yanaklı oğlanın ileride kendisi kadar başarılı olabileceğini düşündü (s. 27).
- Zavallının koluna lastik bağlayıp sıktıktan sonra, beliren damarlardan birine hortumun ucundaki iğneyi sapladı (s. 29).
- Birinci sınıfların yatakhaneğine giderek herkesi uyandıracaktı (s. 33).
- Olayı duyar duymaz yatakhaneğe heyecanla gelen Sağır, çocuğun dolabına baktığında aradığını buldu (s. 34):
- Adamın istediği parayı verebilecek bir ortak bulabilirse, Aptülkehribar, bu yatırımı yapacak kişinin zengin olacağını söylüyordu (s. 45).

Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşıyarak da anlamca olumludur. Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler ise, “*değil*” edatı veya “*yok*” ismi ile birleştiklerinde olumlu bir anlam kazanırlar (Karahan, 2015: 103-104).

- Bilmiyor muyuz sanki (s. 15)!
- Gelgelelim, ağzından pek laf çıkmıyor da *değildi* (s. 161).
- Elbette bu hoşnutlukta, anlattığı hikâyenin payı yok *değildi* (s. 186).
- Zira her ne kadar gözardı etmek zorunda olsa da, Ölüm’ün duyguları yok *değildi* (s. 186).
- Anlaşılan, aşkı ona büsbütün kayıtsız *değildi* (s. 197).

2.6.1.2. Olumsuz Cümleler

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümlelere olumsuz cümle denir. “-mA-” olumsuzluk eki, “*değil*”, “*ne...ne(de)...*” edatı ve “*yok*” ismi cümlelerin anlamını olumsuz yapan unsurlardır (Karahana, 2015: 104).

“-mA-” eki ile kurulan olumsuz cümleler:

- Bu sözleri işiten külhanbeyi tam bir hafta evinden dışarı çıkmadı (s. 10).
- Elbette hiç kimse zavallının boynundaki iğne izi üzerinde durmadı (s. 34).
- Hayata yürüyen çocuk dağların ardında kaybolunca, resimde bir daha görünmedi (s. 36).
- Fakat alt tarafı bir aynada kendini tanımanın elbette ki sonu olmazdı (s. 120).
- Fakat günlerden bir gün, Fezai eve geldiğinde kemanını göremedi (s. 198).

“*değil*” edatı ile kurulan olumsuz cümleler:

- Doğrusunu söylemek gerekirse, Ölüm’e meydan okuyan kabadayının eli hiç de iç açıcı *değildi* (s. 15).
- Nasıl olsa evli barklı, çoluk çocuk babası *değildi* (s. 47).
- Dünyaya bakınca gülümsememek elde *değil* (s. 185).
- Anne ve babası sahura kalktığında o hâlâ uyumuş *değildi* (s. 228).

“*ne...ne (de)...*” edatı ile kurulan olumsuz cümleler:

- Aslında tüccar taifesi hakkında diğer şeyler de yazılsa, buna *ne* kalem *ne de* kâğıt dayanırdı (s. 86-87).
- *Ne* korku, *ne* arayış, *ne de* aşk bizi şaşırtıyor (s. 201).
- *Ne* sana *ne de* bana laf gelsin (s. 228).

“*yok*” ismi ile kurulan olumsuz cümleler:

- Doğrusu Salih’i aramaktan başka çaresi de *yoktu* (s. 96).
- Süpürgesi olmasına rağmen zavallı oğlanın farası *yoktu* (s. 154).
- Olanlardan babasının haberi *yoktu* (s. 154).
- Eğer doğru anladıysam, senin kafadaki cennet tablosunda ciddî ve ağırbaşlı insanlara yer *yok* (s. 216).

Türkçede özellikle kuvvetli ve vurgulu bir olumsuzluk işaretlenmek isteniyorsa, çoğu zaman “sanki” sözcüğünün kullanıldığı görülür. “Sanki” sözcüğünün olumsuz

bir görünüm oluşturabilmesi için olumlu bir yapı içerisinde kullanılması gerekir (Ay, 2020: 363).

- Bu kadarcık bir süre yaşamışsın ya da yaşamamışsın, ne çıkar *sanki* (s. 236)?

“Keşke sözcükbirimi de tümcede –[sA] dilek kipi ile birlikte kullanılmakta ve eylemdeki anlamı tersine çeviren bir olumsuzluk işaretleyicisi olarak kullanılabilir” (Ay, 2020: 365).

- *Keşke* zincirini bir yere bağlasaydın (s. 64-65)
- *Keşke* oğlan değil de kız olsaydın (s. 222)!
- *Keşke* size baştan anlatsaydım (s. 238).

2.6.2. Soru Cümleleri

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan, herhangi bir ögesinde soru anlamı bulunan cümleler, soru cümlesidir.

Soru eki -mI ile kurulan soru cümleleri:

- Farzedelim bana acımadın, ya o zavallılara da *mi* hiç üzölmüyorsun (s. 10)?
- Mesela kavgadan ve mücadeleden kaçmazsın, değil *mi* (s. 11)?
- Acaba ihtiyar bazı şeyleri yanlış anlayıp onun günahına *mi* girmişti (s. 79)?
- Acaba gönlünde biri *mi* vardı (s. 160)?
- Doğru *mu* söylüyorum (s. 185)?
- Peki oranın böyle bir yer olduğuna inanıyor *musun* (s. 216)?
- Cennet, düşlerin olduğu yerde değil *midir* (s. 217)?
- Leylek çocuk *mu* getirmiş yine (s. 232)?

Soru kelimeleri ile kurulan soru cümleleri:

- Ya himayemdeki biçareler ben olmadan *nasıl* yaşayacaklar bu dünyada (s. 10)?
- Söyle bakalım, *hangi* oyunu oynayacağız (s. 12)?
- Satranca *ne* dersin (s. 12)?
- Yoksa kumarda kaybetmeden aşkta *nasıl* kazanırsın başka (s. 12)?
- Söyle, *neyi* seçelim (s. 54)?
- *Hangi* hikâyeyi anlatmaya karar verdin (s. 56)?
- Peki sen benim yerimde olsaydın *ne* yapardın (s. 133)?

- Biz buraya *nasıl* geldik (s. 201)?
- Madem ki bu kadar kötü bir yer orası, peki o halde *niçin* gidiyorsun (s. 239)?

Yapısında soru eki veya soru kelimesi bulunan bazı cümlelerde soru unsuru cümleye *küçümseme*, *sitem*, *çaresizlik*, *şikâyet*, *rica* gibi anlamlar katar (Karahan, 2015: 109).

- Ne kadar zalim birisin sen (s. 10)! (*sitem*)
- Biri sana meydan okudu mu, boynunu büküp gitmezsin herhalde (s. 11)? (*küçümseme*)
- Mesela şöyle erkek erkeğe, var mısın bir oyuna (s. 11)? (*rica*)
- Yoksa benim Ölüm olduğuma inanmıyor musun (s. 81)? (*sitem*)
- Ben seni niye düşünüyüm (s. 137)? (*küçümseme*)
- Sen yakasına yapıştığın her insanı korkak mı sanıyorsun (s. 137)? (*küçümseme*)
- Sözümü neden dinlemedin (s. 215)? (*sitem*)
- Şimdi onların yüzüne nasıl bakacağım (s. 231). (*çaresizlik*)

2.7. CÜMLE TAHLİLLERİ

-1-

“İnce beyaz çizgili lacivert takım elbisesinin ceketini, her an çıkabilecek bir kavgayı dikkate alarak omuzlarına şöyle bir atar, / yengeç gibi yampiri yampiri cadde sokak yürüyüp bela arardı.” (s. 7)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Cümle

İnce beyaz çizgili lacivert takım elbisesinin ceketini, / her an çıkabilecek bir kavgayı dikkate alarak / omuzlarına / şöyle / bir / atar(dı).

Cümlelerin Öğeleri:

atar(dı): yüklem

(o): özne

ince beyaz çizgili lacivert takım elbisesinin ceketini: belirtili nesne

her an çıkabilecek bir kavgayı dikkate alarak: zarf tümleci

omuzlarına: yer tamlayıcısı

şöyle: zarf

bir: zarf

Kelime Grupları:

ince beyaz çizgili lacivert takım elbisesinin (ty) / ceket (tn): belirtili isim tamlaması

ince beyaz çizgili (s) / lacivert takım elbise (i): sıfat tamlaması

ince (s) / beyaz çizgili (i): sıfat tamlaması

beyaz (s) / çizgili (i): sıfat tamlaması

lacivert (s) / takım elbise (i): sıfat tamlaması

takım (s) / elbise (i): sıfat tamlaması

her an çıkabilecek bir kavgayı (bln) / dikkate alarak (y): zarf-fiil grubu

her an çıkabilecek (s) / bir kavga (i): sıfat tamlaması

her an (z) / çıkabilecek (y): sıfat-fiil grubu

her (s) / an (i): sıfat tamlaması

çık (f) / bil- (f): birleşik fiil

bir (s) / kavga (i): sıfat tamlaması

dikkate (i) / al- (f): birleşik fiil

2. Cümle

Yengeç gibi yampiri yampiri cadde sokak yürüyüp / bela arardı.

Cümlelerin Öğeleri:

bela arardı: yüklem

(o): özne

yengeç gibi yampiri yampiri cadde sokak yürüyüp: zarf

Kelime Grupları:

bela (i) / ara- (f): birleşik fiil

yengeç gibi yampiri yampiri (z) / cadde sokak (z) / yürüyüp (y): zarf-fiil grubu

yengeç gibi (s) / yampiri yampiri (i): sıfat tamlaması

yengeç (i) / gibi (e): edat grubu

yampiri (i) / yampiri (i): tekrar grubu

cadde (i) / sokak (i): tekrar grubu

“Geceyarısına doğru / gerçekten de, / sabahçı kahvesine yanında biriyle gelen kabadayı, / oyun masasında kendisini bekleyen Ölüm'ün karşısında oturan bir ihtiyar / gördü.” (s. 15)

Cümlelerin Öğeleri:

gördü: yüklem

sabahçı kahvesine yanında biriyle gelen kabadayı: özne

oyun masasında kendisini bekleyen ölümün karşısında oturan bir ihtiyar:

belirtisiz nesne

geceyarısına doğru: zarf

gerçekten de: zarf

Kelime Grupları:

sabahçı kahvesine yanında biriyle gelen (s) / kabadayı (i): sıfat tamlaması

sabahçı kahvesine (yt) / yanında biriyle (z) / gelen (y): sıfat-fiil grubu

yanında (i) / biri (i): kısaltma grubu

sabahçı (ty) / kahvesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

oyun masasında kendisini bekleyen Ölüm'ün karşısında oturan (s) / bir ihtiyar (i): sıfat tamlaması

oyun masasında kendisini bekleyen Ölüm'ün karşısında (yt) / oturan (y): sıfat-fiil grubu

oyun masasında kendisini bekleyen Ölüm'ün (ty) / karşısı (tn): belirtili isim tamlaması

oyun masasında kendisini bekleyen (s) / Ölüm (i): sıfat tamlaması

oyun masasında (yt) / kendisini (bln) / bekleyen (y): sıfat-fiil grubu

oyun (ty) / masası (tn): belirtisiz isim tamlaması

bir (s) / ihtiyar (tn): sıfat tamlaması

geceyarısına (i) / doğru (e): edat grubu

gece (ty) / yarısı (tn): belirtisiz isim tamlaması

“Ölüm, hikâyesini bitirdiğinde kasabanın Selam Mahallesi'ne gelmişlerdi. / Kasabanın çarşısı da zaten buradaydı. / Ortalık iyice aydınlanmış, / dükkânlarını çoktan açan çarşı esnafı, ilk müşterileri kollamaya başlamışlardı.

/ Ölüm'ün, aradığını söylediği Uzun İhsan, hesaba göre buralarda bir yerde olmalıydı.” (s. 36-37)

Bu metinde beş cümle vardır:

1.Cümle

Ölüm, hikâyesini bitirdiğinde / kasabanın Selam Mahallesi'ne / gelmişlerdi.

Cümlelerin Öğeleri:

gelmişlerdi: yüklem

(onlar): özne

Ölüm, hikâyesini bitirdiğinde: zarf

kasabanın Selam Mahallesi'ne: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Ölüm (ö) / hikâyesini (bln) / bitirdiğinde (y): zarf-fiil grubu

kasabanın (ty) / Selam Mahallesi (tn): belirtili isim tamlaması

Selam (ty) / Mahallesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

2.Cümle

Kasabanın çarşısı da / zaten / buradaydı.

Cümlelerin Öğeleri:

buradaydı: yüklem

kasabanın çarşısı da: özne

zaten: cümle dışı unsur

Kelime Grupları:

kasabanın (ty) / çarşısı (tn): belirtili isim tamlaması

3.Cümle

Ortalık / iyice / aydınlanmış(tı).

Cümlelerin Öğeleri:

aydınlanmış(tı): yüklem

ortalık: özne

iyice: zarf

4.Cümle

Dükkânlarını çoktan açan çarşı esnafı, / ilk müşterileri / kollamaya başlamışlardı.

Cümlenin Öğeleri:

kollamaya başlamışlardı: yüklem

dükkânlarını çoktan açan çarşı esnafı: özne

ilk müşterileri: belirtili nesne

Kelime Grupları:

kollamaya (i) / başla- (yf): birleşik fiil

dükkânlarını çoktan açan (s) / çarşı esnafı (i): sıfat tamlaması

dükkânlarını (bln) / çoktan (z) açan (y): sıfat-fiil grubu

çarşı (ty) / esnafı (tn): belirtisiz isim tamlaması

ilk (s) / müşteriler (i): sıfat tamlaması

5. Cümle

Ölüm'ün, aradığını söylediği Uzun İhsan, / hesaba göre / buralarda bir yerde olmalıydı.

Cümlenin Öğeleri:

buralarda bir yerde olmalıydı: yüklem

Ölüm'ün, aradığını söylediği Uzun İhsan: özne

hesaba göre: zarf

Kelime Grupları:

buralarda bir yerde (i) / ol- (yf): birleşik fiil

buralarda (s) / bir yer (i): sıfat tamlaması

bir (s) / yer (i): sıfat tamlaması

Ölüm'ün, aradığını söylediği (s) / Uzun İhsan (i): sıfat tamlaması

Ölüm'ün (ty) / aradığını söylediği (tn): belirtili isim tamlaması

aradığını (bln) / söylediği (y): sıfat-fiil grubu

Uzun İhsan: unvan grubu

hesaba (i) / göre (e): edat grubu

-4-

“Rüyaların temiz kalpli insanlara hakikati gösterdiğini bilen kadın, / meymenetsiz damadı ile definecinin kendisine tezgâh hazırladıklarına / inandı.” (s. 52)

Cümlenin Öğeleri:

inandı: yüklem

*rüyaların temiz kalpli insanlara hakikati gösterdiğini bilen kadın: özne
meymenetsiz damadı ile definecinin kendisine tezgâh hazırladıklarına: yer
tamlayıcısı*

Kelime Grupları:

*rüyaların temiz kalpli insanlara hakikati gösterdiğini bilen (s) / kadın (i): sıfat
tamlaması*

*rüyaların temiz kalpli insanlara hakikati gösterdiğini (bln) / bilen (y): sıfat-fiil
grubu*

*rüyaların (ty) / temiz kalpli insanlara hakikati gösterdiği (tn): belirtili isim
tamlaması*

temiz kalpli insanlara (yt) / hakikati (bln) / gösterdiği (y): sıfat-fiil grubu

temiz kalpli (s) / insanlar (i): sıfat tamlaması

temiz (s) / kalpli (i): sıfat tamlaması

*meymenetsiz damadı ile definecinin (ty) / kendisine tezgâh hazırladıkları (tn):
belirtili isim tamlaması*

meymenetsiz damadı (i) / ile (be) / defineci (i): bağlama grubu

meymenetsiz (s) / damat (i): sıfat tamlaması

kendisine (yt) / tezgâh hazırladıkları (y): sıfat-fiil grubu

tezgâh (i) / hazırla- (f): birleşik fiil

-5-

“Zincirleri izin verdiği kadar doğruldu / ve / otobüsün penceresinden dışarı
baktı. / Gökte dolunay görünüyordu.” (s. 67)

Bu metinde üç cümle vardır; birinci ve ikinci cümle “ve” ile bağlanmıştır:

1. Cümle

Zincirleri izin verdiği kadar / doğruldu.

Cümlenin Öğeleri:

doğruldu: yüklem

(o): özne

zincirleri izin verdiği kadar: zarf

Kelime Grupları:

zincirleri izin verdiği (i) / kadar (e): edat grubu

zincirleri (ty) / izin verdiği (tn): belirtisiz isim tamlaması

izin (i) / ver- (f): birleşik fiil

2. Cümle

Otobüsün penceresinden / dışarı / baktı.

Cümlenin Öğeleri

baktı: yüklem

(o): özne

dışarı: zarf

otobüsün penceresinden: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

otobüsün (ty) / penceresi (tn): belirtili isim grubu

3. Cümle

Gökte / dolunay / görünüyordu.

Cümlenin Öğeleri:

görünüyordu: yüklem

dolunay: özne

gökte: yer tamlayıcısı

-6-

“Bir evliyanın bile sabrını zorlayacak olan bu olaylar nedeniyle, / dinden imandan çıkmaktan korkan Hac yolcuları, / üç kişiyi / şafak sökerken / bir yol kavşağında / otobüsten / indirdiler.” (s. 67)

Cümlenin Öğeleri

indirdiler: yüklem

dinden imandan çıkmaktan korkan Hac yolcuları: özne

üç kişiyi: belirtili nesne

bir evliyanın bile sabrını zorlayacak olan bu olaylar nedeniyle: zarf

şafak sökerken: zarf

bir yol kavşağında: yer tamlayıcısı

otobüsten: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

dinden imandan çıkmaktan korkan (s) / Hac yolcuları (i): sıfat tamlaması

dinden imandan çıkmaktan (yt) / korkan (y): sıfat-fiil grubu

dinden imandan (i) / çık- (f): birleşik fiil

dinden (i) / imandan (i): tekrar grubu

Hac (ty) / yolcuları (tn): belirtisiz isim tamlaması

üç (s) / kişi (i): sıfat tamlaması

bir evliyanın bile sabrını zorlayacak olan bu olaylar (ty) / nedeni (tn): belirtisiz isim tamlaması

bir evliyanın bile sabrını zorlayacak olan (s) / bu olaylar (i): sıfat tamlaması

bir evliyanın bile sabrını zorlayacak (i) / ol- (yf): birleşik fiil grubu

bir evliyanın bile (ö) / sabrını zorlayacak (y): sıfat-fiil grubu

bir evliyanın (i) / bile (e): edat grubu

bir (s) / evliya (i): sıfat tamlaması

sabrını (i) / zorla- (f): birleşik fiil

bu (s) / olaylar (i): sıfat tamlaması

şafak (i) / sök- (f): birleşik fiil

bir (s) / yol kavşağı (i): sıfat tamlaması

yol (ty) / kavşağı (tn): belirtisiz isim tamlaması

-7-

“Elleri dizlerinde, çömelip tefekküre dalan bu putun çevresinde / sayısız mum / yakılmıştı.” (s. 72)

Cümlelerin Öğeleri:

yakılmıştı: yüklem

sayısız mum: özne

elleri dizlerinde, çömelip tefekküre dalan bu putun çevresinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

sayısız (s) / mum (i): sıfat tamlaması

elleri dizlerinde, çömelip tefekküre dalan bu putun (ty) / çevresi (tn): belirtili isim tamlaması

elleri dizlerinde, çömelip tefekküre dalan (s) / bu put (i): sıfat tamlaması

elleri dizlerinde (z) / çömelip (z) / tefekküre dalan (y): sıfat-fiil grubu

elleri (i) / dizlerinde (i): kısaltma grubu

tefekküre (i) / dal- (f): birleşik fiil

bu (s) / put (i): sıfat tamlaması

“Kokusunu almış olmalıydılar / ki, / hayvanların ulumaları şimdiden duyuluyordu. Bir kayanın dibine çöküp gramofonu çuvaldan çıkardı / ve / taş plağı yerleştirdi.” (s. 80).

Bu metinde dört cümle vardır; birinci ve ikinci cümle “ki” edatı ile, üçüncü ve dördüncü cümle “ve” ile bağlanmıştır:

1. Cümle

Kokusunu almış olmalıydılar.

Cümlenin Öğeleri:

kokusunu almış olmalıydılar: yüklem

(onlar): özne

Kelime Grupları:

kokusunu almış (i) / ol- (yf): birleşik fiil

kokusunu (i) / al- (f): birleşik fiil

2. Cümle

Hayvanların ulumaları / şimdiden / duyuluyordu.

Cümlenin Öğeleri:

duyuluyordu: yüklem

hayvanların ulumaları: özne

şimdiden: zarf

Kelime Grupları:

hayvanların (ty) / ulumaları (tn): belirtili isim tamlaması

3. Cümle

Bir kayanın dibine çöküp / gramofonu / çuvaldan / çıkardı.

Cümlenin Öğeleri:

çıkardı: yüklem

(o): özne

gramofonu: belirtili nesne

bir kayanın dibine çöküp: zarf

çuvaldan: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bir kayanın dibine (yt) / çöküp (y): zarf-fiil grubu

bir kayanın (ty) / dibi (tn): belirtili isim tamlaması

bir (s) / kaya (i): sıfat tamlaması

4. Cümle

Taş plağı / yerleştirdi.

Cümlelerin Öğeleri:

yerleştirdi: yüklem

(o): özne

taş plağı: belirtili nesne

Kelime Grupları:

taş (s) / plak (i): sıfat tamlaması

-9-

“İhtiyar daha lafını bitirmeden, saptıkları sokakta kendilerini büyük bir curcunanın ortasında buldukları için, / Cezzar Dede’nin son sözlerini / Ölüm / işitememişti.” (s. 82)

Cümlelerin Öğeleri:

işitememişti: yüklem

Ölüm: özne

Cezzar Dede’nin son sözlerini: belirtili nesne

ihtiyar daha lafını bitirmeden, saptıkları sokakta kendilerini büyük bir curcunanın ortasında buldukları için: zarf

Kelime Grupları:

Cezzar Dede’nin (ty) / son sözleri (tn): belirtili isim tamlaması

Cezzar Dede: unvan grubu

son (s) / sözler (i): sıfat tamlaması

ihtiyar daha lafını bitirmeden, saptıkları sokakta kendilerini büyük bir curcunanın ortasında buldukları (i) / için (e): edat grubu

ihtiyar daha lafını bitirmeden (z) / saptıkları sokakta (yt) / kendilerini (bln) / büyük bir curcunanın ortasında (yt) / buldukları (y): sıfat-fiil grubu

ihtiyar (ö) / daha (z) / lafını bitirmeden (y): zarf-fiil grubu

lafını (i) / bitir- (f): birleşik fiil

saptıkları (s) / sokak (i): sıfat tamlaması

büyük bir curcunanın (ty) / ortası (tn): belirtili isim tamlaması

büyük (s) / bir curcuna (i): sıfat tamlaması

bir (s) / curcuna (i): sıfat tamlaması

-10-

“Nihayet / sözü edilen cuma günü, / bir dilenciler ve meteliksizler ordusu / şehri / istila etti.” (s. 93).

Cümlelerin Öğeleri:

istila etti: yüklem

bir dilenciler ve meteliksizler ordusu: özne

şehri: belirtili nesne

nihayet: zarf

sözü edilen cuma günü: zarf

Kelime Grupları:

istila (i) / et- (yf): birleşik fiil

bir (s) / dilenciler ve meteliksizler ordusu (i): sıfat tamlaması

dilenciler ve meteliksizler (ty) / ordusu (tn): belirtisiz isim tamlaması

dilenciler (i) / ve (be) / meteliksizler (i): bağlama grubu

sözü edilen (s) / cuma günü (i): sıfat tamlaması

sözü (i) / et- (yf): birleşik fiil

cuma (ty) / günü (tn): belirtisiz isim tamlaması

-11-

“Cebinden küçük bir ayna çıkarıp başının gerisine tuttu / ve / bu şekilde endam aynasından, o muhteşem top ensesini doyasıya seyretti.” (s. 107)

Bu metinde “ve” ile bağlanmış iki cümle vardır:

1.Cümle

Cebinden küçük bir ayna çıkarıp / başının gerisine / tuttu.

Cümlelerin Öğeleri:

tuttu: yüklem

(o): özne

cebinden küçük bir ayna çıkarıp: zarf

başının gerisine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları

cebinden (yt) / küçük bir ayna (bsn) / çıkarıp (y): zarf-fiil grubu

küçük (s) / bir ayna (i): sıfat tamlaması

bir (s) / ayna (i): sıfat tamlaması

başının (ty) / gerisi (tn): belirtili isim tamlaması

2. Cümle

Bu şekilde / endam aynasından, / o muhteşem top ensesini / doyasıya / seyretti.

Cümlelerin Öğeleri:

seyretti: yüklem

(o): özne

o muhteşem top ensesini: belirtili isim tamlaması

bu şekilde: zarf

endam aynasından: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

seyr (i) / et- (yf): birleşik fiil

o (s) / muhteşem top ense (i): sıfat tamlaması

muhteşem (s) / top ense (i): sıfat tamlaması

top (s) / ense (i): sıfat tamlaması

endam (ty) / aynası (tn): belirtili isim tamlaması

-12-

“Bir vakitler, / Acıpayam Dağı’nı mesken tutan Zehir, Nezir ve Demir isimli üç haramî, / geçitlerde kurdukları amansız pusular, köylere yaptıkları beklenmedik baskınlar, kestikleri haraç, aldıkları fidye, akıttıkları kan ile / yöre halkına / duman attırıyorlardı.” (s. 121)

Cümlelerin Öğeleri:

duman attırıyorlardı: yüklem

Acıpayam Dağı’nı mesken tutan Zehir, Nezir ve Demir isimli üç haramî: özne

geçitlerde kurdukları amansız pusular, köylere yaptıkları beklenmedik

baskınlar, kestikleri haraç, aldıkları fidye, akıttıkları kan ile: zarf

yöre halkına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

duman (i) / at- (f): birleşik fiil

Acıpayam Dağı’nı mesken tutan (s) / Zehir, Nezir ve Demir isimli üç haramî

(i): sıfat tamlaması

Acıpayam Dağı 'nı (bln) mesken tutan: sıfat-fiil grubu

Acıpayam (ty) / Dağı (tn): belirtisiz isim tamlaması

mesken (i) / tut- (f): birleşik fiil

Zehir, Nezir ve Demir isimli (s) / üç haramî (i): sıfat tamlaması

Zehir, Nezir ve Demir (s) / isimli (i): sıfat tamlaması

Zehir (i) / Nezir (i) / ve (be) / Demir (i): bağlama grubu

üç (s) / haramî (i): sıfat tamlaması

geçitlerde kurdukları amansız pusular (i) / köylere yaptıkları beklenmedik

baskınlar (i) / kestikleri haraç (i) / aldıkları fidye (i) / akıttıkları kan (i) / ile (e):

edat grubu

geçitlerde kurdukları (s) / amansız pusular (i): sıfat tamlaması

geçitlerde (yt) / kurdukları (y): sıfat-fiil grubu

amansız (s) / pusular (i): sıfat tamlaması

köylere yaptıkları (s) / beklenmedik baskınlar (i): sıfat tamlaması

köylere (yt) / yaptıkları (i): sıfat-fiil grubu

beklenmedik (s) / baskınlar (i): sıfat tamlaması

kestikleri (s) / haraç (i): sıfat tamlaması

aldıkları (s) / fidye (i): sıfat tamlaması

akıttıkları (s) / kan (i): sıfat tamlaması

yöre (ty) / halkı (tn): belirtisiz isim tamlaması

-13-

“Görünüşe bakılırsa keyifleri yerindeydi; / rakının etkisiyle birbirlerine, gerek kendilerinin gerek cedlerinin kahramanlık hikâyelerini anlatıyorlardı.” (s. 122)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Cümle

Görünüşe bakılırsa / keyifleri yerindeydi.

Cümlelerin Öğeleri:

keyifleri yerindeydi: yüklem

görünüşe bakılırsa: zarf

(Yüklemi birleşik fiil olan bu cümlelerin öznesi gösterilememektedir.)

Kelime Grupları:

keyifleri (i) / yerinde (i): kısaltma grubu

görünüŖe (yt) / bakılırsa (y): zarf-fiil grubu

2. Cümle

“Rakının etkisiyle / birbirlerine, / gerek kendilerinin gerek cedlerinin kahramanlık hikâyelerini / anlatıyorlardı.”

Cümlelerin Öğeleri:

anlatıyorlardı: yüklem

(onlar): özne

gerek kendilerinin gerek cedlerinin kahramanlık hikâyelerini: belirtili nesne

rakının etkisiyle: zarf

birbirlerine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

gerek kendilerinin gerek cedlerinin (ty) / kahramanlık hikâyeleri (tn): belirtili isim tamlaması

gerek (be) / kendilerinin (i) / gerek (be) cedlerinin (i): bağlama grubu

kahramanlık (ty) / hikâyeleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

rakının (ty) / etkisi (tn): belirtili isim tamlaması

-14-

“Günün birinde Alemdar, kötü tabiatı gereği, sol eliyle bıçağını çekip bir cinayet işledi. / Öldürdüğü adam bir ağanın oğluydu. / Cinayetin tek görgü şahidi ise elbette Abuzer’di.” (s. 127)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. Cümle

Günün birinde / Alemdar, / kötü tabiatı gereği, / sol eliyle bıçağını çekip / bir cinayet işledi.

Cümlelerin Öğeleri:

bir cinayet işledi: yüklem

Alemdar: özne

günün birinde: zarf

kötü tabiatı gereği: zarf

sol eliyle bıçağını çekip: zarf

Kelime Grupları:

bir cinayet (i) / işle- (f): birleşik fiil

bir (s) / cinayet (i): sıfat tamlaması

günün (ty) / biri (tn): belirtili isim tamlaması

kötü tabiatı (ty) / gereği (tn): belirtisiz isim tamlaması

kötü (s) / tabiat (i): sıfat tamlaması

sol eliyle (z) / bıçağını çekip (y): zarf-fiil grubu

sol (s) / el (i): sıfat tamlaması

bıçağını (i) / çek- (f): birleşik fiil

2. Cümle

Öldürdüğü adam / bir ağanın oğluydu.

Cümlenin Öğeleri:

bir ağanın oğluydu: yüklem

öldürdüğü adam: özne

Kelime Grupları:

bir ağanın (ty) / oğlu (tn): belirtili isim tamlaması

bir (s) / ağa (i): sıfat tamlaması

öldürdüğü (s) / adam (i): sıfat tamlaması

3. Cümle

Cinayetin tek görgü şahidi ise / elbette / Abuzer'di.

Cümlenin Öğeleri:

cinayetin tek gördü şahidi ise: yüklem

Abuzer'di: özne

elbette: cümle dışı unsur

Kelime Grupları:

cinayetin (ty) / tek görgü şahidi (tn): belirtili isim tamlaması

tek (s) / görgü şahidi (i): sıfat tamlaması

görgü (ty) / şahidi (tn): belirtisiz isim tamlaması

-15-

“Şimdi olduğu gibi o yıllarda da / dedeler, / odun kesme, hayvan bakma, yün kırma gibi işlerden ellerini eteklerini artık çektiklerinden midir, / saygı görmelerine rağmen / aslında / gizliden gizliye / hafife alınırlardı.” (s. 134).

Cümlenin Öğeleri:

hafife alınırlardı: yüklem

dedeler: özne

şimdi olduğu gibi o yıllarda da: zarf

*odun kesme, hayvan bakma, yün kırpma gibi işlerden ellerini eteklerini artık
çektiklerinden midir:* zarf

saygı görmelerine rağmen: zarf

aslında: zarf

gizliden gizliye: zarf

Kelime Grupları:

hafife (i) / alın- (f): birleşik fiil

şimdi (i) / olduğu gibi (be) / o yıllarda (i) / da (be): bağlama grubu

o (s) / yıllar (i): sıfat tamlaması

*odun kesme, hayvan bakma, yün kırpma gibi işlerden (yt) / ellerini eteklerini
[artık (z)] çektiklerinden midir (y):* zarf-fiil grubu

odun kesme, hayvan bakma, yün kırpma gibi (s) / işler (i): sıfat tamlaması

odun kesme, (i) / hayvan bakma, (i) / yün kırpma (i) / gibi (e): edat grubu

odun (bsn) / kesme (y): isim-fiil grubu

hayvan (bsn) / bakma (y): isim-fiil grubu

yün (bsn) / kırpma (y): isim-fiil grubu

ellerini eteklerini (i) / çek- (f): birleşik fiil

ellerini (i) / eteklerini (i): tekrar grubu

saygı görmelerine (i) / rağmen (e): edat grubu

saygı (i) / gör- (f): birleşik fiil

gizliden (i) / gizliye (i): kısaltma grubu

-16-

“Nafile Kalfa’nın ağzından dökülüveren birkaç söz, onu bu nedenle heyecanlandırdı: / Çöpçatan, tanıdığı bildiği dört kız kardeş olduğunu söylüyordu.” (s. 156)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Cümle

Nafile Kalfa’nın ağzından dökülüveren birkaç söz, / onu / bu nedenle / heyecanlandırdı.

Cümlenin Öğeleri:

heyecanlandırdı: yüklem

Nafile Kalfa'nın ağzından dökülüveren birkaç söz: özne

onu: belirtili nesne

bu nedenle: zarf

Kelime Grupları:

Nafile Kalfa'nın ağzından dökülüveren (s) / birkaç söz (i): sıfat tamlaması

Nafile Kalfa'nın ağzından (i) / dökülüver- (f): birleşik fiil

Nafile Kalfa'nın (ty) / ağzı (tn): belirtili isim tamlaması

Nafile Kalfa: unvan grubu

dökülü (f) / ver- (f): birleşik fiil

bu (s) / neden (i): sıfat tamlaması

2. Cümle

Çöpçatan, / tanıdığı bildiği dört kız kardeş olduğunu / söylüyordu.

Cümlenin Öğeleri:

söylüyordu: yüklem

çöpçatan: özne

tanıdığı bildiği dört kız kardeş olduğunu: belirtili nesne

Kelime Grupları:

tanıdığı bildiği dört kız kardeş (i) / ol- (yf): birleşik fiil

tanıdığı (s) / bildiği (s) / dört kız kardeş (i): sıfat tamlaması

dört (s) / kız kardeş (i): sıfat tamlaması

kız (s) / kardeş (i): sıfat tamlaması

-17-

“Anaları son nefesini verir vermez yasa boğulan baba, merhumun ruhunu rahat ettirmek için derhal bu defteri açmış / ve / bütün talimatları harfiyen uygulamaya başlamıştı.” (s. 162)

Bu metinde “ve” ile bağlanmış iki cümle vardır:

1. Cümle

Anaları son nefesini verir vermez yasa boğulan baba, / merhumun ruhunu rahat ettirmek için / derhal / bu defteri / açmış(tı).

Cümlenin Öğeleri:

açmıştı: yüklem

analari son nefesini verir vermez yasa boğulan baba: özne

bu defteri: belirtili nesne

merhumun ruhunu rahat ettirmek için: zarf

derhal: zarf

Kelime Grupları:

analari son nefesini verir vermez yasa boğulan (s) baba (i): sıfat tamlaması

analari son nefesini verir vermez (z) / yasa boğulan (y): sıfat-fiil grubu

analari (ö) / son nefesini (bln) / verir vermez (y): zarf-fiil grubu

son (s) / nefes (i): sıfat tamlaması

verir (i) / vermez (i): tekrar grubu

yasa (i) / boğul- (f): birleşik fiil

bu (s) / defter (i): sıfat tamlaması

merhumun ruhunu rahat ettirmek (i) / için (e): edat grubu

merhumun ruhunu (bln) / rahat ettirmek (y): isim-fiil grubu

merhumun (ty) / ruhu (tn): belirtili isim tamlaması

rahat (i) / ettir- (yf): birleşik fiil

2. Cümle

Bütün talimatları / harfiyen / uygulamaya başlamıştı.

Cümlelerin Öğeleri:

uygulamaya başlamıştı: yüklem

(o): özne

bütün talimatları: belirtili nesne

harfiyen: zarf

Kelime Grupları:

uygulamaya (i) / başla- (f): birleşik fiil

bütün (s) / talimatlar (i): sıfat tamlaması

-18-

“O pislik ve koku iliklerine kadar işlediğinde, / bütün görkemi sönmüş bir şekilde / sağa sola / şaşkın şaşkın / bakınıyordu.” (s. 172)

Cümlelerin Öğeleri:

bakınıyordu: yüklem

(o): özne

o pislik ve koku iliklerine kadar işlediğinde: zarf

bütün görkemi sönmüş bir şekilde: zarf

şaşkın şaşkın: zarf

sağa sola: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

o pislik ve koku (ö) / iliklerine kadar işlediğinde (y): zarf-fiil grubu

o (s) / pislik ve koku (i): sıfat tamlaması

pislik (i) / ve (be) / koku (i): bağlama edatı

iliklerine kadar (i) / işle- (f): birleşik fiil

iliklerine (i) / kadar (e): edat grubu

bütün görkemi sönmüş (s) / bir şekil (i): sıfat tamlaması

bütün görkemi (ö) / sönmüş (y): sıfat-fiil grubu

bütün (s) / görkem (i): sıfat tamlaması

bir (s) / şekil (i): sıfat tamlaması

şaşkın (i) / şaşkın (i): tekrar grubu

sağa (i) / sola (i): tekrar grubu

-19-

“Hazırlıklar bittiğinde / merdivenlerden sessizce çıkıp / canavarın uyuduğu lanetli odanın önüne / geldiler.” (s. 182)

Cümlelerin Öğeleri:

geldiler: yüklem

(onlar): yüklem

hazırlıklar bittiğinde: zarf

merdivenlerden sessizce çıkıp: zarf

canavarın uyuduğu lanetli odanın önüne: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

hazırlıklar (ö) / bittiğinde (y): zarf-fiil grubu

merdivenlerden (yt) / sessizce (z) / çıkıp (y): zarf-fiil grubu

canavarın uyuduğu lanetli odanın (ty) / önü (tn): belirtili isim tamlaması

canavarın uyuduğu (s) / lanetli oda (i): sıfat tamlaması

canavarın (ty) / uyuduğu (tn): belirtili isim tamlaması

lanetli (s) / oda (i): sıfat tamlaması

“Kemancı hanımın resital vereceği gün ve saatte Belediye Tiyatrosu’na gelen Fezai, / biletini uzatıp içeri girdiğinde, / dedesinin verdiği balmumuyla / kulaklarını tıkadı.” (s. 191)

Cümlelerin Öğeleri:

kulaklarını tıkadı: yüklem

kemancı hanımın resital vereceği gün ve saatte Belediye Tiyatrosu’na gelen Fezai: özne

biletini uzatıp içeri girdiğinde: zarf

dedesinin verdiği balmumuyla: zarf

Kelime Grupları:

kulaklarını (i) / tıka- (f): birleşik fiil

kemancı hanımın resital vereceği gün ve saatte Belediye Tiyatrosu’na gelen (s) / Fezai (i): sıfat tamlaması

kemancı hanımın resital vereceği gün ve saatte (z) / Belediye Tiyatrosu’na (yt) gelen (y): sıfat-fiil grubu

kemancı hanımın resital vereceği (s) / gün ve saat (i): sıfat tamlaması

kemancı hanımın (ty) / resital vereceği (tn): belirtili isim tamlaması

kemancı (s) / hanım (i): sıfat tamlaması

resital (i) / ver- (f): birleşik fiil

gün (i) / ve (be) / saat (i): bağlama grubu

Belediye (ty) / Tiyatrosu (tn): belirtisiz isim tamlaması

biletini uzatıp (z) / içeri (yt) / girdiğinde (y): zarf-fiil grubu

biletini (bln) / uzatıp (y): zarf-fiil grubu

dedesinin verdiği (s) / balmumu (i): sıfat tamlaması

dedesinin (ty) / verdiği (tn): belirtili isim tamlaması

“Bu esnada kemancı sahneye gelmiş, / resitale başlamak için alkışların dinmesini bekliyordu.” (s. 192)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Cümle

Bu esnada / kemancı / sahneye / gelmiş(ti).

Cümlenin Öğeleri:

gelmişti: yüklem

kemancı: özne

bu esnada: zarf

sahneye: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu (s) / esna (i): sıfat tamlaması

2. Cümle

Resitale başlamak için / alkışların dinmesini / bekliyordu.

Cümlenin Öğeleri:

bekliyordu: yüklem

(o, kemancı): özne

alkışların dinmesini: belirtili nesne

resitale başlamak için: zarf

Kelime Grupları:

alkışların (ty) / dinmesi: belirtili isim tamlaması

resitale başlamak (i) / için (e): edat grubu

resitale (yt) / başlamak (y): isim-fiil grubu

-22-

“Çingenenin iltifatları ve teşvikleri delikanlıyı büyük bir heyecan içinde bırakarak sabırsızlandırıyor, / sevgilisinin gönlünü fethedeceği günün hayallerini kurmasına sebep oluyordu.” (s. 197)

Bu metinde iki cümle vardır:

1. Cümle

Çingenenin iltifatları ve teşvikleri / delikanlıyı / büyük bir heyecan içinde bırakarak / sabırsızlandırıyor(du).

Cümlenin Öğeleri:

sabırsızlandırıyor: yüklem

çingenenin iltifatları ve teşvikleri: özne

delikanlıyı: belirtili nesne

büyük bir heyecan içinde bırakarak: zarf

Kelime Grupları:

çingenenin (ty) / iltifatları ve teşvikleri (tn): belirtili isim tamlaması

iltifatları (i) / ve (be) / teşvikleri (i): bağlama grubu

büyük bir heyecan içinde (yt) / bırakarak (y): zarf-fiil grubu

büyük bir heyecan (ty) / içi (tn): belirtisiz isim tamlaması

büyük (s) / bir heyecan (i): sıfat tamlaması

bir (s) / heyecan (i): sıfat tamlaması

2. Cümle

Sevgilisinin gönlünü fethedeceği günün hayallerini kurmasına / sebep oluyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

sebep oluyordu: yüklem

(o, çingenenin iltifatları ve teşvikleri): özne

sevgilisinin gönlünü fethedeceği günün hayallerini kurmasına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

sebep (i) / ol- (yf): birleşik fiil

sevgilisinin gönlünü fethedeceği günün hayallerini (i) / kur- (f): birleşik fiil

sevgilisinin gönlünü fethedeceği günün (ty) / hayalleri (tn): belirtili isim tamlaması

sevgilisinin gönlünü fethedeceği (s) / gün (i): sıfat tamlaması

sevgilisinin gönlünü (bln) / fethedeceği (y): sıfat-fiil grubu

sevgilisinin (ty) / gönlü (tn): belirtili isim tamlaması

feth (i) / et- (yf): birleşik fiil

-23-

“Babasının sözünü ettiği şöhretli kemancı, / büyük şehirlerden birinde / resital verecekti.” (s. 199)

Cümlelerin Öğeleri:

resital verecekti: yüklem

babasının sözünü ettiği şöhretli kemancı: özne

büyük şehirlerden birinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

resital (i) / ver- (f): birleşik fiil

babasının sözünü ettiği (s) / şöhretli kemancı (i): sıfat tamlaması

babasının (ty) / sözünü ettiği (tn): belirtili isim tamlaması

sözünü (i) / et- (yf): birleşik fiil

şöhretli (s) / kemancı (i): sıfat tamlaması

büyük şehirlerden (s) / biri (i): sıfat tamlaması

büyük (s) / şehirler (i): sıfat tamlaması

-24-

“Salondaki dinleyicilerin arasından koşarak sahneye fırlayan delikanlı, /
adamın elinden kaparak, / sevgilisini / kurtarıverdi.” (s. 199)

Cümlelerin Öğeleri:

kurtarıverdi: yüklem

salondaki dinleyicilerin arasından koşarak sahneye fırlayan delikanlı: özne

sevgilisini: belirtili nesne

adamın elinden kaparak: zarf

Kelime Grupları:

kurtarı (f) / ver- (f): birleşik fiil

salondaki dinleyicilerin arasından koşarak sahneye fırlayan (s) / delikanlı (i):
sıfat tamlaması

salondaki dinleyicilerin arasından koşarak (z) / sahneye (yt) / fırlayan (y):
sıfat-fiil grubu

salondaki dinleyicilerin arasından (yt) / koşarak (y): zarf-fiil grubu

salondaki dinleyicilerin (ty) / arası (tn): belirtili isim tamlaması

salondaki (s) / dinleyiciler (i): sıfat tamlaması

adamın elinden (yt) / kaparak (y): zarf-fiil grubu

adamın (ty) / eli (tn): belirtili isim tamlaması

-25-

“Kilitli olmadıkları için kolayca açılan kapıdan içeri girdiklerinde / Ölüm, /
çakmağını yakıp / çevreye / göz gezdirdi.” (s. 202)

Cümlelerin Öğeleri:

göz gezdirdi: yüklem

Ölüm: özne

kilitli olmadıkları için kolayca açılan kapıdan içeri girdiklerinde: zarf

çakmağını yakıp: zarf

çevreye: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

göz (i) / gezdir- (f): birleşik fiil

kilitli olmadıkları için kolayca açılan kapıdan (yt) / içeri (yt) / girdiklerinde (y): zarf-fiil grubu

kilitli olmadıkları için kolayca açılan (s) / kapı (i): sıfat tamlaması

kilitli olmadıkları için (z) / kolayca (z) / açılan (y): sıfat-fiil grubu

kilitli olmadıkları (i) / için (e): edat grubu

kilitli (i) / ol- (yf): birleşik fiil

çakmağını (bln) / yakıp (y): zarf-fiil grubu

-26-

“Vaktiyle Kayseri’de bir ihtiyar kadının, yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan Zeynelabidin adında bir oğlu vardı. / Bu nankör ve anlayışsız oğul, zavallı anasının bütün rica ve ısrarlarına rağmen, en güzel, en iyi huylu ve en hamarat gelin adayıyla bile başgöz olmayı inatla reddediyor, / ahrete göçmeden önce kendisinin mürüvvetini görmeye, ama özellikle torunlarını okşamaya can atan kadıncağızı mahzun ve bedbaht ediyordu.” (s. 204)

Bu metinde üç cümle vardır:

1. Cümle

Vaktiyle / Kayseri’de / bir ihtiyar kadının, yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan Zeynelabidin adında bir oğlu / vardı.

Cümlelerin Öğeleri:

vardı: yüklem

bir ihtiyar kadının, yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan Zeynelabidin adında bir oğlu: özne

vaktiyle: zarf

Kayseri’de: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bir ihtiyar kadının (ty) / yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan Zeynelabidin adında bir oğlu (tn): belirtili isim tamlaması

bir (s) / ihtiyar kadın (i): sıfat tamlaması

ihtiyar (s) / kadın (i): sıfat tamlaması

yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen evlenmeye bir türlü yanaşmayan (s) /

Zeynelabidin adında bir oğul (i): sıfat tamlaması

yaşı yirmi yediyi geçmesine rağmen (z) / evlenmeye (yt) / bir türlü (z) /

yanaşmayan (y): sıfat-fiil grubu

yaşı yirmi yediyi geçmesine (i) / rağmen (e): edat grubu

yaşı (ö) / yirmi yediyi (bln) / geçmesine (y): isim-fiil grubu

yirmi (i) / yedi (i): sayı grubu

bir (s) / türlü (i): sıfat tamlaması

Zeynelabidin adında (s) / bir oğul (i): sıfat tamlaması

Zeynelabidin (i) / adında (i): kısaltma grubu

bir (s) / oğul (i): sıfat tamlaması

2. Cümle

Bu nankör ve anlayışsız oğul, / zavallı anasının bütün rica ve ısrarlarına rağmen, / en güzel, en iyi huylu ve en hamarat gelin adayıyla bile başgöz olmayı / inatla / reddediyor(du).

Cümlelerin Öğeleri:

reddediyordu: yüklem

bu nankör ve anlayışsız oğul: özne

en güzel, en iyi huylu ve en hamarat gelin adayıyla bile başgöz olmayı: belirtili nesne

zavallı anasının bütün rica ve ısrarlarına rağmen: zarf

inatla: zarf

Kelime Grupları:

redd (i) / et- (yf): birleşik fiil

bu (s) / nankör ve anlayışsız oğul (i): sıfat tamlaması

nankör ve anlayışsız (s) / oğul (i): sıfat tamlaması

nankör (i) / ve (be) / anlayışsız (i): bağlama grubu

en güzel, en iyi huylu ve en hamarat gelin adayıyla bile (z) / başgöz olmayı (y):

isim-fil grubu

en güzel, en iyi huylu ve en hamarat gelin adayıyla (i) / bile (e): edat grubu

en güzel, en iyi huylu ve en hamarat (s) / gelin adayı (i): sıfat tamlaması

en güzel (i) / en iyi huylu (i) / ve (be) / en hamarat (i): bağlama grubu

en (s) / güzel (i): sıfat tamlaması

en (s) / iyi huylu (i): sıfat tamlaması

iyi (s) / huylu (i): sıfat tamlaması

en (s) / hamarat (i): sıfat tamlaması

gelin (ty) / adayı (i): belirtisiz isim tamlaması

başgöz (i) / ol- (yf): birleşik fiil

zavallı anasının bütün rica ve ısrarlarına (i) / rağmen (e): edat grubu

zavallı anasının (ty) / bütün rica ve ısrarları (tn): belirtili isim tamlaması

zavallı (s) / ana (i): sıfat tamlaması

bütün (s) / rica ve ısrarlar (i): sıfat tamlaması

rica (i) / ve (be) / ısrarlar (i): bağlama grubu

3. Cümle

Ahrete göçmeden önce kendisinin mürüvvetini görmeye, ama özellikle torunlarını okşamaya can atan kadıncağızı / mahzun ve bedbaht ediyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

mahzun ve bedbaht ediyordu: yüklem

(o, bu nankör ve anlayışsız oğul): özne

ahrete göçmeden önce kendisinin mürüvvetini görmeye, ama özellikle torunlarını okşamaya can atan kadıncağızı: belirtili nesne

Kelime Grupları:

mahzun ve bedbaht (i): et- (yf): birleşik fiil

mahzun (i) / ve (be) / bedbaht (i): bağlama grubu

ahrete göçmeden önce kendisinin mürüvvetini görmeye, ama özellikle torunlarını okşamaya can atan (s) / kadıncağız (i): sıfat tamlaması

ahrete göçmeden önce kendisinin mürüvvetini görmeye, ama özellikle torunlarını okşamaya (yt) / can atan (y): sıfat-fiil grubu

ahrete göçmeden önce kendisinin mürüvvetini görmeye (i) / ama (be) / özellikle torunlarını okşamaya (i): bağlama grubu

ahrete göçmeden önce (z) / kendisinin mürüvvetini (bln) görmeye (y): isim-fiil grubu

ahrete göçmeden (i) / önce (i): kısaltma grubu

ahrete (i) / göç- (f): birleşik fiil

kendisinin (ty) / mürüvveti (tn): belirtili isim tamlaması

özellikle (z) / torunlarını (bln) / okşamaya (y): isim-fiil grubu

can (i) / at- (f): birleşik fiil

-27-

“Kötü niyetli yaratık bunları reddetmedi; / ekmekten bir parça koparıp yemeye başladı / ve / şişeden dolu dolu birkaç yudum aldı.” (s. 210)

Bu metinde üç cümle vardır; ikinci ve üçüncü cümle “ve” ile bağlıdır:

1. Cümle

Kötü niyetli yaratık / bunları / reddetmedi.

Cümlenin Öğeleri:

reddetmedi: yüklem

kötü niyetli yaratık: özne

bunları: belirtili nesne

Kelime Grupları:

redd (i) / et- (yf): birleşik fiil

kötü niyetli (s) / yaratık (i): sıfat tamlaması

kötü (s) / niyetli (i): sıfat tamlaması

2. Cümle

Ekmekten bir parça koparıp / yemeye başladı.

Cümlenin Öğeleri:

yemeye başladı: yüklem

(o, kötü niyetli yaratık): özne

ekmekten bir parça koparıp: zarf

Kelime Grupları:

yemeye (i) / başla- (f): birleşik fiil

ekmekten (yt) / bir parça (bsn) / koparıp (y): zarf-fiil grubu

bir (s) / parça (i): sıfat tamlaması

3. Cümle

Şişeden / dolu dolu birkaç yudum aldı.

Cümlenin Öğeleri:

dolu dolu birkaç yudum aldı: yüklem

(o, kötü niyetli yaratık): özne

şışeden: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

dolu dolu birkaç yudum (i) / al- (f): birleşik fiil

dolu dolu (s) / birkaç yudum (i): sıfat tamlaması

dolu (i) / dolu (i): tekrar grubu

birkaç (s) / yudum (i): sıfat tamlaması

-28-

“Büyük bir pişmanlık duyan Sefa, kızının söylerini duyunca onun ayaklarını bıraktı / ve / Bestenur, ait olduğu göklere yükselmeye başladı. / Bir süre sonra, sonsuz maviliğin içinde bir nokta olup kayboluverdi.” (s. 215)

Bu metinde üç cümle vardır; birinci ve ikinci cümle “ve” ile bağlıdır:

1. Cümle

Büyük bir pişmanlık duyan Sefa, / kızının söylerini duyunca / onun ayaklarını / bıraktı.

Cümlenin Öğeleri:

bıraktı: yüklem

büyük bir pişmanlık duyan Sefa: özne

onun ayaklarını: belirtili nesne

kızının sözlerini duyunca: zarf

Kelime Grupları:

büyük bir pişmanlık duyan (s) / Sefa (i): sıfat tamlaması

büyük bir pişmanlık (i) / duy- (f): birleşik fiil

büyük (s) / bir pişmanlık (i): sıfat tamlaması

bir (s) / pişmanlık (i): sıfat tamlaması

onun (ty) / ayakları (tn): belirtili isim tamlaması

kızının sözlerini (bln) / duyunca (y): zarf-fiil grubu

kızının (ty) / sözleri (tn): belirtili isim tamlaması

2. Cümle

Bestenur, / ait olduğu göklere / yükselmeye başladı.

Cümlenin Öğeleri:

yükselmeye başladı: yüklem

Bestenur: özne

ait olduğu göklere: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

yükselmeye (i) / başla- (f): birleşik fiil

ait olduğu (s) / gökler (i): sıfat tamlaması

ait (i) / ol- (yf): birleşik fiil

3. Cümle

Bir süre sonra, / sonsuz maviliğin içinde bir nokta olup / kayboluverdi.

Cümlenin Öğeleri:

kayboluverdi: yüklem

(o): özne

bir süre sonra: zarf

sonsuz maviliğin içinde bir nokta olup: zarf

Kelime Grupları:

kaybolu (f) / ver- (f): birleşik fiil

kayb (i) / ol- (yf): birleşik fiil

bir süre (i) / sonra (i): kısaltma grubu

bir (s) / süre (i): sıfat tamlaması

sonsuz maviliğin içinde (yt) / bir nokta olup (y): zarf-fiil grubu

sonsuz maviliğin (ty) / içi (tn): belirtili isim tamlaması

sonsuz (s) / mavilik (i): sıfat tamlaması

bir nokta (i) / ol- (yf): birleşik fiil

bir (s) / nokta (i): sıfat tamlaması

-29-

“Temiz olduğu pek söylenemeyecek zemine yalınayak basan bu adamın sakal tıraşı uzamış / ve / uykudan yeni kalktığını akla getirecek şekilde, şiş gözleri çakmak çakmak olmuştu.” (s. 218-219)

Bu metinde “ve” ile bağlanmış iki cümle vardır:

1. Cümle

Temiz olduğu pek söylenemeyecek zemine yalınayak basan bu adamın sakal tıraşı / uzamış(tı).

Cümlenin Öğeleri:

uzamıştı: yüklem

temiz olduğu pek söylenemeyecek zemine yalınayak basan bu adamın sakal tıraşı: özne

Kelime Grupları:

temiz olduğu pek söylenemeyecek zemine yalınayak basan bu adamın (ty) / sakal tıraşı (tn): belirtili isim tamlaması

temiz olduğu pek söylenemeyecek zemine yalınayak basan (s) / bu adam (i): sıfat tamlaması

temiz olduğu pek söylenemeyecek zemine (yt) yalınayak (z) / basan (y): sıfat-fiil grubu

temiz olduğu pek söylenemeyecek (s) / zemin (i): sıfat tamlaması

temiz olduğu (bln) / pek (z) / söylenemeyecek (y): sıfat-fiil grubu

temiz (i) / ol- (yf): birleşik fiil

bu (s) / adam (i): sıfat tamlaması

sakal (ty) / tıraşı (tn): belirtisiz isim tamlaması

2. Cümle

Uykudan yeni kalktığını akla getirecek şekilde, / şiş gözleri / çakmak çakmak olmuştu.

Cümlelerin Öğeleri:

çakmak çakmak olmuştu: yüklem

şiş gözleri: özne

uykudan yeni kalktığını akla getirecek şekilde: zarf

Kelime Grupları:

çakmak çakmak (i) / ol- (yf): birleşik fiil

çakmak (i) / çakmak (i): tekrar grubu

şiş (s) / gözler (i): sıfat tamlaması

uykudan yeni kalktığını akla getirecek (s) / şekil (i): sıfat tamlaması

uykudan yeni kalktığını (bln) / akla getirecek (y): sıfat-fiil grubu

uykudan (yt) / yeni (z) / kalktığını (y): sıfat-fiil grubu

akla (i) / getir- (f): birleşik fiil

“Güneş artık iyice alçaldığında, / Cezzar Dede’yle buraya yollanan Ölüm, / hikâye anlatma sırasının kendisinde olduğunu / hatırladı.” (s. 219-220)

Cümlelerin Öğeleri:

hatırladı: yüklem

Cezzar Dede’yle buraya yollanan Ölüm: özne

hikâye anlatma sırasının kendisinde olduğunu: belirtili nesne

güneş artık iyice alçaldığında: zarf

Kelime Grupları:

Cezzar Dede’yle buraya yollanan (s) / Ölüm (i): sıfat tamlaması

Cezzar Dede’yle (z) / buraya (z) / yollanan (y): sıfat-fiil grubu

Cezzar Dede: unvan grubu

hikâye anlatma sırasının (ty) / kendisinde olduğunu (tn): belirtili isim tamlaması

hikâye anlatma (ty) / sırası (tn): belirtisiz isim tamlaması

hikâye (bsn) / anlatma (y): isim-fiil grubu

kendisinde (yt) / olduğunu (y): sıfat-fiil grubu

güneş (ö) / artık (z) / iyice (z) / alçaldığında (y): zarf-fiil grubu

SONUÇ

Her dilin kendine has kuralları vardır ve her dil bir söz dizimi yapısına sahiptir. Dilin söz dizimi özelliklerinin tespiti ve anlaşılması konusunda edebî eserlerin payı büyüktür. Bir dil, kurallarını ve zenginliğini en iyi edebî eserlerde aşikâr eder. İncelediğimiz *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* adlı eser, roman dilinin zenginliğiyle öne çıkan İhsan Oktay Anar'ın Türkçeyi ustalıkla kullandığı bir eserdir.

Bu çalışmada, İhsan Oktay Anar'ın *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* adlı romanı söz dizimi açısından incelenmiştir. Çalışma sırasında geleneksel söz dizimi tasniflerinin yanında, söz dizimi için yeni sayılabilecek fikir ve önerilere de yer verilmeye çalışılmıştır.

Kelime grupları ele alınırken önce genel başlık altında dil bilimcilerin kelime grubu tasniflerine yer verilmiş, daha sonra ise klasik söz dizimi kaynaklarındaki tasniflere girmeyen bazı yeni kelime grubu önerilerinden bahsedilmiştir. Muna Yüceol Özözen (2000) ve Sedat Balyemez'in (2008) “*saat grubu*”, Sedat Balyemez'in (2014) “*tarih grubu*”, Caner Kerimoğlu'nun (2016) “*cümle öbeği*”, Abdurrahman Özkan'ın (2018) “*özel isim grubu*”, Hasan Karaca'nın (2019) “*ölçü grubu*”, Anıl Çelik'in (2021) “*kısa çizgi öbeği*” önerileri bunlara örnek olarak verilmiştir.

Kaynaklarda gösterilmeyen ve bağlaçlar dışındaki morfemlerle oluşturulmuş olduğu düşünülen birtakım bağlama grupları da vardır (Gülsevin, 2021: 1). İncelediğimiz eserde bu bağlama gruplarına dair birtakım örneklerle de rastlanmıştır. *[isim unsuru + (durum eki)] [olduğu kadar ~ gibi] [isim unsuru + (durum eki)] (dA)* (Gülsevin, 2021: 5) kuruluşundaki bağlama grupları için “*Husumet olduğu kadar, ayrıca bu köyler arasında amansız bir rekabet de baş göstermişti (s.61)*” cümlesi örnek olarak verilebilir. *[isim unsuru+ilgi eki] [yanında] [isim unsuru+durum eki]* (Gülsevin, 2021: 7) kuruluşundaki bağlama grupları için “*Hortlağın her adımıyla inleyen zeminin gümbürtüsü yanında, iki günahkârın korkudan birbirine vuran dişlerinin takırtısı da lanetli mezarda çınlıyor, definecinin duaları ve diğerinin anlaşılmaz avazları duvarlarda yankılanıyordu (s.51-52)*” cümlesi örnek gösterilebilir. *[isim unsuru+ilgi eki] [yanı sıra] [isim unsuru+durum eki]* (Gülsevin, 2021: 7) kuruluşundaki bağlama grupları içinse “Herhalde bu eğilim sonucu, Kâbe'yi tavaf edip

adını hacıya çıkaran bir tüccarın artık *cennetlik olduğu, yanı sıra kefilliği de* kabul edilir, imzası ve mührü rağbet görürdü (s.86)” cümlesi örnek olarak verilebilir.

İhsan Oktay Anar’ın *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri* adlı romanında tasvire fazlasıyla yer vermesi, kelime gruplarının çeşitliliği ve zenginliği bakımından önemli bir etkendir. Eserde, bir kelime grubunun başka bir kelime grubunun unsuru olması durumuna sıkça rastlanmıştır. Bazı durumlarda aynı cümleler, birden fazla kelime grubuna örnek olarak gösterilmiştir.

Söz dizimi üzerine yapılmış olan çalışmalarda kısaltma grupları tasnifi arasında bahsi geçmeyen, fakat incelediğimiz romanda tespit ettiğimiz farklı yapıdaki kısaltma grupları da vardır. Bu gruplar, “*nispeten emniyetli*” (s.31), “*dinen mekruh*” (s.73) örneklerindeki gibi unsurlarından biri Arapçanın gramerine göre çekimlenmiş tenvinli kelimelerle oluşmuş kısaltma gruplarıdır.

Kelime grupları sınıflandırılırken çoğu dil bilimci hemen hemen ortak bir tasnifte buluşmuştur; fakat Türkçede cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması konusunda, bugün birbirinden az veya çok farklı çeşitli görüşler mevcuttur. Cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılması konusundaki ihtilaf, daha çok basit ve birleşik, diğer adıyla girişik cümle ayrımında kendisini göstermektedir (Karahan, 1994: 19). Farklı görüşlerin her birine yer vermek veya bu konudaki ihtilafa çözüm sunmak çalışmanın kapsamını aşacağından, bu konuda tıpkı çalışmanın genelinde de olduğu gibi Leyla Karahan’ın tasnifi esas alınmıştır.

İncelediğimiz romandan örnekler verilirken birebir yapılan alıntılarda metnin orijinalliğine dokunmamak adına yazım yanlışlarına müdahale edilmemiş, aynı şekilde bırakılmıştır.

Örneklerin yetersiz olduğu veya bulunamadığı durumlarda aktarma cümleleri gibi iç cümlelerden yararlanılmıştır. Buna rağmen eserde, ele alınan konuyla ilgili bir örneğe rastlanılmadığı durumlar da vardır. Gereklilik kipinin teklik 3. şahsının bazı kullanışlarında ve aynı işlevdeki “-mAk lâzım / gerek” kalıplı cümlelerde özne bulunmaz (Karahan, 2015: 20-21). İncelediğimiz eserde böyle bir örneğe rastlanmamıştır.

Romanda cümleler çoğunlukla kurallıdır. Türkçe cümle yapısındaki özne+tümleç+yüklem şeklindeki öge dizilişine genellikle bağlı kalınmıştır. Devrik

cümlelerin yazar tarafından fazla tercih edilmemesi, romandaki anlatımı kuvvetlendirmiştir.

“Aktarma cümle/cümlelerinin nesne olup dedi yüklemine kullanıldığı ve yine dedi yüklemine bir kısım nesne veya nesnelerinin de yüklemden sonra sıralanmış gibi görüldüğü cümlelerde, dedi yükleminden sonra yer alan cümleler eksiltili cümlelerdir” (Gülsevin, 2022: 534). Eserdeki eksiltili cümle kullanımı, daha çok “dedi” kelimesinin yüklem olduğu durumlarda görülmektedir. “*İhtiyar da, ‘Ben bilgili bir adam değilim’ dedi, ‘Ama bana kalırsa orayı görmek, orada olmaktır.’*” örneğinde yüklem olan “dedi” kelimesi, aynı zamanda ikinci cümlede de yüklemidir. Aktarma cümlesi olan ikinci cümle, “dedi” yükleminden sonra gelmesinden dolayı eksiltilidir. Bu örneği “*İhtiyar da, ‘Ben bilgili bir adam değilim’ dedi, ‘Ama bana kalırsa orayı görmek, orada olmaktır’ (dedi)*” şeklinde çözümlemek mümkündür Bu tarz örneklerle eserde pek çok kez rastlanmıştır.

Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri romanının söz dizimi açısından incelendiği bu çalışmanın Türkçenin söz dizimi üzerine yapılan çalışmalara bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, B. (2016). **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Anar, İ. O. (2005). **Amat**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2014). **Galîz Kahraman**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2019a). **Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2019b). **Puslu Kıtalar Atlası**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2020). **Kitab-ül Hiye**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anar, İ. O. (2021). **Suskunlar**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ankay, N. (2020). İhsan Oktay Anar'ın Efrâsiyab'ın Hikâyeleri Adlı Eserinde Bir Eleştiri Aracı Olarak Grotesk Anlatım. **Türkbilig**, 40, 205-216.
- Ay, Ö. (2020). Olumsuzluk. **Türkçede Dilbilgisel Ulamlar**. (ss.319-376). Erdoğan Boz (Ed.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Balyemez, S. (2008). Türkiye Türkçesinde Dakikalı Saat İfadeleri ve Saat Grubu. **Dil Araştırmaları Dergisi**, 2, 87-92.
- Balyemez, S. (2014). Türkiye Türkçesinde Tarih İfade Etmek İçin Kullanılan Yapıların Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi, **VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı I** (ss.159-167). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Baydar, A. S. E., Baydar, T. (2001). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları. **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 16, 27-47.
- Bolat, S. N. (2018). **İhsan Oktay Anar'ın "Suskunlar" Romanının Söz Varlığı**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, A. (2021). Türkiye Türkçesinde Bir Söz Dizimi Terimi Önerisi: Kısa Çizgi Öbeği (Kısa Çizgi İşaretiyle Kurulmuş Bütünleşiklik Bildiren Öbek). **Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E – Dergisi**, 8(2): 147-165.

Delice, H. İ. (2007). Yüklemin Özne ve Nesne İlişkisi. **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 31(2): 141-145.

Delice, H. İ. (2012a). Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır. **Turkish Studies**, 7(1): 37-40.

Delice, H. İ. (2012b). Yapı Açısından Cümle Sorunu. **Turkish Studies**, 7(3): 871-876.

Delice, H. İ. (2018). **Türkçe Sözdizimi**. İstanbul: Asitan Kitap.

Demir, C. (2007). Türkiye Türkçesi Gramerlerinde İsim Tamlaması Sorunu ve Bir Tasnif Denemesi. **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 7(1): 27-54.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). **Türk Dili El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınları.

Doğan, E. (2020). Türk Söz Diziminin Bir Sorunu: Ki'li Cümleler Birleşik Cümle Midir Yoksa Bağlı Cümle Mi?. **Türkoloji Dergisi**, 24(2): 177-188.

Efendioğlu, S. (2008). Zarf Tamlaması. **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, 56 (2008/1), 71-80.

Ergin, M. (2013). **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gülsevin, G. (1990). Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine. **Türk Dili**, 467, 276-279.

Gülsevin, S. (2001). Öznesi Gösterilemeyen Bir Cümle Tipi Daha, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(2): 197-204.

Gülsevin, S. (2011). Geçişli Fiillerle Kurulmuş “Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”in Yüklemler Olduğu Cümlelerde Nesne Meselesi. **Turkish Studies**, 6(1): 1181-1185.

Gülsevin, S. (2020). Zarf-fiil Eklerinin Cümle Sıralama İşlevi ve Bunun Söz Dizimindeki Yeri Üzerine. **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN**, 69, 135-146.

Gölsevin, S. (2021). Farklı Yapılardaki Bağlama Grupları Üzerine. **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 53, 1-11.

Gölsevin, S. (2022). De- Fiiliyle Yapılan Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine. **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 11(2), 527-537.

Karaağaç, G. (2017). **Türkçenin Söz Dizimi**. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karaca, H. (2019). Yeni Bir Kelime Grubu Önerisi: Ölçü Grubu. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 23 (Özel Sayı), 2037-2042.

Karahan, L. (1994). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. **Türk Dili**, 505, 19-23.

Karahan, L. (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. **Türk Dili**, 583, 16-23.

Karahan, L. (2004). Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine. v. **Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri** (ss. 1615- 1624), Düzenleyen Türk Dil Kurumu. Ankara. 20-26 Eylül 2004.

Karahan, L. (2012). Türkçede “-Dan biri” Yapılı Kelime Grupları Üzerine. **Dil Araştırmaları**, 11(11): 9-15.

Karahan, L. (2015). **Türkçede Söz Dizimi**. Ankara: Akçağ Basım.

Karaoğlu, B. (18 Aralık 2003). **Yeniçeriye Tavsiyeler / İhsan Oktay Anar**. <https://epigraf.fisek.com.tr/index.php?num=1217>, (17.02.2022).

Kerimoğlu, C. (2016). Sözcük Öbeği Olarak Cümle ve Bir Öbek Önerisi. **Türkiyat Mecmuası**, 26(2): 241-245.

Koçakoğlu, A. (2010). **Yerli Bir Postmodern İhsan Oktay Anar**. Konya: Palet Yayınları

Kültürel, Z. (2018). **Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi**. Konya: Palet Yayınları.

Özbek, E. E. (2011). İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Sözlü Geleneğin Dile Yansıması. **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, 12, 137-156.

Özcaner, G. (2015). Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir Açıklamalı Kaynakça Denemesi. **Turkish Studies**, 10(16): 969-982.

Özdemir, G. (2013). **İhsan Oktay Anar'ın Romanları**. (Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, A. (2004). Türkçe Türkçesinde Kısaltma Grupları. **Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları**, 11, 127-144.

Özkan, A. (2018). Bir Söz Dizimi Terimi: Özel İsim Grubu. **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 43, 1-11.

Özkan, A., Toker, M. ve Aşçı, U. D. (2016). **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**. Konya: Palet Yayınları.

Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2019). **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Özmen, M. (1995). Cümlenin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi. **Türk Dili Dergisi**, 519, 224-227.

Şen, Ö. (2 Aralık 2014). *İhsan Oktay Anar'ın Yayınlanmış İlk Öyküsü*. <https://frpnet.net/haberler/edebiyat-haberleri/ihsan-oktay-anarin-yayinlanmis-tek-oykusu>, (17.02.2022).

Torun, Y. (2006). Türkçede Unvan Grupları ve Diziliş Özellikleri Üzerine. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15(1): 361-368.

Yüceol Özözen, M. (2000). Türkiye Türkçesinde Saat Anlatımlarının Sözdizimsel Yapısı. **Dil Dergisi**, 89, 76-80.18.02.2022